МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

на тему: **ДЕРЖАВНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0723-удмф-д
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код і назва спеціальності)
освітньої програми управління державними та місцевими фінансами

спеціалізації_____
(код і назва спеціалізації)

Чебукіна Т.В._____
(ініціали та прізвище)

Керівник професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів,
к.е.н., доц. Попова А.О.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н, доц.
Сіліна І.В.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ім. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)
Освітня програма Управління державними та місцевими фінансами
(код та назва)
Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри *д.е.н., проф.*
Клопов І.О.

«____» _____2024 року

З А В Д А Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Чебукіної Тетяни Вікторівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проєкту) Державний інструментарій забезпечення фінансової стійкості бізнесу в умовах війни
керівник роботи Попова А.О., *к.е.н.*
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «28» лютого 2024 року № 358-с
2. Строк подання студентом роботи _12.11.2024 р.__
3. Вихідні дані до роботи *Публічна інформація, що досліджується в роботі; статистичні макроекономічні дослідження*. *Фахові періодичні видання. Наукові роботи. Публічна інформація за темою. Відкриті джерела інформації*
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)_____
Теоретична частина. Досліджено теоретичні та законодавчі основи формування державного інструментарію забезпечення фінансової стійкості бізнесу в умовах війни.
Аналітична частина. Проаналізовано державний інструментарій забезпечення фінансової стійкості бізнесу під час війни в Україні.
Проєктна частина. Обгрунтовано заходи з удосконалення державного механізму підтримки бізнесу під час війни та повоєнного відновлення.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
презентація

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	*Попова А.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.*		
2	*Попова А.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.*		
3	*Попова А.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, к.е.н.*		

7. Дата видачі завдання 03.09.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	*Дослідження теоретичних основ забезпечення фінансової стійкості бізнесу в умовах війни*		
2	*Огляд джерел інформації з законодавчих та нормативно – правових засад щодо формування інструментарію забезпечення фінансової стійкості бізнесу*		
3	*Збір даних та опрацювання публічної інформації щодо формування механізму забезпечення фінансової стійкості бізнесу*		
4	*Дослідження інструментарію забезпечення фінансової стійкості бізнесу під час війни*		
5	*Удосконалення державного механізму підтримки бізнесу під час війни та повоєнного відновлення*		

Студент _____ Чебукіна Т.В.
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проєкту) _____ _____Попова А.О.____
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _____Сіліна І.В._____
(підпис) (ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Чебукіна Т.В. Кваліфікаційна робота магістра «Державний інструментарій забезпечення фінансової стійкості бізнесу в умовах війни»: 127 стор., 19 рис., 3 табл., додатків 1, 59 джерел.

Ключові слова: ДЕРЖАВНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ, СТІЙКІСТЬ БІЗНЕСУ, ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА, ДЕРЖАВНА ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА

Обгрунтовано теоретичні та законодавчі основи інструментарію підтримки фінансової стійкості під час війни. Виконано дослідження державного інструментарію забезпечення фінансової стійкості бізнесу в умовах війни. Запропоновано заходи з удосконалення інструментарію підтримки фінансової стійкості бізнесу в умовах війни та повоєнного відновлення України.

ABSTRACT

Chebukina T.V. Master's Qualification work «State tools of ensuring financial stability of business in war»: 127 pages, 19 Fig., 3 tables, applications 1, 59 sources.

Keywords: STATE TOOLS, BUSINESS SUSTAINABILITY, FINANCIAL POLICY, STATE INDUSTRIAL POLICY

The theoretical and legislative bases of tools for supporting financial sustainability during the war are substantiated. The study of state tools for ensuring the financial stability of business in war. Measures to improve tools for supporting financial stability of business in war and post-war restoration of Ukraine are proposed.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ …… 2

РЕФЕРАТ …….. 4

ABSTRACT…….. 4

ВСТУП……. 6

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ОСНОВИ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..……. 9

1.1. Фінансова політика та інструментарій її підтримки під час війни: бюджетна політика, податкова, митна та грошово-кредитна сфери……. 9

1.2. Трансформація структури державного боргу в умовах війни: джерела підтримки фінансової стійкості та управління державним боргом…… 18

1.3. Інструменти підтримки бізнесу під час війни..... 25

РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ……..…... 34

2.1. Стан та потреби розвитку ММСБ в Україні: ключові проблеми та вектор відновлення ……..…… 34

2.2. Сучасний стан та тенденції розвитку української промисловості в умовах повномасштабної війни та управлінські цифрові технології……. 45

2.3. Сучасні бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку у 2024 році…….. 56

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ……..…… 75

3.1. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України …..…….. 75

3.2. Актуальні напрями державної промислової політики в умовах війни та повоєнної відбудови…… 88

3.3. Впровадження ESG-підходів в контексті фінансування відновлення економіки України …….. 99

ВИСНОВКИ……. 111

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 119

ДОДАТКИ……. 127

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Станом на грудень 2024 р. в умовах безпрецедентних викликів, пов’язаних із безперервними масованими атаками рф на мирні міста, цивільну інфраструктуру, застосування інструментів забезпечення роботи певних напрямів фінансової політики (бюджетно-податкової, боргової, грошово-кредитної тощо) сприяло утриманню фінансової стійкості України та заклало підвалини для макрофінансової стабільності у 2025 р. Так, Україні у середньостроковій перспективі необхідно зосередитися на залученні фінансування з найнижчою можливою вартістю і одночасним обмеженням ризиків. Для зниження ризиків державного боргу, уряду доцільно послідовно втілювати політику, спрямовану на поступову зміну структури боргу через заміщення його дорогої частки новими дешевими в обслуговуванні та розтягнутими у часі виплатами за цими позиками, а також орієнтовану на збільшення частки внутрішнього боргу в національній валюті.

В умовах війни в Україні загострилися пов’язані між собою проблеми – підвищилася вартість основних економічних ресурсів (зокрема – енергоносіїв), а також позначався дефіцит кадрів та брак фінансових коштів, що не привело до значної інфляції лише завдяки фінансовій допомозі міжнародних партнерів України. Підприємці та їх успішна діяльність були вагомим фактором економічного розвитку і в мирний час, а в умовах війни завдання недопущення витоку капіталів з країни та створення належних умов для підприємницької діяльності набуло стратегічної ваги, бо представники приватного сектора економіки не лише сплачують значну частку податків, а й на добровільних засадах забезпечують потреби військових підрозділів ЗСУ. Ще одним свідченням необхідності державної підтримки підприємців є їх міжнародна діяльність, бо суб’єкти міжнародної діяльності також є платниками податків. Крім того, їх надійність як ділових партнерів позитивно впливає на міжнародний імідж нашої держави. Разом із тим,

підприємницька діяльність в Україні пов’язана зі значними проблемами, серед яких варто особливо відзначити: високий рівень корупції, значний податковий тиск з боку держави, недосконалість чинного законодавства, що регламентує підприємницьку діяльність, та ін. Для поступового вирішення означених проблем необхідно розробити та реалізувати комплексний підхід щодо державної підтримки підприємців. Одним із головних пріоритетів держави є підтримка мікро-, малого та середнього бізнесу завдяки розвитку державних грантових і кредитних програм. Постійно розширюються можливості програми «Зроблено в Україні», яка спрямована на підтримку вітчизняних виробників. Тобто питання формування державного інструментарію забезпечення фінансової стійкості бізнесу є актуальними та такими, що безпосередньо впливають на економічну стійкість держави.

Об’єкт дослідження магістерської роботи – процеси формування державного інструментарію забезпечення фінансової стійкості бізнесу в умовах повномасштабної війни та у період відновлення економіки.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних аспектів формування державного інструментарію забезпечення фінансової стійкості бізнесу під час війни та у період повоєнного відновлення.

Мета магістерської роботи – розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення інструментарію підтримки фінансової стійкості бізнесу в умовах війни та повоєнного відновлення.

Для досягнення зазначеної мети в магістерській роботі **вирішено наступні завдання**:

– досліджено теоретичні та законодавчі основи формування державного інструментарію забезпечення фінансової стійкості під час війни;

– досліджено складові фінансової політики України та інструменти підтримки бізнесу під час повномасштабної війни;

– досліджено стан та потреби розвитку ММСБ в Україні;

– виконано аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку української промисловості;

– проаналізовано сучасні бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку у 2024 році;

– запропоновано заходи з удосконалення інструментарію підтримки фінансової стійкості бізнесу в умовах війни та повоєнного відновлення.

В магістерській роботі використано такі загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: діалектичний метод і метод спостережень, методи критичного та порівняльного аналізу і синтезу, системний підхід.

Наукова новизна одержаних результатів магістерського дослідження полягає у наступному:

– **удосконалено** теоретичний підхід до формування актуальних напрямків державної промислової політики з урахуванням пріоритетів розвитку реального сектора економіки;

– **набув подальшого розвитку** науковий погляд на значущість застосування ESG-підходів до процесів фінансування відновлення економіки України (промисловості та ММСБ).

Інформаційною базою магістерської роботи є методичні та наукові праці з теми дослідження, нормативні та законодавчі акти України, статистична інформація.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати магістерського дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні перспективи розвитку обліку, фінансів, економіки, управління, права та інженерії» (5-6 грудня 2024 р., м. Запоріжжя). Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2024, 404 с.; тема тез доповіді «Міжнародний досвід забезпечення національної стійкості країни в умовах військової агресії».

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 127 стор. Робота містить 19 рисунків, 3 таблиць. Список використаних джерел включає 59 найменування.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

1.1. Фінансова політика та інструментарій її підтримки під час війни: бюджетна політика, податкова, митна та грошово-кредитна сфери

Станом на грудень 2024 р. в умовах безпрецедентних викликів, пов’язаних із безперервними масованими атаками рф на мирні міста, цивільну інфраструктуру, застосування інструментів забезпечення роботи певних напрямів фінансової політики (бюджетно-податкової, боргової, грошово-кредитної тощо) сприяло утриманню фінансової стійкості України та заклало підвалини для макрофінансової стабільності у 2025 р. Дослідження потребують всі напрямки фінансової політики [1].

Бюджетна політика. Верховна Рада України ухвалила Державний бюджет України на 2025 рік, його підписав Президент України, що створює додаткові можливості для уряду щодо своєчасної підготовки відповідної нормативної бази виконання бюджету. До сьогодні триває робота щодо удосконалення механізмів реалізації публічних інвестицій. З цією метою на розгляд Верховної Ради України подано законопроєкт щодо внесення змін до Бюджетного кодексу України. Одночасно впродовж другого півріччя 2024 року здійснювалася робота щодо виконання Державного бюджету: розподілялися та перерозподілялися бюджетні кошти, затверджувалися та уточнювалися порядки використання бюджетних коштів тощо.

У податковій та митній сферах Президент України підписав податкові зміни для забезпечення збалансованості бюджетних надходжень. Також Верховна Рада України підвищила ставки акцизного податку на тютюнові вироби та ухвалила зміни для запобігання надання платником податків неправомірної вигоди посадовим особам. Державна податкова

служба (ДПС) цифровізувала податковий контроль за трансфертним ціноутворенням завдяки впровадженню унікального ІТ-рішення. З грудня 2024 р. уведено митний режим експортного забезпечення щодо окремих видів аграрної продукції для повного повернення валютної виручки; Держмитслужба застосовує нові можливості для компаній зі статусом авторизованого економічного оператора (АЕО) – перетин кордону в першочерговому порядку.

Грошово-кредитна сфера характеризувалася подальшим прискоренням темпів цінового зростання на тлі позитивної динаміки міжнародних резервів, розмір яких наразі характеризується як оптимальний. Антикризові заходи регулятора спрямовувалися передусім на дальшу реалізацію політики дорогих грошей завдяки підвищенню облікової ставки задля забезпечення привабливості активів у національній валюті та підтримки курсової стабільності гривні. На рівні банківської системи також впроваджено заходи з подальшої модернізації та детінізації сфери безготівкових розрахунків.

За даними Держказначейства, доходи державного бюджету [2] склали 2650,1 млрд грн (зокрема загального фонду – 1891,0 млрд грн). Порівняно з аналогічним періодом минулого року зафіксовано їх збільшення на 10,5 % (загального фонду +23,1 %). Касові видатки з державного бюджету за розглянутий період склали 3774,6 млрд грн, зокрема загального фонду – 2996,9 млрд грн, збільшившись відповідно на 9,3 % та 13,8 % порівняно з січнем – листопадом 2023 р.

Як і в минулі періоди, у першу чергу кошти державного бюджету спрямовувалися до сфери безпеки та оборони держави: частка видатків, спрямованих до сфери оборони, сягнула 50,3 %, громадського порядку, безпеки та судової влади – 15,4 % від загального обсягу видатків. Пріоритетним напрямом видатків залишається соціальний захист – частка сягає 10,6 % загального обсягу видатків держбюджету. Вчасне прийняття Державного бюджету України-2025 дасть змогу головним розпорядникам бюджетних коштів розпочати роботу щодо підготовки

відповідної нормативної бази для його виконання. Зокрема, 19 листопада 2024 р. Верховна Рада України ухвалила Держбюджет у цілому, а 28 листопада 2024 р. – його підписав Президент України. Таким чином, було дотримано вимог Регламенту Верховної Ради України щодо розгляду та прийняття проєкту Закону про Державний бюджет України на наступний рік.

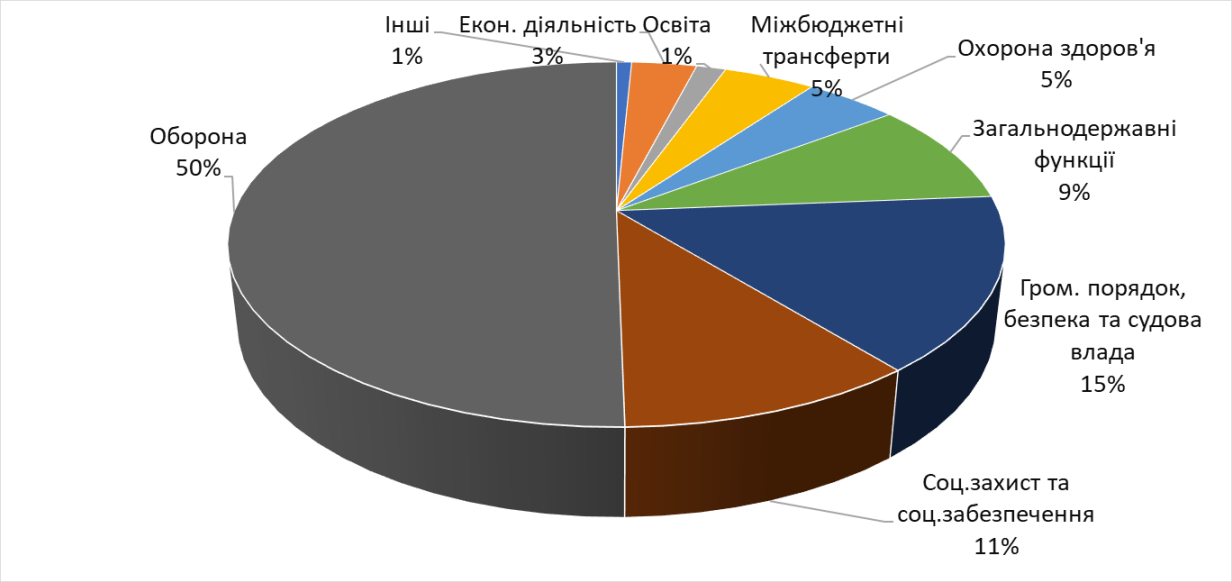

Рисунок 1.1 - Видатки державного бюджету України за січень – листопад 2024 р. (за функціональною класифікацією видатків), % [3]

Ухвалений Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» має незначні відмінності від варіанта, підготовленого Кабінетом Міністрів України до другого читання, де також ураховано Бюджетні висновки Верховної Ради України (постанова Верховної Ради України від 31 жовтня 2024 р. № 4055-IX) [4].

З рис. 1.2 ми бачимо, що дефіцит бюджету на 2025 р. (плановий показник) нижче за дефіцит 2024 р. (попередні розрахунки за підсумками 2024 року). Так, у 2025 р. 2,23 трлн грн (26,3 % ВВП) буде спрямовано на безпеку та оборону. Для стимулювання економічного розвитку та відновлення в Україні сформовано Єдиний проєктний портфель, який

об’єднує 787 проєктів вартістю 2,6 трлн грн. У 2025 р. передбачено фінансування проєктів на суму 224,2 млрд грн, що забезпечить державну підтримку проєктів для відновлення
критичної інфраструктури (115 млрд грн – під державні гарантії), у сферах транспорту, промисловості, охорони здоров’я, освіти та енергетики (71,8 млрд грн – за рахунок коштів МФО) та на основні соціальні та інфраструктурні проєкти (71,8 млрд грн – за рахунок коштів держбюджету).

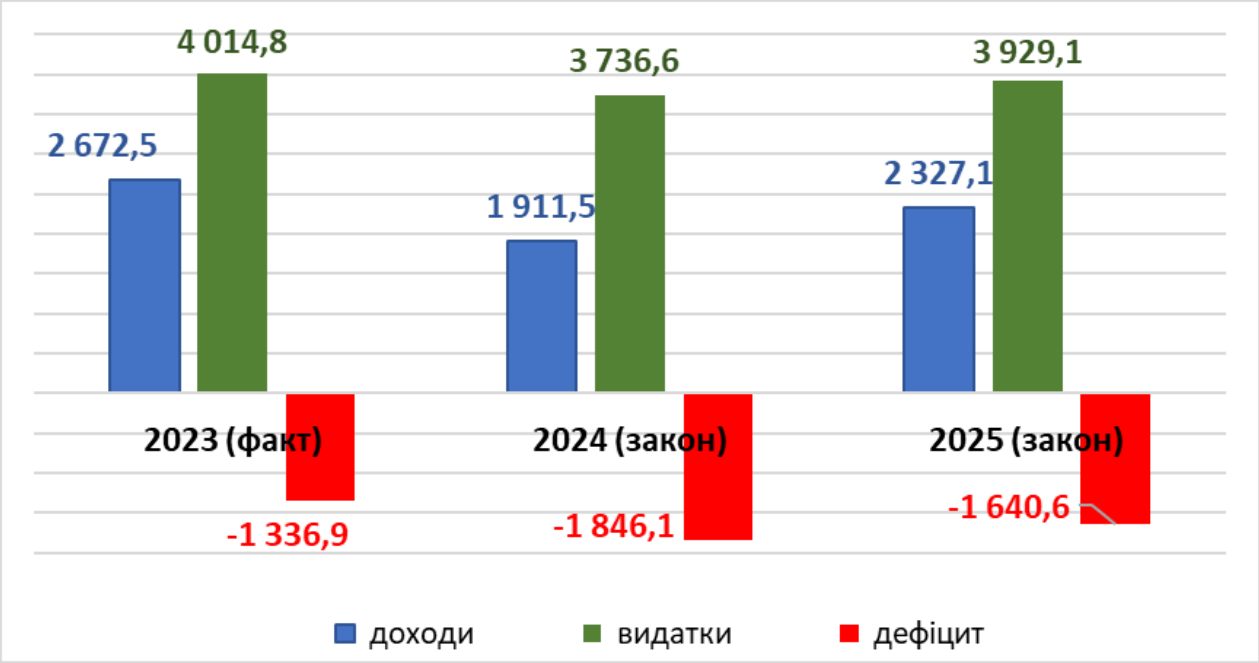

Рисунок 1.2 - Державний бюджет України 2023, 2024, 2025 рр.

Окрім того, для підтримки бізнесу продовжено дію програми «5–7–9 %» (18 млрд грн), надаватимуться гранти (1,4 млрд грн) та стимулюватимуться інновації (3 млрд грн). Для забезпечення соціального захисту населення передбачено 420,9 млрд грн, на підтримку ветеранів – 10,5 млрд грн. У сфері освіти заплановано видатки в сумі 198,9 млрд грн (на зарплати вчителям – 103,2 млрд грн). На фінансування науки передбачено 14,5 млрд грн. Видатки на охорону здоров’я становитимуть 217 млрд грн, зокрема на програму медичних гарантій – 175,5 млрд грн. Підтримка громад також залишиться одним із пріоритетів уряду: у 2025 р. ресурс місцевих

бюджетів зросте на 15 % і сягне 327,7 млрд грн. Базова дотація зросте до 25,5 млрд грн, а додаткова – до 36,5 млрд грн [5].

На виконання Державного бюджету України у 2025 р. впливатиме низка викликів, серед яких: високі безпекові ризики, невизначеність щодо тривалості та інтенсивності воєнних дій; якість співпраці з міжнародними партнерами; необхідність подальшого реформування соціальної сфери, освіти та науки; якість програм стимулювання бізнесу та процесів відновлення; підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів тощо.

Окреслено напрями роботи у 2025 р. у сфері управління державними фінансами; обговорено низку поточних і стратегічних питань у сфері державних фінансів, зокрема: необхідність внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо створення системи публічних інвестицій; оновлення моделі горизонтального вирівнювання податкоспроможності та розмежування повноважень між центральною владою та місцевим самоврядуванням; запровадження управління фіскальними ризиками місцевих бюджетів; продовження реформи органів фінансового контролю та реалізації Національної стратегії доходів; розробка нової Стратегії управління державними фінансами тощо [6].

Підготовлено пропозиції щодо законодавчого унормування публічних інвестицій в Україні. На розгляд Верховної Ради України Кабінет Міністрів України подав проєкт Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень» від 25 листопада 2024 р., № 12245. Закон передбачає унормування питань управління публічними інвестиціями: запровадження нової термінології; формування процедур планування та реалізації публічних інвестиційних проєктів і програм публічних інвестицій); уточнення норм щодо державного внутрішнього фінансового контролю та роботи Рахункової палати; урахування гендерного підходу в бюджетному процесі; забезпечення функціонування державного фонду декарбонізації та енергоефективної

трансформації; уточнення вимог щодо оприлюднення інформації про державний бюджет України та місцеві бюджети, а також джерел надходжень до державного та місцевих бюджетів, здійснення державних оборонних закупівель тощо. Ухвалення цього законопроєкту поліпшить прогнозованість та прозорість бюджетного процесу, сприятиме залученню додаткових коштів до державного й місцевих бюджетів, а також виконанню взятих Україною зобов'язань щодо реформування системи державних фінансів.

Також, активізувалася робота щодо забезпечення належного виконання Державного бюджету України на 2024 рік, зокрема, щодо перерозподілів бюджетних видатків у межах головних розпорядників бюджетних коштів для більш результативного використання наявних бюджетних ресурсів.

Президент України підписав податкові зміни для забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» від 10 жовтня 2024 р. № 4015-IX, зокрема, передбачає:

– підвищення ставки військового збору для фізичних осіб з 1,5 % до 5 % на заробітну плату, доходи з банківських депозитів, оренди нерухомості, виграшів та інших доходів. Встановлення військового збору для фізичних осіб-підприємців;

– підвищення ставки податку на прибуток для фінансових компаній з 18 % до 25 % з 2025 р. Встановлення за 2024 р. для банків підвищеної базової ставки податку на прибуток у розмірі 50 % (замість діючої базової ставки в розмірі 25 %);

– інші зміни для забезпечення справедливості оподаткування – повернення до місячної звітності замість квартальної для забезпечення прозорості наявної системи бронювання; підвищення мінімального податкового зобов'язання з одного гектару сільськогосподарської землі; запровадження авансового внеску з податку на прибуток на кожну окрему

АЗС; підвищення мінімальних цін на вино та виноробну продукцію; підвищення ренти на пісок, щебінь та каолін. Зазначені заходи дозволять підвищити доходи держави й спрямувати їх на забезпечення обороноздатності. Очікується, що додатковий ресурс від податкових змін у 2025 р. складе 140 млрд грн.

Таким чином, можемо констатувати, що зміни у фінансовій політиці держави під час повномасштабної війни безпосередньо позначаються на фінансовій стійкості бізнесу тому, що вони торкаються податкової політики, митної політики, та інших сфер, яку супроводжують господарську діяльність підприємств. Так, Закон України від 04 грудня 2024 р. № 4112-IX [8] передбачає внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо врахування положень Рекомендацій Ради Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) стосовно податкових заходів для подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. Ухвалення Закону сприятиме запровадженню міжнародних податкових стандартів у сфері боротьби з підкупом іноземних посадових осіб, а також стане ще одним кроком на шляху до членства України в ОЕСР. ДПС також цифровізувала податковий контроль за трансфертним ціноутворенням.

Державна податкова служба України за підтримки проєкту EU4PFM (Програма ЄС з підтримки системи управління державними фінансами в Україні) розробила та впровадила унікальне ІТ-рішення «Автоматизовану систему роботи з великими масивами даних для проведення аналізу ризиків з трансфертного ціноутворення» (Big Data Transfer Pricing) для вдосконалення податкового контролю за трансфертним ціноутворенням (ТЦ) [9].

Інноваційне й сучасне ІТ-рішення було розроблене ДПС з метою боротьби з ухиленням від оподаткування транснаціональними корпораціями та виведенням коштів до податкових гаваней, через які Україна втрачає мільярди гривень податків. ДПС зазначила, що аналогічні програмні продукти використовуються лише кількома країнами світу. За допомогою

новітньої розробки ДПС тепер зможе ефективніше аналізувати великий обсяг даних митних оформлень, податкової та іншої звітності, а також інформацію з міжнародних аналітичних ресурсів. Використовуючи понад сотню автоматизованих ризико-орієнтованих алгоритмів, ІТ-система допоможе оперативно ідентифікувати ризики, пов'язані з ТЦ. Прозорість, використання єдиних підходів і цифрових технологій у податковому контролі забезпечать справедливість та рівні умови для бізнесу.

Рисунок 1.3 - Загальна характеристика ІТ-рішення «Автоматизована система роботи з великими масивами даних для проведення аналізу ризиків з трансфертного ціноутворення» (Big Data Transfer Pricing)

Запровадження зазначеної ІТ-системи дозволяє: вдосконалити ризико-орієнтовані підходи; уніфікувати, стандартизувати та автоматизувати процеси податкового контролю з ТЦ; зменшити кількість податкових порушень з ТЦ та судових спорів; мінімізувати вплив людського фактору на процес податкового контролю за ТЦ; підвищити рівень добровільного податкового комплаєнсу. Отже, ДПС за підтримки проєкту EU4PFM

продовжує впроваджувати сучасні прогресивні практики та ІТ-технології, спрямовані на підвищення прозорості та цифровізацію.

З 01 грудня 2024 р. запроваджено митний режим експортного забезпечення до операцій з експорту певних видів аграрної продукції. За даними Бюро економічної безпеки та ДПС, за неповні вісім місяців 2024 р. було експортовано понад 5 млн т. сільськогосподарської продукції вартістю понад 50 млрд грн з ознаками ризику неповернення валютної виручки. Тому з метою мінімізації схем порушення законодавства України під час експорту деяких видів товарів держава запровадила режим експортного забезпечення на певні категорії аграрної продукції. Першим кроком для протидії схемам стало ухвалення урядом експериментального проєкту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу (постанова КМУ від 31жовтня 2023 р. № 1132 зі змінами) [10].

Наступним кроком Верховна Рада України Законами України від 09 травня 2024 р. № 3706-IX та № 3707-IX внесла зміни до Податкового кодексу України, Митного кодексу України та інших законів України щодо особливостей експорту певних видів товарів у період дії воєнного стану. Змінами запроваджено новий режим експортного забезпечення, який передбачає: експорт товарів виключно зареєстрованими платниками ПДВ; встановлення мінімальних експортних цін на товари, щодо яких діє режим експортного забезпечення; різниця між фактурною та митною вартістю товарів не має бути від'ємною; електронний обмін інформацією між Національним банком, ДПС та Держмитслужбою для відстеження та контролю дотримання експортерами вимог законодавства; особливості складання податкової накладної та її реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних. Перелік певних видів товарів, до операцій з експорту яких запроваджується режим експортного забезпечення, затверджений Постановою КМУ від 29 жовтня 2024 р. № 1261 [11], зокрема містить таку аграрну продукцію: натуральний мед, волоські горіхи, пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза, соєві боби, насіння ріпаку та соняшнику, олія соєва,

соняшникова та ріпакова тощо. Очікується, що застосування режиму експортного забезпечення сприятиме повному поверненню валютної виручки й зміцнить фінансову стійкість держави.

Держмитслужба забезпечує нові можливості для компаній зі статусом АЕО – перетин кордону в першочерговому порядку. Статус авторизованого економічного оператора (АЕО) засвідчує високий ступінь довіри митниці до суб'єкта господарювання, надає йому можливість користуватися перевагами та спрощеннями. Держмитслужба вже організувала в найбільших пунктах пропуску через кордон окремі смуги та робочі місця з маркуванням «АЕО/NCTS/МДП» для першочергового оформлення таких вантажів. Нині уряд ухвалив постанову, яка затверджує новий експериментальний проєкт «*єЧерга*» [12]. Проєкт удосконалює формування пріоритетної черги й тепер ураховуватиме наявність у підприємства авторизації АЕО при переміщенні товарів у напрямку виїзду з України. Зміни дозволять бізнесу відчути переваги першочергового виконання митних формальностей у пункті пропуску, а отже, – уникнути затримок на кордоні, пришвидшити логістичні процеси й суттєво зменшити пов'язані з ними витрати.

1.2. Трансформація структури державного боргу в умовах війни: джерела підтримки фінансової стійкості та управління державним боргом

У борговій сфері протягом періоду 2024 р. продовжено формалізацію механізму надання Україні макрофінансової допомоги обсягом 50 млрд дол. США за рахунок майбутніх прибутків від заморожених суверенних активів рф в ЄС; досягнуто домовленостей на рівні персоналу Міжнародного валютного фонду (МВФ) і української влади щодо шостого перегляду програми EFF (програма в рамках Механізму розширеного фінансування, англ. Extended Fund Facility); ефективною була практика укладення двосторонніх домовленостей щодо отримання зовнішньої

бюджетної підтримки, додатково залучено фінанси від продажу військових облігацій з розширенням їх переліку в додатку «Дія»; укладено домовленості України з міжнародними партнерами та МФО (міжнародні фінансові організації) щодо майбутнього бюджетного фінансування у 2025 р.

Отримання міжнародної допомоги залишається ключовим інструментом збереження фінансової стійкості України в умовах повномасштабної війни. Загалом від початку повномасштабної війни пряма бюджетна допомога сягає 105,9 млрд дол. США. У листопаді до держбюджету України надійшло від міжнародних партнерів 6,4 млрд дол. США пільгового фінансування та грантів, зокрема: 4,8 млрд дол. США – кредит залучено через проєкт Світового банку «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» (PEACE in Ukraine), який став можливим завдяки гранту від США у розмірі 1,6 млрд дол. США та коштів від інших партнерів з розвитку. Кошти спрямовуються на компенсацію основних соціальних та гуманітарних видатків; 1,35 млрд дол. США – грант від США, що надійшов через PEACE in Ukraine на відшкодування пріоритетних соціальних та гуманітарних видатків держбюджету, зокрема на забезпечення виплати зарплат педагогам; 235 млн дол. США – пільгове фінансування від Японії, що залучено в рамках нових системних проєктів Світового банку «Стійке, інклюзивне та екологічно збалансоване підприємництво» (RISE) – 130 млн дол. США та «Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні» (LEARN) – 105 млн дол. США; 100 млн дол. США – перша пільгова позика від уряду Республіки Корея (у квітні 2024 р. уряди України та Кореї уклали Рамкову угоду, яка надає можливість Україні залучати кредити на суму до 2,1 млрд дол. США протягом 2024–2029 рр.). Кошти спрямовуються на підтримку соціальних послуг.

Ефективною впродовж 2024 р. була діяльність із залучення зовнішньої бюджетної підтримки на короткострокову перспективу. Так, на початку грудня 2024 р. Рада ЄС також схвалила виділення Україні кредитів та грантів

на суму 4 млрд євро в межах фінансового інструменту Ukraine Facility; наприкінці листопада 2024 р. Світовий банк затвердив Додаткове фінансування в розмірі 664 млн дол. США для проєкту «Інвестиції у соціальний захист задля підвищення охоплення, стійкості та ефективності» (INSPIRE), з яких 602 млн дол. США надійдуть до загального фонду державного бюджету України. Кошти надійдуть із Цільового фонду з надання необхідної кредитної підтримки Україні (ADVANCE Ukraine), що підтримується урядом Японії.

Укладені державою угоди з міжнародними партнерами дають підстави для оптимістичних очікувань щодо покриття дефіциту зовнішнього фінансування у 2025 р. (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Планові обсяги зовнішньої фінансової допомоги Україні на 2025 р., млрд дол. США

Джерело фінансової допомоги	2025 рік
ЄС	13,7
Країни G7 (ERA)	19,1
МВФ	2,7
МБРР	3,1
Сполучене Королівство	1,0
Проєктне фінансування спецфонду бюджету від різних донорів	1,3
Інші донори (гранти)	0,3
Загальні фінансові зобов’язання	41,2

Водночас ситуація із зовнішнім фінансуванням може стати менш сприятливою у 2026 р. (очікувані зобов’язання міжнародних донорів на цей рік складають 21 млрд дол. США із найбільшими очікуваними надходженнями з Ukraine Facility та ERA (Extraordinary Revenue Acceleration).

Завершується формування механізму Extraordinary Revenue Acceleration Loans for Ukraine (ERA) для реалізації домовленостей щодо надання Україні макрофінансової допомоги обсягом 50 млрд дол. США за рахунок майбутніх

прибутків від заморожених суверенних активів рф, що знаходяться в юрисдикціях країн G7.

План ERA стане найвагомішим каналом підтримки України впродовж 2025 – першого кварталу 2027 р. Передбачається, що США нададуть близько 20 млрд дол. США, ЄС – 18,1 млрд євро (близько 20 млрд дол. США), Японія – 471,9 млрд єн (близько 3,1 млрд дол. США), Сполучене Королівство – 2,26 млрд фунтів стерлінгів (близько 3 млрд дол. США за поточним курсом). При цьому кожен учасник матиме власний механізм фінансування України.

На початку грудня 2024 р. підписано угоду про започаткування Механізму кредитного співробітництва для України (Ukraine Loan Cooperation Mechanism – ULCM), якій надаватиме Україні безповоротну фінансову допомогу на погашення позик ERA. ULCM періодично поповнюватиметься за рахунок доходів, отриманих депозитаріями країн ЄС від знерухомлених російських активів. За інформацією Міністерства фінансів США, 10 грудня 2024 р. було оголошено про рішення надати 20 млрд дол. США в межах ініціативи G7 щодо виділення Україні 50 млрд дол. США з доходів від заморожених російських активів.

«Кредитні кошти надаються шляхом перерахування до Фонду фінансового посередництва «Сприяння інвестуванню ресурсів для зміцнення України», заснованого Світовим банком 10 жовтня 2024 р. на користь держави», – йдеться в постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Основних умов здійснення правочину з умовними зобов'язаннями, внаслідок якого державі надається позика від Federal Financing Bank» [13] від 06 грудня 2024 р. № 1388. Ця операція з умовними зобов'язаннями здійснюється у спосіб укладення Договору про закупівлю сертифікатів між Україною як позичальником, Federal Financing Bank (FFB) та Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), а також Угоди про гарантування і погашення кредитів між Україною і USAID та видачі

Сертифіката про заборгованість Україною в особі Мінфіну як позичальника на користь FFB гарантовано USAID.

Відсотки нараховуються на суму кредиту в розмірі 1,3 % річних + поточна середня ставка за річними казначейськими облігаціями США, а їх погашення здійснюється за рахунок доходів, отриманих від заморожених активів рф. Міжнародний валютний фонд в оновленій програмі EFF Extended Fund Facility Programme (EFF) після п'ятого перегляду вказав, що після завершення війни наприкінці 2025 р. Україні знадобиться 33,1 млрд дол. США із цих 50 млрд дол. США для підтримки бюджету (у 2025 р. – 19,1 млрд дол. США, у 2026 р. – 9,2 млрд дол. США та у 2027 р. – 4,9 млрд дол. США), а 17 млрд дол. США буде спрямовано на військові закупівлі. Міжнародний валютний фонд (МВФ) є третім найбільшим надавачем фінансової допомоги Україні від початку повномасштабного вторгнення. За час дії програми МВФ EFF до держбюджету надійшло близько 8,7 млрд дол. США із передбачених 15,6 млрд дол. США.

Наприкінці листопада 2024 р. представники України та МВФ вперше за всю історію взаємовідносин досягли домовленості на рівні експертів щодо шостого перегляду програми Механізму розширеного фінансування (EFF). Досягнення домовленості відкриває можливості до отримання наступного траншу обсягом 1,1 млрд дол. США (угода має бути затверджена виконавчою радою директорів МВФ, розгляд якої очікується найближчими тижнями).

Україна виконала п'ять структурних маяків, які передбачені до шостого перегляду Програми: ухвалено зміни до Митного кодексу відповідно до найкращих міжнародних практик; проведено огляд довоєнних політик та практик середньострокового бюджетного планування; оцінено фінансові ризики для фінансової стабільності та підготовлено план дій для різних сценаріїв; здійснено оцінку фінансового стану підприємств централізованого теплопостачання; розроблено політику управління державною власністю у державних підприємствах, політику дивідендів і стратегію приватизації.

Експерти МВФ високо оцінили зусилля та відданість українського уряду виконанню комплексного плану реформ за Програмою.

Не дивлячись на досягнення України щодо зовнішнього фінансування, державний борг залишається важливим питанням на шляху до забезпечення фінансової стійкості України. Суттєві ризики для боргової стійкості України спричинені як значними обсягами боргового навантаження, так і незбалансованою структурою державного боргу, яка посилилася внаслідок повномасштабної війни. Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» граничний рівень державного боргу визначено в обсязі 7 460,1 млрд грн. (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Стан та структура державного боргу України на кінець року, млрд грн, % [16]

Показники	2023 р.	2024 р. (закон)
Державний борг, у т.ч.:	5188,1	7460,1 ↑
Внутрішній борг	1587,7	1725,9 ↑
% до загального обсягу	30,6	23,1 ↓
Зовнішній борг	3600,4	5734,2 ↑
% до загального обсягу	69,4	76,9 ↑
Національна валюта	1447,2	1672,1 ↑
% до загального обсягу	27,9	22,4 ↓
Іноземна валюта	3740,9	5788,0 ↑
% до загального обсягу	72,1	77,6 ↑
Плаваюча ставка	1601,4	2046,4 ↑
% до загального обсягу	30,9	27,4 ↓
Фіксована ставка	3586,7	5413,7 ↑
% до загального обсягу	69,1	72,6 ↑
Середній термін до погашення (років)	11,0 р.	н/р
Середньозважена вартість, %	6,2	н/р

Частка у ВВП, %	80,2	97,6 ↑

На тлі загального збільшення обсягу державного й гарантованого боргу України та зростання частки зовнішнього боргу в його структурі (відповідно, валютних ризиків і ризику рефінансування), варто відзначити позитивні результати активної роботи уряду України в умовах війни щодо залучення, передусім, довгострокового пільгового фінансування, збільшення частки грантів у підтримці офіційного сектора, зменшення середньої вартості обслуговування державного боргу та здійснення операцій з реструктуризації частки зовнішнього боргу. В умовах воєнного стану доцільно вжити заходів з управління державним боргом для зменшення його ризиків, а саме [16]:

– *ризику рефінансування* – завдяки збільшення роловеру (продовження терміну кредиту з погашенням його та одночасним наданням нового кредиту) ОВДП за рахунок випуску ОВДП із більшими строками погашення та обмежень випуску короткострокових ОВДП з погашенням у поточному році; залучення довгострокового пільгового фінансування, що збільшить середньозважений строк до погашення державного зовнішнього боргу;

– *відсоткового ризику* – завдяки поступовому зниженню відсоткових ставок за ОВДП на тлі зниження рівня інфляції та облікової ставки Національного банку України;

– *ризику ліквідності* – у спосіб оптимізації графіка погашення державного боргу;

– *валютного ризику* – завдяки пріоритизації запозичень у національній валюті на внутрішньому ринку капіталу для забезпечення роловеру гривневих ОВДП, розміщення ОВДП в іноземній валюті здійснювати в обсягах, необхідних для погашення таких ОВДП з метою мінімізації валютного ризику.

У середньостроковій перспективі необхідно зосередитися на залученні фінансування з найнижчою можливою вартістю і одночасним обмеженням

ризиків. У зв'язку з цим основними цілями управління державним боргом є: залучення зовнішнього довгострокового пільгового фінансування, збільшення частки грантів офіційного сектора завдяки подальшому розширенню співпраці з багатосторонніми міжнародними інституціями та встановлення двосторонніх партнерських відносин, подібних до таких, як з Японією, Канадою, Німеччиною, США; активізація взаємовідносин з інвесторами у спосіб розширення їхньої географії та типів; взаємодія з рейтинговими агентствами для підвищення суверенних кредитних рейтингів країни задля поліпшення інвестиційної привабливості суверенних боргових інструментів; продовження розвитку міцних взаємовідносин з інвесторами та сприяння розвитку внутрішнього ринку капіталу.

Доля найбільшої частки держборгу перед офіційними кредиторами вирішуватиметься після війни і за наслідками завершення війни. Росія має понести за розпочату війну фінансове покарання. Весь зовнішній борг України, котрий виник через російську агресію, або принаймні його левову частку, потрібно конвертувати у фінансові інструменти, які мають використовуватися й покриватися російськими активами [14]. Такі та інші опції полегшення боргового тягара для України за рахунок російських активів нині широко обговорюються [15].

Отже, для зниження ризиків державного боргу, уряду доцільно послідовно втілювати політику, спрямовану на поступову зміну структури боргу через заміщення його дорогої частки новими дешевими в обслуговуванні та розтягнутими у часі виплатами за цими позиками, а також орієнтовану на збільшення частки внутрішнього боргу в національній валюті.

1.3. Інструменти підтримки бізнесу під час війни

В умовах війни в Україні загострилися пов'язані між собою проблеми – підвищилася вартість основних економічних ресурсів (зокрема – енергоносіїв), а також позначався дефіцит кадрів та брак фінансових коштів,

що не привело до значної інфляції лише завдяки фінансовій допомозі міжнародних партнерів України. Підприємці та їх успішна діяльність були вагомим фактором економічного розвитку і в мирний час, а в умовах війни завдання недопущення витоку капіталів з країни та створення належних умов для підприємницької діяльності набуло стратегічної ваги, бо представники приватного сектора економіки не лише сплачують значну частку податків, а й на добровільних засадах забезпечують потреби військових підрозділів Збройних Сил України. Ще одним свідченням необхідності державної підтримки підприємців є їх міжнародна діяльність, бо суб'єкти міжнародної діяльності також є платниками податків. Крім того, їх надійність як ділових партнерів позитивно впливає на міжнародний імідж нашої держави. Разом із тим, підприємницька діяльність в Україні пов'язана зі значними проблемами, серед яких варто особливо відзначити: високий рівень корупції, значний податковий тиск з боку держави, недосконаліть чинного законодавства, що регламентує підприємницьку діяльність, та ін. Для поступового вирішення означених проблем необхідно розробити та реалізувати комплексний підхід щодо державної підтримки підприємців.

Підтримка підприємництва сприяє економічній стійкості та відновленню навіть в умовах війни: держава через грантові програми активно стимулює розвиток бізнесу. Зокрема, понад 19 600 підприємців за час повномасштабної війни отримали гранти, створено 55 тис. нових робочих місць. Важливим є те, що частина витрачених коштів повертається до бюджету через сплату податків. Спрощення регулювання бізнесу під час війни підтримує економічну активність: запровадження деклараційного принципу спрощує умови ведення підприємницької діяльності під час воєнного стану, зокрема автоматизація цих процесів через систему «*єДозвіл*» дає можливість бізнесу зосередити зусилля на розвиткові. Це засвідчує послідовність дерегуляційних ініціатив уряду, спрямованих на мінімізацію бюрократичних перешкод, що особливо важливо під час війни, коли оперативність і гнучкість мають вирішальне значення для підтримки

економічної активності. Поліпшення доступу до фінансування через нові фінансові інструменти: розвиток факторингових інструментів через платформу «Прозорро. Продажі» забезпечує підприємцям легший доступ до фінансування, що підвищує їхню конкурентоспроможність та стійкість до економічних потрясінь [17].

Ключові тренди 2024 р., які сприяли зміцненню стійкості підприємництва в умовах війни, були такими. Держава вклала в підтримку підприємництва через гранти на старт або розвиток бізнесу 9,3 млрд грн за урядовим проєктом «*єРобота*» [18]. За понад два роки його дії 19 600 підприємців отримали гранти. Майже половину названої суми грантоотримувачі де-факто повернули до бюджету – через сплачені податки та збори. Гранти стали свого роду інвестиціями у створення та розвиток тисяч компаній, освоєння нових напрямів бізнесу та стимулювання виходу підприємств на нові ринки. В результаті запровадження грантової програми створено 55 тис. нових робочих місць. Від початку запуску проєкту в липні 2022 р. видано: за програмою «Власна справа» – 17 813 мікрогрантів на 4,2 млрд грн; на розвиток переробних підприємств – 743 гранти на 3,7 млрд грн; на садівництво та розвиток тепличного господарства – 231 грант на 1 млрд грн; ветеранам та членам їхніх родин – 806 грантів на 366 млн грн.

2 вересня 2024 р. Президент України підписав закон «Про внесення змін до деяких законів щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану в Україні» [19] (дерегуляційний закон). Ідеться про те, що суб’єкти господарювання можуть у період воєнного стану проводити окремі види господарської діяльності на підставі подання до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та ЦНАПів декларації про провадження господарської діяльності, без отримання документів дозвільного характеру, одержання яких передбачено законодавством.

Декларації будуть чинними в період дії воєнного стану та до кінця календарного року, у якому припинено / скасовано воєнний стан, але не менше трьох місяців з дня його припинення чи скасування. Видані ліцензії діють до кінця воєнного стану, але не менше трьох місяців з дня його припинення чи скасування. На період дії воєнного стану також зупиняється проведення планових перевірок органів ліцензування щодо додержання вимог законодавства у сфері ліцензування.

Порядок подання декларації, перелік відомостей, які вносять до декларації, та перелік видів господарської діяльності визначатиме КМУ.

АТ «Прозорро. Продажі» [20] 12 вересня 2024 р. за підтримки Міністерства економіки України спільно з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) та Державним секретаріатом з економічних справ Швейцарії (SECO) презентували новий сервіс факторингу. Напрям факторингу отримав підтримку держави та введений до стратегії розвитку Національного банку України з розвитку кредитування. Він є частиною стратегії Міністерства економіки на 2024 – 2027 рр. і сприятиме підтримці малого і середнього бізнесу. Запуск платформи фінансування на основі активів сприятиме поліпшенню доступу до фінансування для українського бізнесу. Факторинг та реверсивний факторинг допоможуть компаніям залучати кошти для поповнення оборотного капіталу, нарощуючи обсяги продажів. Це дасть змогу покращити фінансове становище підприємств, підвищити стійкість до викликів воєнного часу. 13 вересня КМУ прийняв постанову «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28» [21], підтримавши запропоноване Мінфіном удосконалення процесів надання фінансової державної підтримки мікро- , малого та середнього підприємництва (ММСП) («Доступні кредити 5–7–9 %», «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9 %», «Доступний факторинг»). Вона передбачає: зменшення процентної ставки для бізнесу шляхом поєднання державної програми «5–7–9» з партнерськими програмами уповноважених банків; удосконалення механізму надання

гарантій уповноваженим банкам з боку Фонду розвитку підприємництва (ФРП); упровадження умов екологічних та соціальних стандартів Світового банку під час надання кредитів з 1 грудня 2024 р. сільськогосподарським підприємствам у межах державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %».

18 вересня 2024 р. запрацювала Єдина державна електронна система дозвільних документів («*єДозвіл*») [22]. Проєкт «*єДозвіл*» фінансує Європейський Союз у межах проєкту EU4DigitalUA, що впроваджувано FIIAPP. На порталі «Дія» стала доступна для підприємців послуга з реєстрації декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці, яку раніше реєстрував територіальний центр Держпраці протягом п’яти днів. Відтепер подати декларацію можна в один клік, а система «єДозвіл» автоматично перевірить та зареєструє її. Послуга є частиною комплексної послуги «*е-Підприємець*». Цією послугою скористаються підприємства, які мають на виробництві важкі машини та механізми. 2023 р. документ подали понад 13,2 тис., у січні – липні 2024 р. – майже 8 тис. підприємців.

Станом на 26 грудня 2024 р. грантери-учасники програми «Власна справа» [23] сплатили 4,6 млрд грн податків. З початку 2024 р. переможцями стали 10 600 українців, які отримають 2,6 млрд грн на старт або розвиток бізнесу. Загалом від початку дії програми її переможцями стали понад 22 тис. підприємців, а держава інвестувала через гранти 5,4 млрд грн у розвиток малого й середнього бізнесу. 85 % цих коштів грантери вже повернули, сплативши 4,6 млрд грн податків та зборів до бюджету. Участь у програмі сприяє відкриттю нових підприємств, масштабуванню бізнесу, збільшенню обсягів виробництва, виходу на нові ринки, створенню нових робочих місць у різних галузях. Грантові кошти можна спрямувати на придбання або лізинг обладнання, закупівлю сировини та матеріалів, оренду приміщення.

У рамках підтримки прифронтових територій агровиробники з прифронтових і деокупованих територій отримали допомогу від держави. Станом на 30 грудня 2024 р. уряд спрямував 795,75 млн грн

безповоротної допомоги (по 8000 грн/га) для понад 3,1 тис. фермерських господарств та інших виробників сільгосппродукції з Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей, які обробляють близько 120 га. Крім того, 2,3 тис. аграріїв отримали кошти: по 1000 грн/га угідь для фермерів, які працюють у зонах потенційних бойових дій; по 2000 грн/га для тих, хто веде діяльність безпосередньо на територіях бойових дій. Уряд на цю ініціативу виділив загалом 1,5 млрд грн [24].

Станом на 30 грудня з початку 2024 р. у межах державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %» [25] підприємці отримали 24 746 кредитів на 93,1 млрд грн (від банків державного сектора економіки – 18 081 кредитів на 45,3 млрд грн). За час дії воєнного стану в Україні видано 68 888 кредитів на 270,4 млрд грн (зокрема банками державного сектора – 51 115 кредитів на 135,7 млрд грн), з яких станом на 30 грудня 2024 р.: 68,77 млрд грн – на фінансування оборотного капіталу; 57,55 млрд грн – на антивоєнні цілі; 40,91 млрд грн – кредити для сільськогосподарських товаровиробників; 32 млрд грн – на інвестиційні цілі; 30,37 млрд грн – на переробку сільськогосподарської продукції; 25,64 млрд грн – кредитування в зоні високого воєнного ризику; 1,66 млрд грн – на фінансування енергосервісу. З моменту старту програми підписано 103 710 кредитних договорів на 360 млрд грн (з них банками державного сектора економіки – 71 591 договір на 162,3 млрд грн).

Важливе місце відведено сприянню у здійсненні інвестицій. Станом на 30 грудня 2024 р. Міністерство економіки України [26] в межах державної політики підтримки виробників та підприємців «Зроблено в Україні» повністю виконало зобов’язання, завершивши виплату коштів за програмою 25 % компенсації за купівлю української сільгосптехніки та програмою 15 % компенсації вартості енергетичної, колісної техніки, ліфтів, машин для розмінування та іншого обладнання. Головною умовою для участі в програмах є придбання техніки вітчизняного виробництва (60 % локалізації

для сільгосптехніки, окрім комбайнів, тракторів, самохідних обприскувачів та спецавтомобілів сільськогосподарського призначення (зерновозів) та 40 % для іншої техніки й обладнання). За результатами 2024 р. за програмою 25 % для аграріїв: 3 419 сільгосппідприємств оновили технічний парк, придбавши 5 311 одиниць техніки на суму понад 4,2 млрд грн. Виплачено компенсацій на майже 877 млн грн. До програми долучилися 33 банки. Каталог містить 11 745 найменувань техніки від 138 виробників. Створено близько 1000 нових робочих місць. За програмою 15 % для всіх галузей: виплачено компенсацій понад 10 млн грн через 23 уповноважені банки. Каталог містить 138 видів техніки від 14 виробників. У 2025 р. планується продовжити державну підтримку обох програм і розширити перелік техніки та виробників.

Стратегічною є підтримка у сфері дерегуляції. Протягом 2024 р. Державна регуляторна служба працювала над спрощенням правил для бізнесу: проаналізовано 293 форми звітності для бізнесу, з яких 121 форма (41 %) потребує перегляду (внесення змін або скасування); 22 форми (7,5 %) уже приведені у відповідність до вимог чинного законодавства завдяки внесенню змін або визнання актів, за якими ці форми встановлені (затверджені) такими, що втратили чинність; опрацьовано 150 пропозицій від бізнесу стосовно 52 форм звітності, з них виявлено 32 форми, які потребують внесення змін або скасування.

Отже, одним із головних пріоритетів держави є підтримка мікро-, малого та середнього бізнесу завдяки розвитку державних грантових і кредитних програм. Постійно розширюються можливості програми «Зроблено в Україні», яка спрямована на підтримку вітчизняних виробників.

Висновки до розділу 1

Станом на грудень 2024 р. в умовах безпрецедентних викликів, пов’язаних із безперервними масованими атаками рф на мирні міста,

цивільну інфраструктуру, застосування інструментів забезпечення роботи певних напрямів фінансової політики (бюджетно-податкової, боргової, грошово-кредитної тощо) сприяло утриманню фінансової стійкості України та заклало підвалини для макрофінансової стабільності у 2025 р. Дослідження потребують всі напрямки фінансової політики.

Бюджетна політика. Верховна Рада України ухвалила Державний бюджет України на 2025 рік, його підписав Президент України, що створює додаткові можливості для уряду щодо своєчасної підготовки відповідної нормативної бази виконання бюджету. До сьогодні триває робота щодо удосконалення механізмів реалізації публічних інвестицій. З цією метою на розгляд Верховної Ради України подано законопроєкт щодо внесення змін до Бюджетного кодексу України. Одночасно впродовж другого півріччя 2024 року здійснювалася робота щодо виконання Державного бюджету: розподілялися та перерозподілялися бюджетні кошти, затверджувалися та уточнювалися порядки використання бюджетних коштів тощо.

У податковій та митній сферах Президент України підписав податкові зміни для забезпечення збалансованості бюджетних надходжень. Також Верховна Рада України підвищила ставки акцизного податку на тютюнові вироби та ухвалила зміни для запобігання надання платником податків неправомірної вигоди посадовим особам. Державна податкова служба (ДПС) цифровізувала податковий контроль за трансфертним ціноутворенням завдяки впровадженню унікального ІТ-рішення. З грудня 2024 р. уведено митний режим експортного забезпечення щодо окремих видів аграрної продукції для повного повернення валютної виручки; Держмитслужба застосовує нові можливості для компаній зі статусом авторизованого економічного оператора (АЕО) – перетин кордону в першочерговому порядку.

Грошово-кредитна сфера характеризувалася подальшим прискоренням темпів цінового зростання на тлі позитивної динаміки міжнародних резервів, розмір яких наразі характеризується як оптимальний. Антикризові заходи

регулятора спрямовувалися передусім на дальшу реалізацію політики дорогих грошей завдяки підвищенню облікової ставки задля забезпечення привабливості активів у національній валюті та підтримки курсової стабільності гривні. На рівні банківської системи також впроваджено заходи з подальшої модернізації та детінізації сфери безготівкових розрахунків.

В умовах війни в Україні загострилися пов'язані між собою проблеми – підвищилася вартість основних економічних ресурсів (зокрема – енергоносіїв), а також позначався дефіцит кадрів та брак фінансових коштів, що не привело до значної інфляції лише завдяки фінансовій допомозі міжнародних партнерів України. Підприємці та їх успішна діяльність були вагомим фактором економічного розвитку і в мирний час, а в умовах війни завдання недопущення витоку капіталів з країни та створення належних умов для підприємницької діяльності набуло стратегічної ваги, бо представники приватного сектора економіки не лише сплачують значну частку податків, а й на добровільних засадах забезпечують потреби військових підрозділів Збройних Сил України. Ще одним свідченням необхідності державної підтримки підприємців є їх міжнародна діяльність, бо суб'єкти міжнародної діяльності також є платниками податків. Крім того, їх надійність як ділових партнерів позитивно впливає на міжнародний імідж нашої держави. Разом із тим, підприємницька діяльність в Україні пов'язана зі значними проблемами, серед яких варто особливо відзначити: високий рівень корупції, значний податковий тиск з боку держави, недосконалість чинного законодавства, що регламентує підприємницьку діяльність, та ін. Для поступового вирішення означених проблем необхідно розробити та реалізувати комплексний підхід щодо державної підтримки підприємців.

Одним із головних пріоритетів держави є підтримка мікро-, малого та середнього бізнесу завдяки розвитку державних грантових і кредитних програм. Постійно розширюються можливості програми «Зроблено в Україні», яка спрямована на підтримку вітчизняних виробників.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1. Стан та потреби розвитку ММСБ в Україні: ключові проблеми та вектор відновлення

Війна в Україні кардинально змінила життя кожного громадянина та вплинула на всі сфери економіки. Підприємці (представники ММСБ – мікро, малого та середнього бізнесу) зіткнулися з новими викликами, але, попри всі труднощі, вони продовжують працювати, адаптуючись до умов, які постійно змінюються. Бізнеси були змушені переглянути свої стратегії, змінити логістичні ланцюжки та пристосуватися до нових умов ринку. Багато підприємств зіткнулися зі зниженням попиту, перебоями в постачаннях та проблемами з персоналом. Проте, українські підприємці показують виняткову стійкість і винахідливість, знаходячи нові шляхи для продовження своєї діяльності.

Сьогодні тільки 2 % українських підприємств вважають свій фінансово-економічний стан непоганим. До широкомасштабної агресії цей показник сягав 80 % [27]. Воєнні ризики для бізнесу сьогодні на першому місці. Але ділять вони його з непередбачуваністю дій держави [27]. Третя проблема, яка за поширеністю наздоганяє дві попередні, – нестача людей. На поточний момент заповненість вакансій у бізнесі – 75 %, тобто 25 % – це нестача персоналу, а отже, бронювання персоналу стає вкрай важливим для бізнесу. Брак фінансових ресурсів посів четверте місце. Нині бізнесу не вистачає близько 300 мільярдів гривень, а якщо говорити про відновлення і реалізацію подальших перспектив – 60 мільярдів доларів. Наступну сходинку займає низька завантаженість виробничих потужностей: 45 %, тобто підприємці працюють на половину від того, що могли б робити. Ще 25 %

бізнесменів вказують на логістичні проблеми, і на початку квітня 2024 р. ці проблеми набули нової сили та масштабів. За весняні місяці 2024 р., тобто з моменту скасування дії мораторію РНБО на податкові перевірки бізнесу, 47 % підприємців стикнулися з тим чи іншим проявом тиску правоохоронних структур в Україні. Значна частина – це блокування податкових накладних, але не просте блокування; абсолютно зрозуміло, що не покращення системи, а прибирання системи СМКОР (система моніторингу, покликана відстежувати сумнівні операції платника, які потенційно можуть бути спрямовані на штучне зменшення зобов'язань зі сплати ПДВ) – єдине рішення, яке можна зробити. Так само бізнес не вірить у перезавантаження БЕБ (бюро економічної безпеки) без змін до Кримінально-процесуального кодексу, без радикальної зміни, без упровадження презумпції невинуватості бізнесу й прибирання економічного підслідства в більшості органів, тому тільки системна реформа може забезпечити перезавантаження [27]. Сутнісними реформами бізнес вважає [27]: запровадження тотального захисту права власності; в основі всього – недоторканність приватної власності, інтелектуальної, будь-якої; захищеність на рівні всього і кожного інституту в країні; економічні свободи; це передбачає і тотальну приватизацію – а це наша постійна розмова про дієвий Антимонопольний комітет, тотальну дерегуляцію, податкову реформу, докорінну митну реформу, робочі державні закупівлі; новий суспільний договір; щоб не звинувачувати одне одного, що бізнес поганий, народ поганий і державна влада, усі погані; державу треба перепрограмувати, вважає бізнес; припинити брехати міжнародним партнерам, стати зрозумілими для них. Тобто, представники бізнесу України сьогодні достатньо аргументовано бачать ключові проблеми та вектор відновлення України.

Аналітичне дослідження щодо стану розвитку бізнесу в Україні здійснено Центром розвитку інновацій [28]. Так, індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) станом на травень 2024 року становить 43,7 (зі 100 можливих). Індекс зріс у порівняні з попередньою

хвилею дослідження (38,1), і формує новий локальний максимум (попередній максимум було зафіксовано у серпні 2023 року (38,2)), проте залишається в зоні негативних очікувань [29] (рис. 2.1).

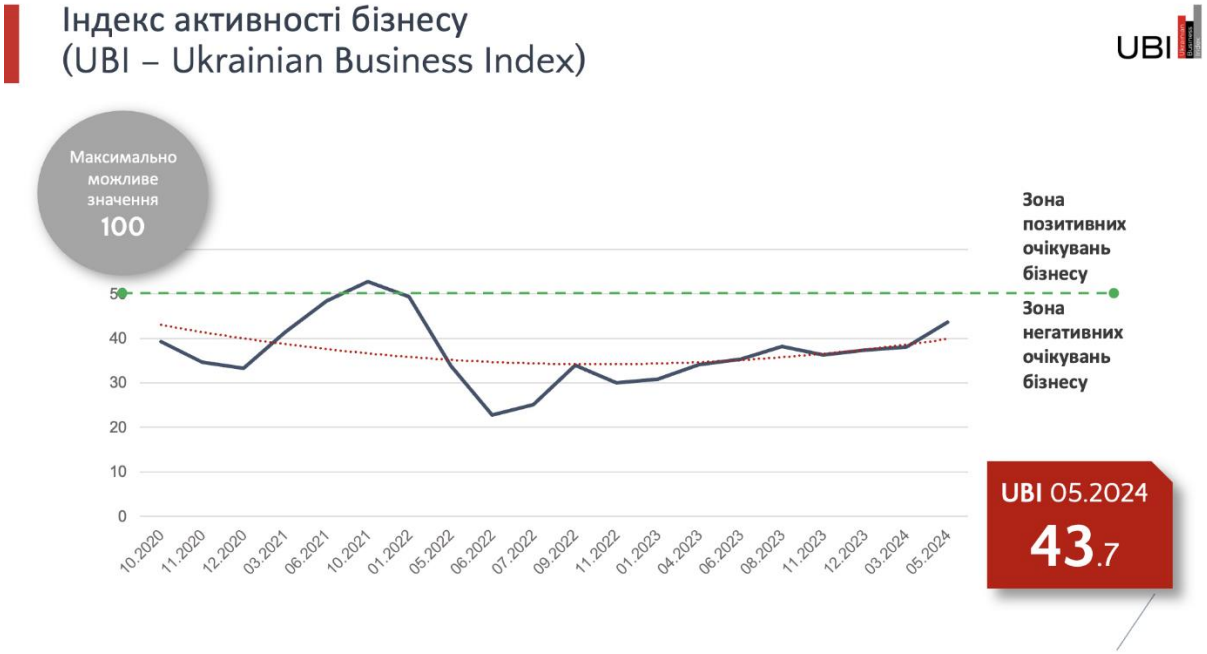

Рисунок 2.1 - Динаміка індексу активності бізнесу України

Початок повномасштабного вторгнення мав суттєвий негативний вплив на роботу бізнесу. Якщо до вторгнення п'ята частина бізнесу (22,3%) оцінювала свій фінансово економічний стан як задовільний чи поганий, то станом на травень 2024 року таких компаній 41,6% (задовільний та поганий) (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 - Структура самооцінки фінансово-економічного стану бізнесу України

Компанії зі стриманим оптимізмом дивляться на перспективи зміни фінансово-економічного стану підприємства. 36,1% респондентів зазначили, що стан підприємств покращиться або суттєво покращиться. 32,3% вважають, що ситуація буде залишатися стабільною. Про ймовірність погіршення або значного погіршення фінансово-економічного стану вказали 31,6% респондентів (рис. 2.3), що є негативним чинником для подальших ініціатив щодо розвитку бізнесу та відновлення економіки України.

Рисунок 2.3 - Структура очікувань бізнесу щодо тенденцій змін їх фінансово-економічного стану

ММСБ (мікро-, малий та середній бізнес) займає активну громадську позицію та бере участь в ініціативах та програмах, спрямованих на допомогу Збройним силам України, вимушено переміщеним особам, працівникам та членам сімей співробітників. Трохи менше половини компаній (45,8%) виділяють на потреби ЗСУ до 1% обороту бізнесу, 29,7% – від 1 до 3%. Майже 8% компаній віддають більше 10% власного обороту. В середньому на підтримку військових бізнес витрачає 3% свого обороту (рис. 2.4). За результатами проведеного дослідження 70,3% респондентів заявили, що їх компанії допомагають Збройним силам України, 41,2% вказали на допомогу працівникам та членам їх сімей, 23,1% ММСБ працевлаштовували вимушено переміщених осіб. Важливо, що бізнес бере активну участь у соціальних

проєктах та місцевих ініціативах. 19,5% респондентів вказали, що їх компанії здійснювали реалізацію гуманітарних проєктів, а 11,4% брали участь у відновлені пошкоджених об'єктів в межах області чи громади. Лише 9% компаній заявили, що не мають змоги фінансово допомагати (рис. 2.5).

Рисунок 2.4 - Структура допомоги ЗСУ від ММСБ України

Рисунок 2.5 - Напрямки допомоги, які здійснює бізнес України у 2024 р.

З одного боку ситуація з персоналом в компаніях залишається стабільною. Частка персоналу, з тих, що працює на поточний момент на умовах скорочення зарплати складає 12,9%. Цей показник суттєво не змінюється протягом останніх двох кварталів 2024 р., а також у 2023 р. Так, в листопаді 2023 року цей показник становив 11,2%, а в грудні 2023 – 13,1%. Так само незмінною лишається частка персоналу, що по відношенню на 23 лютого 2022 року, відправлена у відп

устку – 7,5% (рис. 2.6).

Рисунок 2.6 - Динаміка частки персоналу бізнесу, що працює зі скороченою заробітною платою та перебуває у вимушеній відпустці

З іншого боку помітна негативна тенденція до зростання частки персоналу, що скорочена на поточний момент 2024 р. Наразі цей показник є найвищим за весь час спостережень в період повномасштабного вторгнення рф до України та складає 29,6% (рис. 2.7). Попередній локальний максимум цього показника було зафіксовано у вересні 2022 року (28%). Однак слід відзначити, що після зимового періоду традиційно зростає частка скорочень,

тому високе значення не є критичним. В цілому ж, частка скорочених осіб становить від 20 до 30% впродовж останніх двох років (рис. 2.7).

Рисунок 2.7 - Динаміка частки скороченого персоналу бізнесу ММСБ, починаючи з 23.02.2022 р.

За результатами дослідження [28], 62,5% респондентів вказали, що їх компанія не займається зовнішньо-економічною діяльністю; 9,8% компаній здійснюють лише експортні операції, 10,6% – лише імпорті; 9,6% заявили, що здійснюють як експортну та імпортну діяльність, а 7,6% планують вихід на міжнародні ринки у 2024 р. Більшість учасників аналітичного дослідження відзначили *ТОП-5* ключових проблем, які заважають компаніям ММСБ відновлюватися та розвивати свою економічну діяльність. Так, 43,2% респондентів вказують на відсутність достатньої кількості кваліфікованих працівників; 47% – відсутність достатнього капіталу; 51,6% – відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів; 55,8% – непередбачувані дії держави, що здатні погіршити стан компанії; 58,2% – непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку (рис. 2.8). Прикладом місцевих програм підвищення доступності кредитів є

співпраця в рамках меморандумів Ощадбанку з Закарпатською, Чернівецькою та Львівською ОВА. Місцева влада робить усе можливе для підтримки бізнесу у важкі часи – і це також одне з пояснень, чому чимало підприємців лишились на плаву [31].

У розширеному переділку проблем ми бачимо, що є низка проблем, які стосуються виключно держави, яка забезпечує можливість функціонування бізнесу та захист прав підприємців в умовах повномасштабної війни. Серед основних проблем у взаємодії з органами влади, керівники та власники ММСБ відмічають такі: блокування податкових накладних (33,7%); відмову від бронювання співробітників (31,5%); затримку з логістикою на кордоні (22,1%); несправедливе рішення під час участі у процедурі державних закупівель (17,3%) (рис. 2.9).

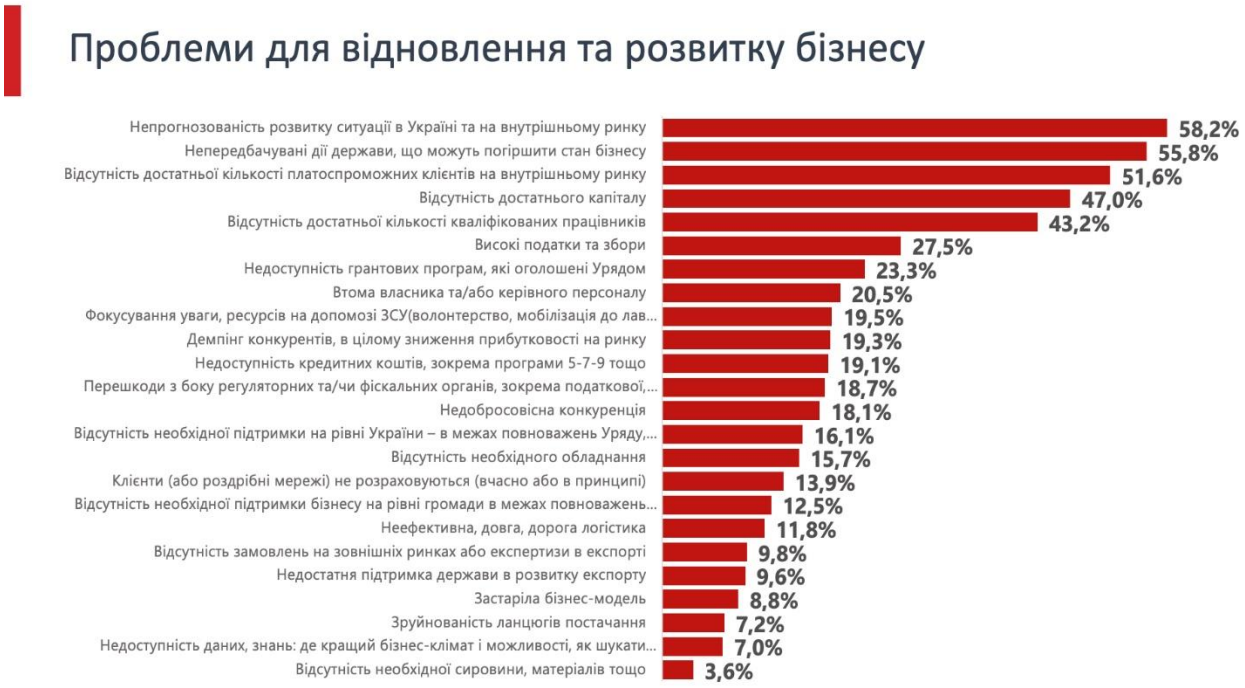

Рисунок 2.8 - Систематизація проблем ММСБ для відновлення та розвитку бізнесу у 2024 р.

На нашу переконливу думку, це наносить непоправну шкоду бізнесу, який в таких важких умовах забезпечує економічну працездатність країни.

Найбільшу негативну динаміку має фактор бронювання ключових спеціалістів. Так, в листопаді 2023 року на проблему з бронюванням вказували 14,6%, в січні 2024 р. – 19,8%, у березні 2024 р. – 25,4%. Суттєво покращилася ситуація із затримками на кордоні (для порівняння, проблему затримки на кордоні в березні 2024 року вказували 33,7% компаній), станом же на травень 2024 р. ця питома вага знизилась і склала 22,1%.

Рисунок 2.9 - Проблеми ММСБ у взаємовідносинах з державою (органами влади)

Для більшості компаній значний відсоток мобілізованих співробітників є одним із найбільших викликів. Захищати країну – святий обов’язок кожного українця. Проте для бізнесу суттєвий рівень мобілізації працівників може викликати проблеми у виробничому процесі. При цьому не підлягає сумніву той факт, що працюючі бізнеси та їхні податки – це той фактор, без якого нам війну не виграти. Отже, потрібен баланс. Цього балансу можна досягти завдяки новому регулюванню бронювання від мобілізації. Для

бронювання 50% своїх військовозобов'язаних співробітників компанія має бути визнана критично важливою для економіки. Рішення про присвоєння такого статусу, насамперед для невеликих регіональних підприємств, може ухвалити обласна військова адміністрація. З критеріїв (їх потрібно три), які найбільше підходять середньому бізнесу для бронювання, найбільш реальними є визнання компаній підприємствами, що мають велике значення для задоволення потреб територіальної громади, відсутність заборгованості перед бюджетом та середня зарплата за квартал, не менша за середню зарплату в регіоні. Останній чинник явно покликаний зменшити кількість підприємств, які платять зарплату «в конвертах» [31].

З точки зору наявних фінансових ресурсів та перспектив їх залучення бізнеси в Україні суттєво різняться. Найбільш простим варіантом отримання додаткових фінансових ресурсів є використання банківських кредитів. Частина компаній має можливості для залучення інвестицій, в тому числі іноземних. Нарешті, в сучасних умовах компанії можуть розраховувати на грантову підтримку з боку держави або різноманітних організацій. Як показало дослідження, бізнеси по-різному відносяться до можливостей залучення ресурсів через наведені канали.

Майже дві третини компаній (64,7%) не мають незакритих кредитних угод. Лише 35,3% підприємств беруть участь у договорах кредитування. З числа цих компаній практично половина (47,7%) мають кредити на суму до 30 тисяч доларів, а 37,5% компаній – від 30 до 100 тисяч доларів. Більші кредити мають лише близько 15% компаній, що, звичайно, знижує інвестиційні можливості фірм. Основними перепонами для отримання кредитного фінансування компанії називають: занадто високу ставку за кредитами (55%), побоювання не виконати боргові зобов'язання вчасно (36,1%), недостатню застава (28,9%), коливання валютних курсів (22,9%), складний процес отримання кредиту (22,1%). Лише 9,6% компаній вважають, що бар'єри відсутні. Найчастіше компанії звертаються до власних накопичених ресурсів як джерела додаткового фінансування – 49,8%.

Кредитами українських банків скористувалися протягом останнього року 30,3% компаній. Таке співвідношення, на наш погляд, свідчить про достатньо високий рівень фінансової стійкості ММСБ та, відповідно, високу конкурентоспроможність бізнесу, який працює в таких важких умовах, як повномасштабна війна (рис. 2.10) [29, 30]. Розширена класифікація фінансової допомоги свідчить про необхідність більш активної підтримки бізнесу державою.

Рисунок 2.10 - Класифікація інструментів залучення фінансових ресурсів представниками ММСБ України

Отже, бізнес в Україні під час війни демонструє високу стійкість і адаптивність. Незважаючи на численні виклики, підприємства продовжують працювати, підтримуючи економіку країни та допомагаючи Збройним силам. Їхня діяльність є свідченням незламного духу українського народу та його прагнення до відновлення і розвитку в умовах війни. Бізнесу необхідна підтримки держави та розуміння владою значущості цієї підтримки для

відновлення національної економіки вже сьогодні, а не у мінливому майбутньому.

2.2. Сучасний стан та тенденції розвитку української промисловості в умовах повномасштабної війни та управлінські цифрові технології

Втрати у промисловості України внаслідок повномасштабної російської воєнної агресії нараховують щонайменше 426 великих і середніх підприємств, що були пошкоджені або зруйновані. Серед галузей найбільше постраждала металургія. Зокрема, зруйновано три підприємства, які є найбільшими в переліку пошкоджених / зруйнованих – ПрАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь», ПрАТ «ММК ім. Ілліча» та ПАТ «Авдіївський коксохімічний завод». Серед регіонів найбільше постраждала Донецька область, на неї припадає майже половина загальної суми прямих збитків підприємств. Також чималі втрати в Харківській, Луганській та Київській областях. У 2022 р. промислове виробництво скоротилося на 36,7 %. Проте вже у 2023 р. вдалося започаткувати відновлювальний тренд у промисловості, що стало можливим завдяки попиту на внутрішньому ринку (у т. ч. на продукцію для потреб ЗСУ та для інфраструктурної відбудови країни), поліпшенню забезпечення електроенергією споживачів, релокації виробництв, лібералізації доступу українських товарів на ринки інших країн, зокрема ЄС, диверсифікації шляхів експорту українських товарів. За підсумками 2023 р. промислове виробництво зросло на 6,8 % порівняно з 2022 р., а у I півріччі 2024 р. – на 8,1 % порівняно з відповідним періодом попереднього року (рис. 2.11). При цьому у переробній галузі за підсумками шести місяців 2024 р. зафіксовано зростання на 11 %, у добувній – на 5,6 % до відповідного періоду 2023 р.

За підсумками шести місяців 2024 р. порівняно з аналогічним періодом попереднього року зростання в металургії становило 29,8 %. За даними

ОП «Укрметалургпром», за січень – вересень поточного року виробництво чавуну зросло на 21,9 %, прокату – на 22,7 %, сталі – на 28,2 % [33]. У світовому рейтингу виробників чавуну Україна за підсумками січня – вересня 2024 р. піднялася на 13 місце порівняно з 16-м у 2023 р., у рейтингу виробників сталі – на 20 місце порівняно з 24-м у 2023 р. [34].

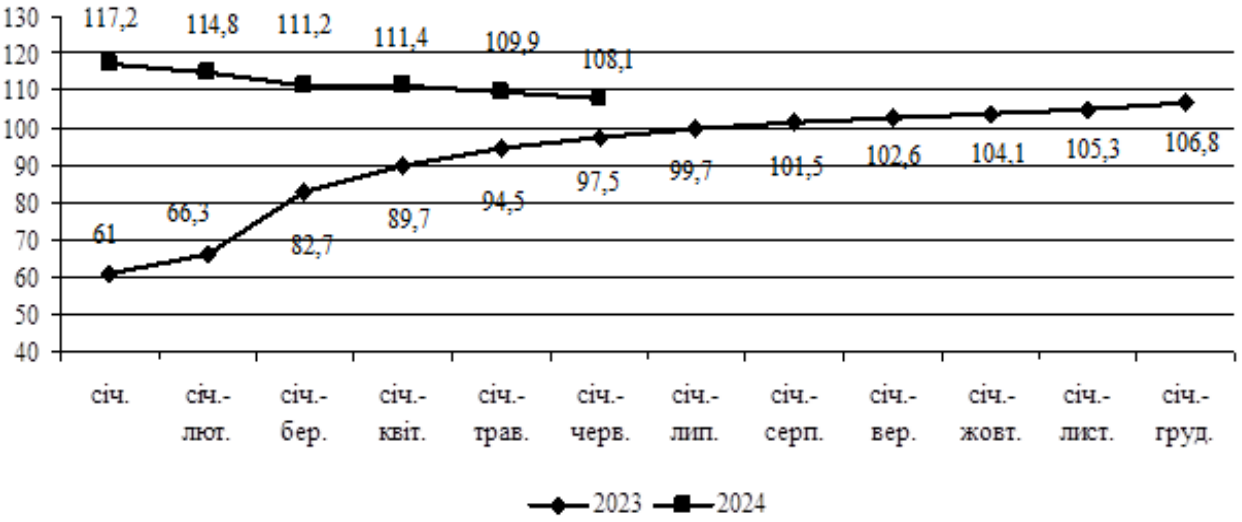

Рисунок 2.11 - Динаміка індексів промислового виробництва України у період 2023 – 2024 рр.

Відновлення в металургійному виробництві підтримувалося стабільним функціонуванням морського коридору, що дало можливість збільшити експорт металопрокату за дев'ять місяців 2024 р. на 55,1 % порівняно з відповідним періодом 2023 р. (з 2142 тис. т до 3323 тис. т). Частка експорту в обсягах виробництва металопрокату зросла за цей період з 54,5 % до 68,9 % [35]. За даними Держмитслужби, основними експортними ринками для українського металопрокату в січні – вересні 2024 р. є країни ЄС (69,6 %), Африки (11,7 %), інші країни Європи (7,6 %). Внутрішній попит на продукцію галузі активно підтримують у будівництві, гірничо-металургійному комплексі (ГМК), машинобудуванні, зокрема в оборонно-промисловому комплексі (ОПК).

Зростання в будівництві тривало за рахунок високого бюджетного фінансування відновлення пошкодженої внаслідок бойових дій критичної інфраструктури, капітальної відбудови, а також ремонту дорожнього покриття на аварійних ділянках. Обсяги будівельної продукції за І півріччя 2024 р. зросли на 37,1 % порівняно з І півріччям 2023 р., при цьому будівництво інженерних споруд – на 46,1 %, нежитлових будівель – на 31,6 %, житлових будинків – на 16,8 %. Як наслідок, будівельні проєкти стали драйверами зростання попиту на арматуру, катанку, оцинкований прокат, фасонний прокат (балки, кутники, швелери). Видобувні підприємства ГМК залишаються одними з найбільших споживачів металопродукції – цінова привабливість залізорудної сировини на зовнішніх ринках і відкриття морського коридору сприяли збільшенню завантаження підприємств, які потребували металопродукції у виробничих процесах (зокрема куль сталевих, що мелють). Активізація залізничного машинобудування (виконання контрактів ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» на поставку пасажирських вагонів для Укрзалізниці) стимулювала попит на листовий прокат. Постійно зростає попит на металопродукцію з боку ОПК, де використовуються інструментальні швидкорізальні марки та жаростійкі сплави.

У машинобудуванні за результатами шести місяців 2024 р. відбулося зниження виробництва на 0,9 % порівняно з відповідним періодом 2023 р. переважно внаслідок проблем з доступом підприємств до електроенергії (тривалих відключень споживачів від енергопостачання). Це найбільше вплинуло на енергоємні виробництва, потреби яких складно забезпечити засобами автономного живлення (важке машинобудування). Водночас державне, зокрема й оборонне, замовлення сприяло збільшенню виробництва транспортних засобів (залізничних локомотивів і рухомого складу – на 13,7 %, військових транспортних засобів – на 7,9 %) [32].

Оборонна промисловість залишається одним із найбільших рушіїв відновлення економіки, потреби ЗСУ у військовій техніці дедалі частіше

задовольняються зразками українських виробників. Так, за шість місяців 2024 р. Міноборони України допустило до експлуатації майже 480 нових зразків озброєння та військової техніки, з яких близько 290 зразків – вітчизняна продукція. Активне виробництво відбувається за напрямами: бронетехніка; морські й радарні системи; високоточне озброєння; боєприпаси; авіабудування; авіаремонт [36]. Цьогоріч Україна планує витратити на закупівлю, виробництво та ремонт озброєння понад 265 млрд грн, у пріоритеті – виробництво дронів, снарядів, патронів та броньованої техніки.

Високі врожаї, стабільний внутрішній попит, налагодження експортної логістики (стабільне функціонування морського коридору) підтримують перероблення в харчовій галузі, де зростання за шість місяців 2024 р. склало 15,9 %. Найвищими темпами зростали виробництва: цукру (39,4 %); олії та тваринних жирів (37,4 %); з перероблення та консервування фруктів і овочів (30,1 %); з перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків (10,4 %). За даними асоціації «Укроліяпром», в Україні виробництво соняшникової олії в 2023/2024 маркетинговому році (МР) зросло на 13,7 % – до 6,6 млн т, а експорт збільшився на 17 % – до 6,2 млн т. Крім того, українські виробники досягли успіху в переробці інших олійних культур. Уперше в історії країни було перероблено 1 млн т ріпаку, а експорт ріпакової олії досяг рекордних 424 тис. т. Виробництво соєвої олії та шроту зросло на 22 % та 29 % відповідно [37].

Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції за шість місяців 2024 р. зросло на 3,9 %, гумових і пластмасових виробів – на 7,5 %. Станом на 01 вересня 2024 р. у хімічній промисловості функціонує близько 3600 підприємств, або майже 50 % від загальної кількості зареєстрованих на цю дату (7500). При цьому на повну потужність працюють не більше 10–15 % великих та середніх підприємств, які забезпечують майже 80 % випуску хімічної продукції та хімічних речовин. Незважаючи на воєнні ризики, хімічна галузь зберегла суттєву частку свого потенціалу і стійкість завдяки

адаптації та стабілізації роботи підприємств, а також внутрішньому споживчому попиту. Позитивною тенденцією стало зростання обсягів виробництва гумових і пластмасових виробів, що змінило структуру галузевого виробництва на користь більш високотехнологічної продукції кінцевого призначення (у січні – вересні поточного року частка гумових та пластмасових виробів у структурі реалізації вітчизняної хімічної продукції перевищила 50 %). Утім, цей сектор практично повністю працює на імпортній сировині (її частка у виробництві становить 95–96 %), адже в Україні практично не здійснюється випуск первинних пластмас [38].

Високий попит українських аграріїв на засоби захисту рослин і добрива підтримує відповідні виробництва. У цьому секторі спостерігається інвестиційна активність – у квітні поточного 2024 року «Group DF International» спільно з південно-корейською «Hyundai Engineering» підписали масштабну угоду про будівництво хімічного хабу (індустріального парку) у м. Рівне. Проєкт передбачає будівництво заводів із виробництва зеленого аміаку та водню на основі відновлюваних джерел електроенергії, а також нових підприємств і виробничих майданчиків з виробництва азотних добрив та похідних хімічних продуктів. Стабільно працюють також хімічні підприємства, які виконують оборонні замовлення або випускають продукцію для відновлювальних робіт (будівельні пластмасові вироби, текстильні хімічні матеріали, хімічні речовини подвійного призначення тощо). Тривалий період на ринку хімічної продукції зберігається висока імпортозалежність; у період повномасштабної війни ситуація загострилась – унаслідок руйнувань підприємств і зупинок виробництв втрачені товарні позиції швидко заміщуються імпортною продукцією. У січні – вересні 2024 р. частка імпорту у внутрішньому споживанні становила 77 %, сукупна частка двох основних країн-імпортерів хімічної продукції до України (Китаю та Польщі) була 23 % [38].

Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції зросло на 19,9 %. Так, виготовлення вогнетривких виробів збільшилося на 38,2 %; виробів з

бетону, гіпсу та цементу – на 25,1 %; цементу, вапна та гіпсових сумішей – на 24 %; будівельних матеріалів із глини – на 22,9 % (зокрема цегли, черепиці – на 49,9 %). Ресурси галузі мобілізовані в основному для задоволення потреб внутрішнього ринку в новому будівництві, відбудові й реконструкції, які відбуваються завдяки реалізації державних програм «Доступні кредити 5–7–9 %», «єОселя» та «єВідновлення».

Зокрема, цементна галузь здатна повністю задовольнити сучасний попит споживачів, а також потреби повоєнної відбудови. Для цього плануються проєкти інвестицій у клінкерні печі, модернізація наявних потужностей, уведення в дію додаткових потужностей (використання резервних печей мокрого способу) [39]. Попит на газобетон формується наразі з боку багатоквартирного житлового будівництва, тоді як основні споживачі цієї продукції – фізичні особи – здебільшого припинили реалізацію будівельних проєктів. На зростання попиту позитивно вплинуло б розширення держпрограми «єОселя» на малоповерхові проєкти невеликих девелоперів, оскільки до війни цей сектор був основним споживачем газобетону [40].

Експорт товарів фармацевтичної галузі зріс за вісім місяців 2024 р. на 17,3 % порівняно з відповідним періодом 2023 р. З початку повномасштабної війни українські компанії активно освоюють ринок ЄС для поставок своєї продукції – за підсумками І півріччя 2024 р. частка фармацевтичної продукції, експортованої до ЄС, становила 27,4 % від загального виробленого обсягу (у 2023 р. – 20,9 %; у 2022 р. – 16,4 %; у 2021 р. – 6,7 %).

У легкій промисловості у І півріччі 2024 р. відбулося падіння виробництва на 3,9 %; у виготовленні одягу – на 10 %; шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – на 1,1 %; текстильне виробництво зросло на 1,9 %. Негативні тенденції зумовлені: браком іноземних замовлень (які забезпечували роботу значної частки підприємств галузі); перебоями з електроенергією (придбання засобів автономного живлення виробниками галузі, в якій переважають малі та середні підприємства, знижує

конкурентоспроможність продукції порівняно з іноземними товарами); дефіцитом працівників (зокрема, технічних спеціалістів – вузькоспеціалізованих інженерів та операторів спецобладнання). Унаслідок браку іноземних замовлень відбувається зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі галузі: у 2022 р. імпорт перевищив експорт у 3,6 раза; у 2023 р. – у 6,9 раза; за вісім місяців 2024 р. – у 3,6 раза.

Утім, у галузі формуються нові перспективні напрями й виробництва, які користуються попитом на внутрішньому ринку та орієнтовані на експорт. Серед таких виробництв – виготовлення military-продукції та спецодягу для силових структур (військового, медичного, тактичного та пожежного одягу), вироблення домашнього одягу. Важливим у розвитку галузі є її зелена трансформація відповідно до стандартів і вимог ЄС щодо поводження з відходами власного виробництва, їх перероблення і повторного використання (відповідні положення зафіксовані в Європейській стратегії текстильної промисловості до 2030 р.). Наразі приклади впровадження зелених практик у галузі є поодинокими, зокрема, через недостатність інформації щодо переваг переходу до виробництва екологічної продукції, інтеграції циркулярних бізнес-моделей до бізнес-операцій, відсутність підтримки таких проєктів на загальнодержавному і муніципальному рівнях.

Отже, у промисловості України у І півріччі 2024 р. зростання відбувалося, але дещо уповільнилося з початку року. Тривалі відключення електроенергії внаслідок масованих атак рф призвели до гальмування активності в низці енергоємних секторів і галузей, загострилась проблема кадрового дефіциту для всіх без винятку видів діяльності. Подальше функціонування і розвиток промисловості залежать насамперед від: швидкості відновлювальних робіт в енергетичній системі (і, відповідно, наявності / відсутності нових ударів з боку рф); повернення мігрантів та їхньої економічної реінтеграції; залучення наявної робочої сили до економічної діяльності (зокрема працевлаштування ВПО, молоді, жінок, осіб літнього віку) у спосіб навчання, підвищення кваліфікації, перекваліфікації

тощо. Не менш важливими напрямами є дальше розширення експортних можливостей для підприємств, пришвидшення євроінтеграційних процесів, а також продовження адаптаційних змін на мікрорівні в умовах наявних проблем та обмежень.

Сьогодні виробнича промисловість переживає унікальну трансформацію, яка відбувається раз на сторіччя і зумовлена зміною вимог споживачів, викликами на ринку праці, перебоями в ланцюжках поставок, технологічним прогресом та вимогами сталого розвитку. З часів промислової революції, промисловість набула набагато складнішого та динамічнішого формату. Для компаній настав час використовувати найсучасніші інструменти та рішення для оптимізації операцій, підвищення ефективності та забезпечення неперевершеного клієнтського досвіду. Оскільки ми увійшли в епоху інновацій, давайте розглянемо головні тренди індустрії виробництва і те, що вони можуть нам запропонувати. Виробництво – це вже не просто виготовлення фізичної продукції. Зміни у споживчому попиті, характері продукції, економіці виробництва та ланцюжку поставок призвели до фундаментальних змін у тому, як компанії ведуть бізнес [41].

Сучасні хмарні рішення можуть упорядкувати операції, підвищити ефективність і продуктивність, а також створити безпечнішу, більш залучену робочу силу від фронт-офісу до заводського цеху. Виробники стикаються з унікальними викликами у своїй роботі, і нові можливості та оновлення для працівників покликані вирішити ці проблеми. Ці оновлення допомагають впорядкувати операційні процеси, покращити комунікацію та співпрацю, підвищити якість роботи співробітників і посилити безпеку на робочих місцях і пристроях. Крім того, штучний інтелект допомагає оптимізувати виробничі процеси, зробити їх більш гнучкими та легко змінюваними.

1. *Інтеграція віртуальних агентів Power Virtual Agents (PVA) зі штучним інтелектом у Power Apps*. Віртуальні агенти зі штучним інтелектом дають змогу виробничим працівникам легко знаходити інтелектуальні відповіді в контексті їхніх виробничих програм.

2. *Використання Microsoft Teams* як рішення для спілкування з колегами, клієнтами та постачальниками. Пізніше цього року працівники виробничих цехів зможуть здійснювати та приймати дзвінки через спільні мобільні телефони Android, хоч би де вони перебували під час роботи.

3. *Створення гнучких ланцюгів постачання*. Компанії намагаються встигати за складністю та швидкістю збоїв у ланцюгах поставок. Завдяки вдосконаленій платформі Supply Chain Platform та Supply Chain Centers від Microsoft, компанії можуть впевнено знижувати ризики ланцюгів поставок, зберігаючи при цьому свої існуючі системи недоторканими. Ці рішення забезпечують гнучко керований командний центр, пристосований до унікальних потреб кожного бізнесу (рис. 2.12).

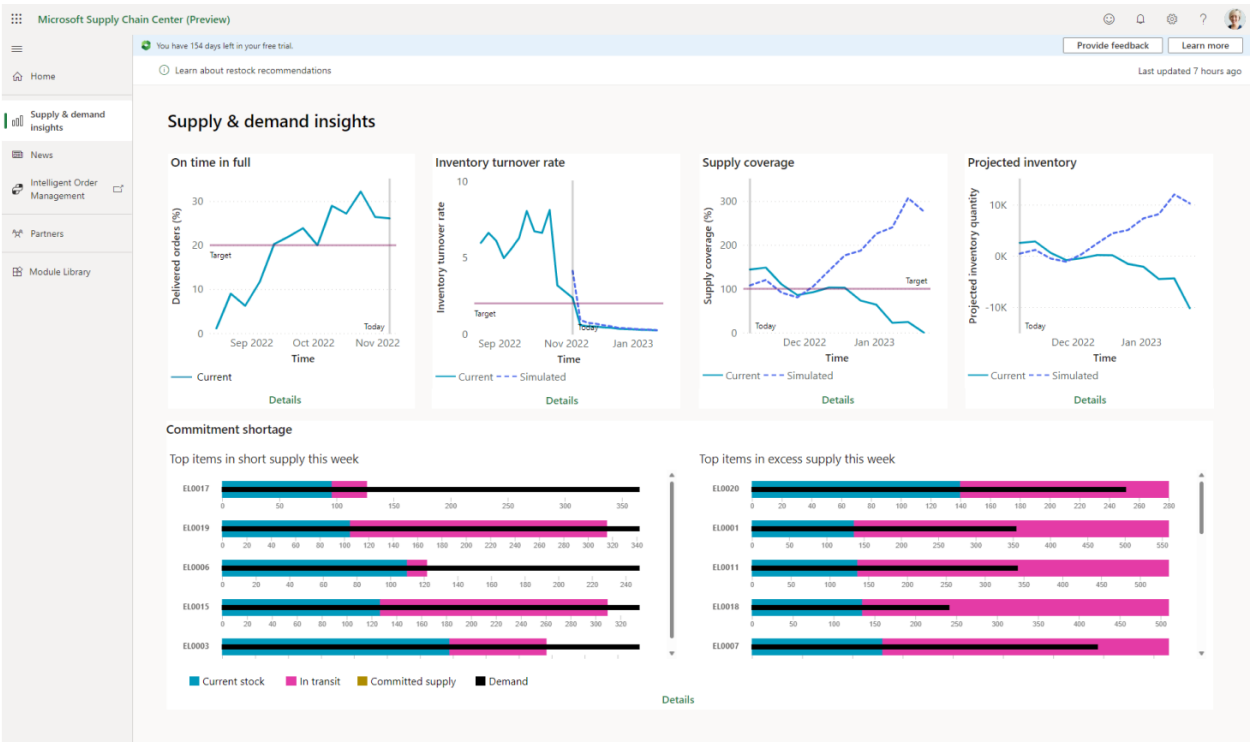

Рисунок 2.12 - Цифрові інструменти управління ланцюгами постачань та іншими функціями підприємств промисловості та ММСБ

4. *Microsoft Dynamics 365 Copilot* надає прогнози в режимі реального часу за допомогою генеративного штучного інтелекту щодо матеріалів, запасів, дистриб'юторських мереж тощо, що дозволяє компаніям уникати потенційних збоїв у роботі. Microsoft Dynamics 365 створено, щоб

адаптуватися до потреб і розвиватися разом з підприємством, щоб діяти на випередження та швидко реагувати на будь-які збої або зміни на ринку.

5. *ERP системи* можуть допомогти краще інтегрувати бізнес-процеси. Об'єднання бізнес-процесів, систем і даних дає аналітику, пришвидшує роботу та забезпечує гнучкість, необхідну для оптимізації бізнес-операцій.

6. *Industrial Internet of Things (IIoT)* – це промисловий Інтернет речей, де взаємопов'язані пристрої використовуються у виробничих та промислових умовах для збору даних, які потім можуть бути використані для вдосконалення виробничого процесу. Датчики є яскравим прикладом таких взаємопов'язаних пристроїв IIoT. Дані, зібрані з датчиків на заводських машинах, можуть допомогти виробникам зрозуміти, як працюють машини, оптимізувати процес технічного обслуговування, скоротити час простою машин і навіть передбачити, коли щось піде не так.

Інтеграція штучного інтелекту у виробничі операції може принести значні переваги з точки зору превентивного технічного обслуговування. Аналізуючи історичні дані, *ШІ* може передбачити, коли техніка може вийти з ладу або потребуватиме технічного обслуговування. Такий проактивний підхід дозволяє компаніям запобігати дорогим простоям і подовжувати термін служби обладнання. Однією з найважливіших змін у виробництві стала поява інтелектуальних заводів. Промислова екосистема, підключену до спільного віртуального простору, дозволяє кожному візуалізувати та взаємодіяти зі складними процесами в режимі реального часу, використовуючи реальні дані.

Промисловий метапростір, побудований за допомогою таких фундаментальних технологій, як штучний інтелект, digital twins, змішана реальність, ML і хмарні технології, змінює те, як компанії управляють своїм бізнесом, забезпечуючи ефективність завдяки дистанційному управлінню, оптимізації процесів і активів за допомогою штучного інтелекту, а також роботизації, автоматизації та автономним операціям. Виробничі компанії

можуть використовувати блокчейн для відстеження товарів у режимі реального часу, зменшуючи ризик втрати або крадіжки товарів і зменшуючи час доставки. Технологія також може допомогти з митним оформленням, зменшуючи потребу в ручному оформленні документів і прискорюючи процес. Аналогічно, промисловий метапростір створює нові можливості для того, щоб зробити розробку продуктів більш спільною та захоплюючою. Це дає змогу виробничим компаніям скоротити та прискорити час виходу на ринок в умовах зростаючої конкуренції [41].

Сталий розвиток є головним пріоритетом для виробників, які впроваджують екологічні практики та ініціативи, такі як використання відновлюваних джерел енергії, впровадження принципів циркулярної економіки для зменшення відходів та оптимізація виробничих процесів для мінімізації впливу на навколишнє середовище. Завдяки таким технологіям, як *Microsoft Cloud for Sustainability*, та багатій партнерській екосистемі, корпорація Майкрософт створює важливий фундамент для енергоефективного та сталого майбутнього. Багато виробників стикаються з нагальною проблемою зростання витрат на енергію на заводах і в цехах, тому корпорація співпрацює з партнерами та клієнтами, щоб визначити пріоритетні варіанти використання, які допоможуть виробникам зрозуміти, де відбуваються втрати енергії, і впорядкувати проблему за допомогою цільових оцінювань. Це лише деякі з захоплюючих інновацій, які відбуваються сьогодні, щоб допомогти побудувати сильніше, стійкіше та стійкіше майбутнє.

Отже, перераховані тренди цифрової індустрії виробництва у 2024 році впливають на різні галузі виробництва з різною швидкістю. Щоб визначити швидкість та інтенсивність майбутніх змін у конкретному секторі, компанії повинні враховувати такі фактори, як ступінь регулювання, розмір і складність продукції, а також рівень оцифрування галузі.

2.3. Сучасні бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку у 2024 році

Економіка України демонструє надзвичайну стійкість в складних та безпрецедентних умовах тривалого протистояння військовій агресії та численних руйнівних наслідків. Прогнози та оцінки експертів різняться цифрами та припущеннями, але попри виклики, усі вони констатують динаміку зростання. Так, за оцінками Світового банку, у 2023 році цей показник склав 3,5% і у наступному періоді очікується збереження позитивної динаміки. Проведемо аналіз бюджетних механізмів, спрямованих на забезпечення економічного відновлення та розвитку, інструментів та можливостей для бізнесу та підприємництва, правил для великих інвесторів, стимулюючих важелів для агропромислового комплексу, які впроваджено Законом України «Про державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 р. №3460-IX [42]. Державна підтримка у сфері бізнесу та розвитку підприємництва, за умови успішної реалізації бюджетних програм, дасть змогу забезпечити позитивний вплив як на економічний розвиток регіонів, так і на розвиток громад. Зокрема, місцевий бізнес, скориставшись фінансовою допомогою, зможе створити чи розширити виробництво, що дасть змогу створити умови для зайнятості людей і проживання їх на території громад, а також забезпечити збільшення надходжень до місцевих бюджетів.

В умовах тривалої військової агресії, руйнування інфраструктурних та промислових об’єктів, втрат ресурсного та кадрового потенціалів, значної низки викликів та системних ризиків, проте збереження потенціалу стійкості та попри песимістичні сценарії, економіка України сьогодні має динаміку поступального відновлення. За даними Державної служби статистики України, скорочення реального ВВП за підсумком 2022 року було меншим, ніж очікувалось на початку військового вторгнення. Вже за вісім місяців 2023 року, за підсумками Міністерства економіки України, цей показник

становив 3%, а макроекономічні прогнози констатують збереження позитивної динаміки. Такі результати зростання економічної активності обумовлені швидкою адаптацією підприємств до нових умов діяльності, відновленням стабільної роботи енергосистеми країни, поступовою активізацією внутрішнього попиту, стабілізацією курсу гривні. Незважаючи на те, що цей процес є нерівномірним, результати ділових очікувань підприємств у 2023 році свідчать про ознаки відновлення і інвестиційної діяльності. Отже, для забезпечення прискорення темпів відновлення та формування підґрунтя для подальшого сталого економічного зростання одним із пріоритетів держави стали завдання підтримки бізнесу та розвитку підприємництва. Саме на це спрямована низка важливих бюджетних програм, які заплановано реалізувати у 2024 році. Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» передбачено реалізацію низки важливих бюджетних програм для підтримки великих інвестицій, суб'єктів малого та середнього підприємництва, розвитку агропромислового комплексу тощо (рис. 2.13). Слід також зазначити, що кількість нових програм підтримки економічного розвитку, порівняно з 2023 роком, збільшилась. Адже місцевий економічний розвиток має стати основою стійкості територіальних громад та максимально сприяти стабілізації їх фінансово-економічного стану та відновлення територій.

Рисунок 2.13 - Обсяг фінансування бюджетних програм у сфері підтримки та розвитку бізнесу, передбачених у державному бюджеті на 2024 рік, млн грн

Бюджетною програмою «Забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва» на надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва в Україні, спрямованої на розвиток підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, розвиток високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій, фінансування сільськогосподарських товаровиробників для проведення сільськогосподарської діяльності в умовах воєнного стану, а також надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу у 2024 році передбачено 18 000,0 млн грн.

Фондом розвитку підприємництва реалізуються Державні програми «Доступні кредити 5-7-9» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9» в частині здешевлення вартості кредитів для суб'єктів малого, у тому числі мікропідприємництва, та середнього підприємництва відповідно до порядків,

затверджених Постановою КМУ «Про надання фінансової державної підтримки» зі змінами від 24.01.2020 № 28 [43].

З початку дії воєнного стану для підтримки суб'єктів підприємництва, можливість скористатися державною програмою «Доступні кредити 5-7-9» була розширена за цілями та напрямами для сільськогосподарських товаровиробників, щоб забезпечити заходи весняних та осінньо-польових робіт. Надано можливість отримати кредити великому бізнесу та державним підприємствам для відбудови зруйнованих внаслідок військової агресії основних засобів суб'єктів підприємництва. На ці цілі максимальну суму кредиту було збільшено до 60,0 млн грн, а для сільськогосподарських товаровиробників – до 90,0 млн гривень. За весь період дії державної програми «Доступні кредити 5-7-9» підписано 71 013 кредитних договорів на загальну суму 229,5 млрд гривень. За період воєнного стану в Україні в межах цієї програми укладено 36 191 кредитний договір на загальну суму 139,8 млрд грн.

Одержувачем цієї може бути: суб'єкт підприємництва, зокрема мікропідприємництва, малого та середнього підприємництва, який є резидентом України: фізична особа-підприємець, зареєстрована в установленому законом порядку; юридична особа, кінцеві бенефіціарні власники (контролери) якої є фізичними особами-резидентами України; сільськогосподарський товаровиробник (у значенні, наведеному в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України»); суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки.

Державна підтримка надається у вигляді: часткової компенсації процентних ставок за кредитами суб'єктів підприємництва (компенсація відсотків); надання гарантій уповноваженим банкам на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва.

Пріоритетні напрями державної підтримки суб'єктів підприємництва за кредитами:

1) фінансування суб’єктів підприємництва – сільськогосподарських товаровиробників для провадження сільськогосподарської діяльності;

2) фінансування суб’єктів підприємництва, що провадять діяльність у сфері переробної промисловості (основний КВЕД) за всіма КВЕД Секції С;

3) відбудова зруйнованих внаслідок військової агресії основних засобів суб’єктів підприємництва, що підтверджується відповідними документами;

4) підтримка суб’єктів підприємництва через пролонгацію діючих кредитів, наданих для фінансування оборотного капіталу до 12 місяців, які провадять господарську діяльність та/або виробничі потужності яких розміщено (було розміщено) на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих рф;

5) фінансування суб’єктів підприємництва, які здійснюють енергосервіс для підвищення енергетичної ефективності об’єктів державної та комунальної власності, експлуатацію генеруючих установок, що виробляють електричну енергію з відновлюваних джерел енергії, установок зберігання енергії, електрозарядної інфраструктури та малих систем розподілу індустріальних парків.

Алгоритм надання фінансової державної підтримки суб’єктам підприємництва за укладанням кредитного договору представлено на рис. 2.14. [48].

Рисунок 2.14 - Алгоритм надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за укладанням кредитного договору

Також в рамках державної підтримки функціонує програма «Доступний фінансовий лізинг» [48]. *Одержувачем може бути:* суб'єкт підприємництва, зокрема мікропідприємництва, малого, середнього підприємництва, який є резидентом України: фізична особа-підприємець, зареєстрована в установленому законом порядку; юридична особа, кінцеві бенефіціарні власники (контролери) якої є фізичними особами-резидентами України; сільськогосподарський товаровиробник (у значенні, наведеному в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України»); суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки.

Договори фінансового лізингу, за якими може бути надана державна підтримка, укладаються на такі цілі: придбання та/або модернізація основних засобів суб'єктом підприємництва; придбання суб'єктом підприємництва транспортних засобів комерційного та виробничого призначення, залізничних вагонів, автобусів, які використовуються в комерційних та виробничих цілях; придбання нежитлової нерухомості з

метою провадження суб'єктом підприємництва господарської діяльності без права передачі такої нерухомості в платне або безоплатне користування третім особам.

Пріоритетні напрями державної підтримки за договорами фінансового лізингу: фінансування суб'єктів підприємництва – сільськогосподарських товаровиробників для провадження сільськогосподарської діяльності; підтримка суб'єктів підприємництва, що провадять діяльність у сфері переробної промисловості (основний КВЕД) за всіма КВЕД Секції С; відбудова зруйнованих внаслідок військової агресії основних засобів суб'єктів підприємництва. Максимальна сума договору фінансового лізингу: 60 млн гривень; 90 млн гривень – для договору (договорів) фінансового лізингу, що укладається (укладаються) із суб'єктом підприємництва – сільськогосподарським товаровиробником разом з учасниками групи пов'язаних з ним контрагентів фінансування суб'єктів підприємництва – сільськогосподарських товаровиробників для провадження сільськогосподарської діяльності. Алгоритм надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу представлений на рис. 2.15.

Рисунок 2.15 - Алгоритм надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу

Бюджетною програмою «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу» передбачено надання безповоротної державної допомоги у формі грантів суб’єктам господарювання на такі цілі: створення або розвиток переробних підприємств; створення або розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства; створення або розвиток тепличного господарства.

Обсяг фінансування бюджетної програми «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу», метою якої є створення нових робочих місць, підтримка сільськогосподарських товаровиробників, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення продовольчої безпеки у 2024 році за рахунок загального фонду державного бюджету становитиме 1370,0 млн гривень. Також у 2024 році джерелом фінансування грантів для створення або розвитку бізнесу передбачено повернення коштів Державним центром зайнятості на суму 1277,0 млн грн, для надання фінансової допомоги Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на поворотній основі для виплати допомоги по безробіттю.

У 2024 році запроваджено нову Державну програму «Доступний факторинг», яка стане ще одним важливим інструментом для підтримки та розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні в умовах тривання військової агресії. Завдяки цій програмі підприємства матимуть змогу покрити щоденні витрати, знизити ризик виникнення «неплатежів» з боку контрагентів та покращити стійкість всього ланцюга постачання товарів. Фінансова підтримка суб’єктів господарювання за договорами факторингу передбачатиме компенсацію відсоткової ставки за факторинг на рівні до 13% річних. Уповноважений фактор надаватиме факторинг суб’єкту господарювання у розмірі до 95% дебіторської заборгованості, але сума фінансування не може перевищувати 150 мільйонів гривень, включаючи кошти, отримані за програмами «Доступні кредити 5-7-9%» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%.

Алгоритм надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами факторингу представлений на рис. 2.16.

Рисунок 2.16 - Алгоритм надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами факторингу

Бюджетна програма «Забезпечення державної підтримки реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями» запроваджується для залучення інвесторів через впровадження державної підтримки великих інвестиційних проєктів та для реалізації Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» із змінами у 2024 році [44]. Для її реалізації у державному бюджеті заплановано 3 000,0 млн гривень. Кошти будуть спрямовані на: будівництво об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури – 1 200 000,0 тис грн; компенсацію вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури – 1 200 000,0 тис грн; компенсацію витрат на підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж, необхідних для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями – 600 000,0 тис грн. Відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними

інвестиціями в Україні» передбачено, що загальний обсяг державної підтримки для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями встановлюється у спеціальному інвестиційному договорі та не повинен перевищувати 30% планового обсягу значних інвестицій за інвестиційним проектом із значними інвестиціями.

Використання цих коштів дасть змогу потенційним заявникам/інвесторам із значними інвестиціями: активізувати власну інвестиційну діяльність, у т.ч. розпочати реалізацію таких проєктів, що позитивно вплине на активність економічних агентів, національну економіку та економіку регіонів, де такі проєкти реалізовуватимуться; забезпечити будівництво об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури, що дасть змогу покращити логістику та зменшити витрати заявника/інвестора із значними інвестиціями; забезпечити мультиплікаційний ефект на суміжні галузі, адже збільшення інвестицій викликає зростання обсягу виробництва, валового внутрішнього продукту тощо; забезпечити створення нових робочих місць, що є важливою складовою соціальної політики, і дозволить працевлаштувати, зокрема внутрішньо переміщених осіб, та запобігти втраті працездатного населення у зв’язку з міграційними процесами; забезпечити надходження до бюджетів всіх рівнів від діяльності в рамках реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями, а також після введення в експлуатацію об'єктів інвестування, що дасть змогу збалансувати бюджетні витрати та надходження.

Нині, відповідно до статті 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [45] Міністерство економіки України оприлюднило проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та методології проведення оцінки інвестиційного проекту із значними інвестиціями». Проєкт нормативного акту розроблено з метою приведення у відповідність до чинного законодавства, а також у зв’язку із запровадженням спрощеної процедури

для заявок, які були повернуті Міністерству економіки України відповідно до пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону.

Бюджетною програмою «Державне стимулювання створення індустріальних парків» заплановано спрямувати 1 000,0 млн грн на фінансування визначених та залучення нових інвестиційних проєктів із значними інвестиціями для відновлення і розвитку економіки України. Індустріальні парки відіграють важливу роль у формуванні інноваційних знань та технологій, сприяючи залученню інвестицій, активізації підприємницької діяльності, створенню нових робочих місць, мінімізації трансакційних витрат тощо. Водночас їх розвиток потребує підтримки та сприяння на національному, регіональному і місцевому рівнях, а також створення належних механізмів і умов для їх діяльності. В межах виконання бюджетної програми передбачено здійснення видатків на створення і функціонування Офісу розвитку індустріальних парків, облаштування індустріальних (промислових) парків та/або забезпечення будівництва об'єктів суміжної інфраструктури, та інших заходів, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків.

Бюджетною програмою «Реалізація приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова компанія» житлової політики держави шляхом забезпечення громадян України житлом» передбачено 1 443,7 млн грн для забезпечення громадян України доступним житлом згідно Умов забезпечення приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова компанія» доступного іпотечного кредитування громадян України, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 02.08.2022 № 856 [46]. З початку реалізації іпотечної програми портфель виданих іпотечних договорів становить 3181 тис, а середня вартість одного договору становить 1 500 тис. грн.

Бюджетна програма «Підтримка внутрішнього попиту на вітчизняні товари та послуги» передбачає виділення 3 000,0 млн грн. на підвищення попиту на вітчизняні товари, шляхом здійснення часткової компенсації їх

вартості, що закуплені у вітчизняних виробників та/або їх дилерів. Зокрема, передбачається надання часткової компенсації вартості комунальної та спеціальної техніки, громадського транспорту, енергетичного обладнання, ліфтів та ліфтового обладнання вітчизняного виробництва. На заходи із посилення інституційної спроможності для підготовки проектів державно-приватного партнерства заплановано 4,95 млн гривень.

Агропромисловий комплекс, який до початку військової агресії проти України забезпечував близько 40% валютної виручки від експорту товарів, наразі зазнає значних втрат у зв'язку із порушенням експортних логістичних зв'язків, скороченням посівних площ, руйнуванням допоміжної інфраструктури та інших негативних факторів. Для забезпечення відновлення та підтримки галузі в державному бюджеті на 2024 рік передбачено значний обсяг коштів на підтримку сільгоспвиробників. Бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» буде профінансовано 205,0 млн грн на розвиток галузі. Програма орієнтована на забезпечення продовольчої безпеки держави, підтримку фінансової стійкості сільськогосподарських товаровиробників шляхом відновлення та модернізації меліоративних систем, а також підвищення ефективності і прозорості управління. Бюджетні кошти будуть спрямовані для надання державної підтримки у вигляді бюджетної дотації сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі та провадять сільськогосподарську діяльність із застосуванням гідротехнічної меліорації, для підвищення ефективності сільського господарства в умовах змін клімату, стимулювання збільшення площ меліорованих земель та збільшення валового виробництва сільськогосподарської продукції.

Бюджетною програмою «Компенсація витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення» у державному бюджеті 2024 року передбачено 2 000,0 млн грн. За ці кошти оператори будуть конкурувати на тендерах Prozorro, що закладе основу для розвитку цього ринку в Україні. Для розмінування обраних ділянок

оголошуватиметься конкурс, за підсумками якого оператор-переможець отримає відповідні кошти. Претендувати на розмінування за бюджетні кошти зможуть лише ті аграрії, які працюють офіційно і сплачують податки. Окрему роль у виборі пріоритетних ділянок для розмінування відіграватимуть громади.

Бюджетною програмою «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції» передбачено виділити 796,0 млн грн, через надання бюджетної субсидії на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) для провадження сільськогосподарської діяльності на територіях, на яких завершені бойові дії та припинена їх можливість, завершена тимчасова окупація. Реалізація завдань програми дасть змогу забезпечити відновлення роботи агропромислової галузі на деокупованих територіях та підвищити продовольчу безпеку країни. Враховуючи, що дрібні сільгосптоваровиробники є основним джерелом продовольчої безпеки країни та основними виробниками продукції для внутрішнього споживання, то саме на це буде спрямовано 20,0 мільйонів євро в рамках бюджетної підтримки ЄС Україні у 2024 році.

Бюджетною програмою «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва» передбачено суму 1 000,0 млн грн, яка буде спрямована на створення сприятливих умов для інвестицій у розвиток агропромислового комплексу, збільшення сільгосптоваровиробників, які виробляють продукцію для агропромислового комплексу, розширивши номенклатуру вітчизняної техніки та обладнання, створення додаткових робочих місць в сільськогосподарському машинобудуванні. В рамках виконання планується надання часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, зокрема, для придбання зернозбиральних комбайнів, тракторів, ґрунтообробної та посівної техніки, сільськогосподарського обладнання, зерновозів [47].

Отже, реалізація завдань бюджетних програм у сфері підтримки бізнесу та розвитку підприємництва, за умов їх успішної реалізації, матиме позитивний вплив на економічний розвиток громад в складних умовах сьогодення. Слід зазначити, що відбудеться оновлення діючих механізмів відновлення та розвитку економіки в частині:

– розширення/посилення напрямів державної підтримки (впровадження енергоефективних заходів, стимулювання розвитку переробних підприємств та сільськогосподарської галузі загалом, реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями та облаштування індустріальних парків тощо);

– підтримки суб'єктів підприємництва, які провадять господарську діяльність на територіях, що зазнали значних руйнувань (відбудова зруйнованих внаслідок військової агресії основних засобів суб'єктів підприємництва; відновлення та ремонт пошкодженої внаслідок бойових дій енергетичної інфраструктури; пролонгація діючих кредитів для фінансування оборотного капіталу тощо);

– збільшення обсягу фінансування з Державного бюджету України та визначення додаткових джерел покриття програм (можливості використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, ПАТ «Українська фінансова житлова компанія» тощо);

– запровадження нових державних програм (державна програма підтримки внутрішнього попиту на вітчизняні товари та послуги, компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення тощо), а також спрощення процедур подання заявок та участі в діючих державних програмах.

Усвідомлюючи проблематику функціонування бізнесу в умовах тривалого військового супротиву та системних викликів, вбачається доцільним максимально ефективно використати ті можливості для відновлення та розвитку економіки, які визначено програмними документами у державному бюджеті на 2024 рік. Широкий спектр програм підтримки дає змогу громадам визначити, на яку саме допомогу може розраховувати

місцевий бізнес, і відповідно, долучитися як до інформування підприємців, так і до сприяння в їх реалізації. Особливо актуальною така державна підтримка може бути в громадах, які мають обмежений власний ресурс для підтримки бізнесу, проте зацікавлені в налагодженні ефективного процесу співпраці і готові сприяти розвитку підприємництва на місцевому рівні. Шляхом синергії органів місцевого самоврядування та бізнесу можна досягнути спільної мети – поступального економічного відновлення та розвитку, що дасть змогу забезпечити підвищення добробуту громад та якості життя їх мешканців. Адже в цьому і полягає один з ключових принципів процесу місцевого економічного розвитку, який за нинішніх умов набуває важливої ролі у формуванні стійкості громад, зміцнення їх спроможності та самодостатності.

Необхідність своєчасного реагування на нові виклики воєнного стану зумовили потребу оновлення окремих елементів порядків реалізації зазначених програм впродовж 2024 року, які стали більшою мірою орієнтовані на деокуповані території, підтримку мікро-, малих та середніх підприємств, а також надання більшої уваги інвестиційним проєктам, впровадженню енергоефективних заходів, стимулюванню розвитку переробних підприємств [48]. Найважливіші положення оновлення порядку реалізації фінансової державної підтримки підприємств полягають у такому:

– зміщення фокусу підтримки на суб’єктів мікро-, малого та середнього підприємництва;

– орієнтація кредитних програм для бізнесу, який провадить господарську діяльність на територіях, що зазнали значних руйнувань, та стикається зі значними бар’єрами у фінансуванні;

– пріоритизація кредитних ресурсів на фінансування інвестиційних проєктів та заходів енергомодернізації, фінансування суб’єктів підприємництва у сфері переробної промисловості;

– стимулювання створення нових робочих місць через зменшення розміру компенсаційної процентної ставки за кредитами та компенсаційної винагороди за договорами фінансового лізингу тощо.

Варто звернути увагу на нові можливості для підприємств комунального сектору, які відтепер мають змогу скористатися кредитними ресурсами. Досвід у реалізації державних програм підтримки бізнесу в комунальному секторі засвідчує позитивні практики кредитування суб'єктів комунального сектору та успішну реалізацію проєктів енергоефективності, модернізації транспортного парку, закупівель спеціалізованої техніки та інших важливих інфраструктурних проєктів. Сьогодні зростає роль органів місцевого самоврядування в підвищенні рівня інформованості та сприянні реалізації кредитних програм підтримки суб'єктів господарювання приватного сектору. Слід констатувати, що успішна реалізація державних програм підтримки бізнесу та розвитку підприємництва сприятиме місцевому економічному розвитку та підвищенню рівня якості суспільних благ та послуг, що надаються всім мешканцям громад.

Висновки до розділу 2

Війна в Україні кардинально змінила життя кожного громадянина та вплинула на всі сфери економіки. Підприємці (представники ММСБ – мікро, малого та середнього бізнесу) зіткнулися з новими викликами, але, попри всі труднощі, вони продовжують працювати, адаптуючись до умов, які постійно змінюються. Бізнеси були змушені переглянути свої стратегії, змінити логістичні ланцюжки та пристосуватися до нових умов ринку. Багато підприємств зіткнулися зі зниженням попиту, перебоями в постачаннях та проблемами з персоналом. Проте, українські підприємці показують виняткову стійкість і винахідливість, знаходячи нові шляхи для продовження своєї діяльності.

Результати проведеного дослідження стану та потреб розвитку ММСБ в Україні надають змогу стверджувати, що бізнес в Україні під час війни демонструє високу стійкість і адаптивність. Незважаючи на численні виклики, підприємства продовжують працювати, підтримуючи економіку країни та допомагаючи Збройним силам. Їхня діяльність є свідченням незламного духу українського народу та його прагнення до відновлення і розвитку в умовах війни. Бізнесу необхідна підтримки держави та розуміння владою значущості цієї підтримки для відновлення національної економіки вже сьогодні, а не у мінливому майбутньому.

Дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку української промисловості в умовах повномасштабної війни у І півріччі 2024 р. показало, що зростання відбувалося, але дещо уповільнилося з початку року. Тривалі відключення електроенергії внаслідок масованих атак рф призвели до гальмування активності в низці енергоємних секторів і галузей, загострилась проблема кадрового дефіциту для всіх без винятку видів діяльності. Подальше функціонування і розвиток промисловості залежать насамперед від: швидкості відновлювальних робіт в енергетичній системі (і, відповідно, наявності / відсутності нових ударів з боку рф); повернення мігрантів та їхньої економічної реінтеграції; залучення наявної робочої сили до економічної діяльності (зокрема працевлаштування ВПО, молоді, жінок, осіб літнього віку) у спосіб навчання, підвищення кваліфікації, перекваліфікації тощо. Не менш важливими напрямами є дальше розширення експортних можливостей для підприємств, пришвидшення євроінтеграційних процесів, а також продовження адаптаційних змін на мікрорівні в умовах наявних проблем та обмежень.

Слід звернути увагу на те, що сьогодні виробнича промисловість переживає унікальну трансформацію, яка відбувається раз на сторіччя і зумовлена зміною вимог споживачів, викликами на ринку праці, перебоями в ланцюжках поставок, технологічним прогресом та вимогами сталого розвитку. З часів промислової революції, промисловість набула набагато

складнішого та динамічнішого формату. Для компаній настав час використовувати найсучасніші інструменти та рішення для оптимізації операцій, підвищення ефективності та забезпечення неперевершеного клієнтського досвіду. Оскільки ми увійшли в епоху інновацій, давайте розглянемо головні тренди індустрії виробництва і те, що вони можуть нам запропонувати. Виробництво – це вже не просто виготовлення фізичної продукції. Зміни у споживчому попиті, характері продукції, економіці виробництва та ланцюжку поставок призвели до фундаментальних змін у тому, як компанії ведуть бізнес.

Сталий розвиток є головним пріоритетом для виробників, які впроваджують екологічні практики та ініціативи, такі як використання відновлюваних джерел енергії, впровадження принципів циркулярної економіки для зменшення відходів та оптимізація виробничих процесів для мінімізації впливу на навколишнє середовище. Сучасні тренди цифрової індустрії виробництва у 2024 році впливають на різні галузі виробництва з різною швидкістю. Щоб визначити швидкість та інтенсивність майбутніх змін у конкретному секторі, компанії повинні враховувати такі фактори, як ступінь регулювання, розмір і складність продукції, а також рівень оцифрування галузі.

Усвідомлюючи проблематику функціонування бізнесу в умовах тривалого військового супротиву та системних викликів, вбачається доцільним максимально ефективно використати ті можливості для відновлення та розвитку економіки, які визначено програмними документами у державному бюджеті на 2024 рік. Широкий спектр програм підтримки дає змогу громадам визначити, на яку саме допомогу може розраховувати місцевий бізнес, і відповідно, долучитися як до інформування підприємців, так і до сприяння в їх реалізації. Особливо актуальною така державна підтримка може бути в громадах, які мають обмежений власний ресурс для підтримки бізнесу, проте зацікавлені в налагодженні ефективного процесу співпраці і готові сприяти розвитку підприємництва на місцевому рівні.

Шляхом синергії органів місцевого самоврядування та бізнесу можна досягнути спільної мети – поступального економічного відновлення та розвитку, що дасть змогу забезпечити підвищення добробуту громад та якості життя їх мешканців. Адже в цьому і полягає один з ключових принципів процесу місцевого економічного розвитку, який за нинішніх умов набуває важливої ролі у формуванні стійкості громад, зміцнення їх спроможності та самодостатності.

Варто звернути увагу на нові можливості для підприємств комунального сектору, які відтепер мають змогу скористатися кредитними ресурсами. Досвід у реалізації державних програм підтримки бізнесу в комунальному секторі засвідчує позитивні практики кредитування суб'єктів комунального сектору та успішну реалізацію проєктів енергоефективності, модернізації транспортного парку, закупівель спеціалізованої техніки та інших важливих інфраструктурних проєктів. Сьогодні зростає роль органів місцевого самоврядування в підвищенні рівня інформованості та сприянні реалізації кредитних програм підтримки суб'єктів господарювання приватного сектору. Слід констатувати, що успішна реалізація державних програм підтримки бізнесу та розвитку підприємництва сприятиме місцевому економічному розвитку та підвищенню рівня якості суспільних благ та послуг, що надаються всім мешканцям громад.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Вектори та інструменти стійкості і відновлення промисловості України

Подальше відновлення економічної динаміки в умовах війни потребує подолання існуючих проблем та обмежень, масштабування ефективних стратегій та практик підприємств щодо виходу з кризи та пристосування до нових умов діяльності. Водночас, завданням нової економіки повоєнної України має бути побудова базису реального сектора на сучасних технологічних засадах, здатних забезпечити структурну перебудову економіки з пріоритетним розвитком переробних виробництв, утілити у процеси створення і розподілу продукції і послуг прогресивні рішення європейської політики, на порядку денному якої перебувають такі фактори конкурентоспроможності як енергоефективність, упровадження принципів сталого розвитку і циркулярної економіки, ресурсоефективного та чистого виробництва тощо. Тому необхідна розробка концептуальних, інструментальних, прикладних компонентів забезпечення стійкого розвитку реального сектора економіки України в умовах війни та повоєнного відновлення з урахуванням наявних викликів та можливостей [49].

Реалізація євроінтеграційних перетворень у промисловості поряд з реформами у цій сфері за іншими напрямами сприяла початку офіційних переговорів з Україною про приєднання до ЄС – на основі представленого Єврокомісією 08.11.2023 р. щорічного звіту. У сфері «Технічні бар'єри у торгівлі» досягнуто прогресу у напрямі реформування системи технічного регулювання паралельно з започаткованим наприкінці 2020 р. процесом попереднього оцінювання української інфраструктури якості європейськими

експертами з метою укладання Угоди АСАА («промисловий безвіз»). Приймалися національні, міжнародні та європейські стандарти, нові редакції технічних регламентів та вносилися зміни до діючих на основі європейських директив, підвищувалася інституційна спроможність та поліпшувалася практика діяльності українських органів системи технічного регулювання. Уряд ухвалив план заходів, спрямованих на подальше удосконалення вітчизняної системи технічного регулювання на період до 2025 р. [50].

Завершено інституційну реформу сфери інтелектуальної власності та імплементацію відповідного законодавства, що надзвичайно важливо для пришвидшення інноваційного розвитку та інвестиційної привабливості України. Результатом реформи стало створення Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ, IP-офіс). Це нова інституція для української системи інтелектуальної власності, подібні функціонують у розвинених країнах світу. Загалом, у сфері інтелектуальної власності Україна продемонструвала найвищий рівень виконання Угоди про асоціацію з ЄС, імплементувавши у власне правове поле 98 % передбачених документом нормативних актів. Зокрема, прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права», посилено кримінальну й адміністративну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності.

У сфері «Навколишнє природне середовище» прийнято низку Законів України, спрямованих на: 1) запуск реформи управління відходами [51] (передбачено створення нової дієвої дозвільної системи у цій сфері, запровадження децентралізації управління відходами, багаторівневого планування, розбудову інфраструктури, розширення відповідальності виробника за європейським принципом «забруднювач платить»; 2) забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією [52]; 3) удосконалення законодавства у сфері користування надрами [53] (передбачено зменшення надмірного державного впливу на галузь, розвиток конкуренції та легалізацію відносин у сфері користування надрами).

У сфері «Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі» 06.06.2023 р. набув чинності Регламент Європейського Парламенту та Ради від 31.05.2023 р. № 2023/1077 про продовження ЄС ще на рік (до червня 2024 р.) заходів з тимчасової лібералізації торгівлі з Україною, які охоплюють скасування всіх мит, квот і торговельних захисних обмежень щодо українського експорту, відповідно до Регламенту Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2022 р. № 2022/870. Ухвалення зазначеного документа орієнтує більшу частку експорту товарів з України до ЄС, нарощує і диверсифікує поставки української продукції на європейські ринки.

Отже, завдяки вжитим заходам і реалізованим ініціативам промисловість функціонує та демонструє стійкість до викликів і ризиків війни, попри безпрецедентні пошкодження, втрати і руйнування. Надалі варто зосередитись на створенні умов для роботи промисловості на зміцнення обороноздатності країни (оборонне замовлення, замовлення обладнання для військових, одягу і взуття, ліків, продовольства тощо), що підтримуватиме українські виробництва, а також розширенні програм для переробних підприємств, опрацюванні нових експортних маршрутів і побудові транспортно-логістичних зв’язків усередині країни, використанні можливостей, які виникають для України як країни кандидата на вступ до ЄС – щодо нарощування торгівлі згідно з умовами лібералізації, розбудови взаємовигідної співпраці за перспективними напрямами тощо.

Стійкість промисловості в умовах війни та повоєнного відновлення визначається її здатністю ефективно протистояти загрозам, викликам і ризикам війни, адаптуватися до змін воєнної обстановки без значної втрати функціональності суб’єктів промисловості, зв’язків між ними, а також формувати підґрунтя економічного зростання і розвитку у довгостроковій перспективі. Стійкість промисловості під час війни означає її спроможність виконувати функції підтримки обороноздатності країни, безперебійного виробництва продукції для внутрішнього ринку, участі у міжнародному обміні товарами та міжнародній економічній співпраці. Детермінантами

стійкості промисловості у повоєнний період є забезпечення відбудови і реконструкції країни, задоволення інвестиційних і споживчих потреб вітчизняних галузей і населення, збереження експортної орієнтації із залученням до глобальних ланцюгів створення доданої вартості. Векторами довгострокової стійкості промисловості є формування нової технологічної структури промисловості та посилення конкурентних позицій України у несировинних сегментах світового виробництва з урахуванням упровадження принципів Цілей сталого розвитку, дотримання курсу на низьковуглецевий розвиток і «зелений» перехід, досягнення євроінтеграції [49].

Війна висвітлила уразливі місця у промисловості, водночас, вона надає шанс на відновлення і розвиток секторів і галузей на нових технологічних засадах, здатних забезпечити структурну перебудову з пріоритетним розвитком переробних виробництв, котрі можуть створити міцну основу економіки. Зважаючи на наявну структуру виробництва, першочерговими пріоритетними напрямами для промисловості варто вважати : розвиток машинобудування як галузі середньо- і високотехнологічної продукції, здатної пришвидшити структурні зрушення, створити мультиплікативний ефект в інших секторах, забезпечити зайнятість; значне збільшення обсягів виробництва будівельних матеріалів для потреб повоєнної відбудови країни; відбудова металургійної галузі на новітніх засадах «зеленої» металургії за сучасними екологічними стандартами; поглиблення переробки у галузях, які мають значний сировинний потенціал, насамперед, сільськогосподарської сировини. Необхідність суттєвих парадигмальних змін у підходах до розвитку промисловості у поступі до євроінтеграції, зокрема її «озеленення» та циркулярність, актуалізує суттєве нарощування вторинного перероблення.

Одним із драйверів розбудови економіки може стати машинобудування. У період війни його окремі галузі забезпечують потреби оборони завдяки підтримці розроблення та виробництва інноваційних зразків техніки. Для впровадження інноваційних розробок у галузі defense tech з липня 2022 р. Український фонд стартапів (USF) виділяє гранти до 35 тис.

дол. США на проєкти з розвитку військових технологій, оборони та кібербезпеки.

Для комплексної підтримки українських розробників у сфері інноваційних оборонних технологій на базі USF у 2023 р. засновано кластер з розвитку оборонних технологій BRAVE1. Зазначена платформа об'єднує як підприємців, які мають ідеї та розробки, так і тих, котрі готові інвестувати в їхній розвиток. На гранти у Фонді передбачено понад 100 млн грн. У 2023 р. оборонна промисловість стала одним з найбільших рушіїв відновлення економіки України – вітчизняний ОПК виріс втричі порівняно з 2022 р.; у 2024 р. очікується зростання у шість разів. Активне виробництво наразі відбувається за такими напрямами: бронетехніка, морські й радарні системи, високоточне озброєння, боєприпаси, авіабудування, авіаремонт.

З початку повномасштабної війни на території України потреби ЗСУ у військовій техніці дедалі частіше задовольняються зразками українських виробників. Так, станом на грудень 2023 р. від початку війни для Сил оборони України було виготовлено 30 вітчизняних 155-мм самохідних артилерійських установок (САУ) 2С22 «Богдана». Розробником системи є Краматорський завод важкого верстатобудування, виробничі потужності якого евакуйовано та відновлено у безпечному регіоні. Загалом у виробництво «Богдани» залучено 25 підприємств та 400 працівників. У перспективі українська САУ здатна зайняти нішу на світовому ринку такої техніки як відносно недорогої й, водночас, надійної артилерії та постачатися до країн Африки, Азії й Латинської Америки.

Міністерство оборони у 2024 р. готує замовлення на виробництво 750 бойових броньованих машин українського виробництва. Наразі в Україні значна кількість компаній займається проєктуванням та виробництвом різних броньованих машин. Так, ТОВ «Українська бронетехніка» представила нову модифікацію СБА «Новатор» – 10-місний бронеавтомобіль на Міжнародній виставці оборонної промисловості MSPO, яка відбулася у вересні 2023 р. у Польщі. Також компанія «Українська бронетехніка» реалізовує спільні

проєкти з виробництва броньованих машин з підприємством «АвтоКрАЗ». Науково-виробниче об'єднання «Практика» розробляє медичну евакуаційну машину для українських військових. У рамках співпраці з технологічним кластером Brave1 військові та інженери тестують «броньовані колеса» (RunFlat – спеціальні вставки в автомобільні шини, які дають змогу машині їхати після пробиття шин осколками чи кулями) для бойових пікапів, розроблених в Україні. Розробкою безпілотних літальних апаратів займаються понад 200 українських компаній. Виробництво ударних безпілотників становить 12-15 тис. FPV-дронів на місяць. Запущено серійне виробництво невидимих для радарів розвідувальних дронів Sirko стартапом «Skyassist»; проводяться випробування нової української безпілотної евакуаційної платформи, яка може використовуватись не тільки для евакуації, а й для підвозу боєприпасів та провізії.

У повоєнний період розмінування потребуватиме спеціальної техніки – машин для розмінування, для перевезення вибухонебезпечних предметів, міношукачів, іншої спецтехніки. Протягом багатьох років будуть актуальними потреби в ремонті такої техніки і постачанні запчастин для неї. Українські підприємства, які займаються відповідними виробництвами, мають перспективи їх масштабування. Так, харківські виробники розробили й створили першу машину для підготовки ґрунту до розмінування, презентація якої відбулася на базі Міжрегіонального центру гуманітарного розмінування та швидкого реагування ДСНС. Для служб, які займатимуться повоєнним розмінуванням акваторії, стане у нагоді українська розробка – катер проєкту GS7300 з інноваційного матеріалу HDPE (high-density polyethylene), створений Миколаївським суднобудівним підприємством «Компанія Гольфстрім», яке спеціалізується на виготовленні човнів та малотоннажних суден з HDPE.

Розбудова транспортної інфраструктури, а також інтеграція України в транс'європейські мережі потребують здійснення суттєвих зрушень у галузі транспортного машинобудування. Розвиток вітчизняного транспортного

машинобудування створюватиме позитивний кумулятивний ефект в інших галузях економіки країни – металургії, хімічній промисловості, електротехнічній галузі тощо, стимулюватиме наукову та інноваційну діяльність наукових та проєктно-конструкторських організацій України.

Потенціал виробництва широкого спектру продукції з високим рівнем доданої вартості, здатної задовольнити внутрішній попит, міститься у виробництві залізничного рухомого складу. Необхідно модернізувати виробництво, працювати над вдосконаленням конструкцій вантажних вагонів і створенням продукції нового покоління з поліпшеними технічними, екологічними характеристиками та показниками безпеки руху. Позитивна динаміка щодо нарощування обсягів випуску залізничного машинобудування має супроводжуватись оснащенням АТ «Укрзалізниця» рухомим складом вітчизняного виробництва, здатним істотно збільшити техніко-технологічні показники, зокрема щодо : підвищення швидкості руху пасажирських поїздів до 160 км на годину (у перспективі – до 200 км на годину) і вантажних – до 100-120 км на годину; збільшення строку експлуатації та підвищення продуктивності рухомого складу; зниження питомих витрат енергоресурсів та матеріалоємності; зменшення часу доставки вантажів та перебування пасажирів у дорозі; забезпечення перевезення пасажирів з обмеженими фізичними можливостями тощо. Зокрема, АТ «Укрзалізниця» та ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» за результатами проведеного тендеру підписали контракт на постачання до 30.06.2026 р. нових пасажирських вагонів у кількості 22 од. на суму 980,45 млн грн. Вагони мають бути обладнані кондиціонерами, сповивальними столиками, керованим освітленням, розетками та USB-портами, кава-машинами та системами відеоспостереження. У купейних вагонах і вагонах СВ також передбачено систему сигналізації та кнопку блокування дверей.

Окрім того, ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» стало першим в Україні підприємством, яке отримало право на випуск вантажних вагонів на колію 1435 мм, виконавши вимоги відповідних технічних специфікацій

інтероперабельності (TSI), що діють в країнах ЄС. Важливу роль у відбудові населених пунктів України, зокрема у звільнених від окупації територій, відіграє налагодження автомобільного сполучення, що потребує закупівель пасажирського транспорту для міжобласного, районного з'єднання, потреб місцевих громад. Так, у 2023 р. «Черкаський автобус» виготовив майже 500 автобусів (автобуси «Ataman», які підприємство виготовляє на шасі японських Isuzu, мають 67 % локалізації); львівське підприємство «Завод ЕлектронМаш» виграло тендер на виробництво низькопідлогових автобусів для Ужгорода; навчальним закладам Полтавщини передали першу партію шкільних автобусів виробництва Запорізького автомобільного заводу; громадам Київщини – чергову партію шкільних автобусів виробництва Чернігівського автобусного заводу.

Актуальним для відновлення фізичної інфраструктури звільнених територій є задіяння важкого машинобудування – виробництва будівельної техніки зокрема, підйомно транспортного та будівельно-шляхового обладнання.

Надзвичайно важливим напрямом є аграрне машинобудування. Послідовна реалізація аграрної реформи, наслідком якої буде зростання припливу інвестицій в аграрний сектор, збільшуватиме попит на сільськогосподарські машини і устаткування – як для великих, так і для дрібних господарств. Вітчизняне аграрне машинобудування має достатньо виробничих потужностей для виготовлення більшості видів техніки. Але, на жаль, за багатьма експлуатаційними показниками українська сільгосптехніка поки що відстає від іноземних аналогів. Потрібно сприяти поступовому освоєнню підприємствами галузі випуску техніки нового покоління завдяки реалізації спільних інвестиційних проєктів із зарубіжними компаніями. Відповідно до Стратегії розвитку агропромислового комплексу [54], після перемоги у війні з рф протягом 10 років передбачено будівництво 8 заводів, які вироблятимуть сільськогосподарську техніку.

Українські виробники мають відповідні потужності та досвід, щоб долучитися до ланцюгів виробництва обладнання для відновлюваної енергетики, розроблення та впровадження «розумних» енергозберігаючих приладів та інших рішень, необхідних для зменшення залежності від імпорту викопного палива та досягнення чистого нульового викиду в найближчі кілька десятиліть. Також існують перспективи заміни зруйнованих в Україні під час війни енергоблоків теплової генерації електростанціями з малими модульними реакторами (SMR). Так, у 2023 р. ДП «НАЕК «Енергоатом»» і компанія Rolls-Royce SMR підписали меморандум про взаєморозуміння, який передбачає спорудження в Україні такої електростанції. Така електростанція генеруватиме обсяг безвуглецевої електроенергії, якої вистачить для живлення мільйона будинків протягом понад 60 років. Наразі здійснюється співпраця у напрямі SMR, окрім британської RolIs Royce, також з американською Westinghouse, що пропонує свій реактор AP-300, NuScale і Holtec International, а також ще з кількома іншими компаніями, з якими підписано відповідні меморандуми [49].

Україна має шанс стати майданчиком для розміщення виробництв сучасного електротранспорту на своїй території, залучати глобальних автовиробників для локалізації нових промислових потужностей, зважаючи на вигідне розташування, наявність діючих стимулів у рамках створення і функціонування ІП, а також для виробництва екологічного транспорту. У контексті світових індустріальних змін інтерес України полягає у перетворенні зі споживача готової продукції на учасника ланцюгів створення доданої вартості. За оцінками, лише в Європі до 2035 р. знадобиться 65 млн зарядних пристроїв для зарядки електромобілів, крім того, у виробників виникне потреба у зменшенні витрат на виробництво акумуляторних батарей – одного з найдорожчих компонентів електрокарів. Тому активно будуватимуться нові заводи з виробництва батарей, які потребуватимуть споживання значних обсягів літієвих матеріалів. В Україні існують можливості виробництва літію та батарей, які зумовлюються наявністю

покладів цього критичного мінералу, а також зростанням його затребуваності у світі. За даними Міжнародного енергетичного агентства (IEA), світовий попит на літій у 2021 р. становив приблизно 500 тис. т, у 2030 р. він буде на рівні 3,3–3,8 млн т LCE (еквівалент карбонату літію). Затребуваність літієвих акумуляторів у 2021 р. була на рівні 340 гВт*год. і зросла вдвічі порівняно з 2020 р. IEA (Міжнародне енергетичне агентство) прогнозує, що попит на літієві акумулятори досягне рівня 5600 гВт*год. у 2030 р. [49].

Після війни українська металургія має бути відновлена і модернізована за сучасними екологічними стандартами, що сприятиме виконанню зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Великий потенціал України у відновлюваній енергетиці, а також запаси залізної руди – основні передумови до «зеленої» металургії й виробництва заліза прямого відновлення (DRI) та гарячобрикетованого заліза. Існують можливості для побудови потужностей DRI на підприємствах в Україні для поставок продукції споживачам ЄС. «Зелена» українська сталь може використовуватися по всій Європі для будівництва вітрових турбін, сонячних електростанцій, нової інфраструктури та транспортних коридорів, швидкісних поїздів, громадського транспорту, а також нового військового та оборонного обладнання для безпеки українських кордонів. Розвиток «зеленої металургії» відповідає цілям екологічного переходу європейських країн. За даними асоціації Worldsteel, викиди парникових газів від світового металургійного виробництва становлять 7-9 % від глобальних. Кожна вироблена тонна сталі у світі генерує в середньому 1,83 т CO_2. Тому перед галуззю постає завдання : знизити викиди до нетто-нуля вже протягом наступних десятиліть відповідно до Паризької кліматичної угоди. Флагман у цьому процесі – європейська металургія, що має продемонструвати результат у вигляді 55-відсоткового зниження викидів CO_2 вже у 2030 р., а у 2050 р. – достягнути кліматичної нейтральності згідно з European Green Deal.

Налагодження виробництва біометану здатне суттєво знизити енергозалежність України завдяки його використанню для комбінованого

виробництва електроенергії й тепла, теплопостачання, у промисловості (сировина для хімічного виробництва – азотних добрив, метанолу, аміаку тощо) та транспорті (моторне паливо). Значними є також можливості для його експорту завдяки розвиненій газотранспортній мережі України. За підтримки Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) заплановано будівництво 10 заводів із виробництва біометану упродовж наступних двох років, інвестиції становитимуть 47 50 млн дол. США. Наразі біогаз в Україні виробляє 51 діюча біогазова установка. Сумарне валове виробництво біогазу в 2019 р. оцінюється близько 100 млн $м^3$/рік, і лише 34 % потенціалу енергії цього біогазу перетворено на корисну електричну та теплову енергію. Оцінений потенціал виробництва біометану обсягом близько 10 млрд $м^3$/рік є достатнім, щоб повністю покрити довоєнні потреби в імпортованому природному газі та частково – потреби в моторних паливах [49].

Повоєнна відбудова України істотно збільшить попит на будівельні матеріали. Для потреб відновлення важливо нарощувати виробництво будівельних виробів з використанням значних внутрішніх запасів кварцового піску (для виробництва листового скла), будівельного каміння, вогнетривких глин. До війни значна частка сировини і важливих витратних матеріалів для галузі постачалася з рф та Білорусі, що нині припинено. Насамперед це стосується листового скла, яке не виробляється в Україні після того, як склозавод у Лисичанську припинив виробництво кілька років тому, і первинних полімерів (етилен, пропілен, ПВХ – полівінілхлорид). Блокада морських портів ускладнила в термінах і вартості постачання логістику імпорту сировини з інших країн. Відновлення втрачених під час війни та створення нових потужностей із виробництва будівельних матеріалів має відбуватися, зокрема, у східних і центральних регіонах України, де розташовані унікальні глибоко інтегровані конкурентоспроможні виробничі комплекси з прив’язкою до родовищ і кар’єрів сировини. Ринок будівельних матеріалів України є привабливим для іноземних інвесторів з огляду на те, що він здатен замінити аналогічний російський ринок. Так, наприклад,

компанія Kingspan, яка займається виробництвом ізоляційних будівельних матеріалів і розробкою енергоефективних будівельних рішень, вийшла з ринку рф та планує будівництво технологічного хабу будівельних матеріалів в Україні. Хаб буде побудовано протягом наступних п’яти років і створить понад 600 нових робочих місць. В інтересах України – визнати важливість максимального залучення українських виробників будматеріалів до відновлення зруйнованих і пошкоджених об’єктів нерухомості й інфраструктури. За даними ДП «Укрпромзовнішекспертиза», за умови безперебійного доступу до електроенергії українські виробники можуть забезпечити 90 % будівельних матеріалів, необхідних для відновлення зруйнованих об‘єктів.

Потужним ресурсом для відновлення зруйнованої інфраструктури та енергетичного забезпечення є вторинне перероблення промислових, побутових відходів та відходів руйнування. До повномасштабної війни в Україні щороку утворювалося 434 млн т промислових та 14,6 млн т побутових відходів. 6 тис. сміттєзвалищ та полігонів сукупно займають 5 % території України. Лише близько 5 % відходів переробляється (скло, пластик, алюмінієві пляшки, папір, картон, текстиль), ще близько 1 % спалюється для енергетичних потреб. Попри величезні масштаби утворення відходів, існуючі в Україні промислові потужності з перероблення вторсировини протягом багатьох років залишаються недозавантаженими і змушені імпортувати сировину. Так, до війни Україна щороку імпортувала макулатуру на 50 млн дол. США, полімерні матеріали – на 12 млн дол. США, склобій – на 1,5 млн дол. США. Це значною мірою зумовлено нестачею якісної вторсировини через відсутність в Україні цілісної системи обов’язкового роздільного збирання відходів, яка мала бути запроваджена рамковим Законом України «Про управління відходами» [51]. Зокрема, рівень завантаженості картонно-паперових заводів, склозаводів та підприємств, що переробляють полімери і пластик, становить 50 – 70 %.

За сучасних умов завантаження потужностей з перероблення вторсировини можна збільшити із використанням відходів руйнувань у рамках існуючого законодавства про поводження з такими відходами, адже з початком повномасштабного вторгнення рф на території України утворюються величезні обсяги відходів руйнування. Лише на деокупованих територіях Київської, Чернігівської та Сумської областей від руйнувань будівель та споруд через дії рф утворилося близько 15,2 млрд т відходів. В Україні знищено понад 200 тис. легкових і вантажних автомобілів, які нині складують у спеціально відведених місцях. На кінець грудня 2023 р. знищена техніка утворила близько 751,5 тис. т відходів. Загальні збитки від засмічення земель відходами станом на кінець грудня 2023 р. сягають 997,8 млрд грн. Визначення та підтримка перспективних напрямів вторинного перероблення дозволять налагодити виробництво кінцевої промислової продукції – будматеріалів, добрив, біопалива тощо.

Розвиток зазначених секторальних напрямів у промисловості повоєнного періоду сприятиме залученню значних незадіяних ресурсів і потенціалів для забезпечення потреб відбудови української економіки та наповнення Державного бюджету, а у перспективі – створить повні цикли виробництва кінцевої продукції з високою доданою вартістю. Проєкти та заходи зі стимулювання впровадження ініціатив у галузях промисловості мають максимально інтегруватися до існуючих інструментів повоєнної відбудови. Зокрема, важливу роль у фінансуванні таких проєктів мають відігравати новоутворений Фонд розвитку України, Фонд розвитку підприємництва, Український фонд стартапів.

Отже, в умовах війни та високих інвестиційних ризиків держава має взяти на себе сприяння випереджальному розвитку визначеної низки стратегічних капіталомістких галузей, які закладають основи національної безпеки та генерують технології. Формування переліку стратегічних галузей промисловості має відбуватися на основі експертних міжгалузевих досліджень з урахуванням наступних критеріїв:

– наявність перспективи формування промислової спеціалізації України на внутрішньому та зовнішніх ринках відповідно до ресурсного потенціалу;

– перспективи розвитку «наскрізних» технологій та потужного мультиплікативного ефекту обраних напрямів, що сприятиме зростанню та розвитку якомога ширшого кола галузей економіки;

– високий потенціал формування регіональних точок зростання, що сприятиме зниженню соціальної напруженості та безробіття, подоланню суспільних викликів, пов'язаних з адаптацією уразливих верств населення в умовах війни та повоєнної відбудови;

– низька енергоємність, екологічність та високий потенціал впровадження «зелених» технологій виробництва, що забезпечуватиме конкурентність виробників на європейських ринках в умовах імплементації європейського зеленого курсу та відповідатиме євроінтеграційному порядку денному України.

3.2. Актуальні напрями державної промислової політики в умовах війни та повоєнної відбудови

Перевагами України для налагодження міжнародного співробітництва і залучення інвестицій є: наявність і доступність власної сировини; вигідне географічне розташування, що сприяє організації швидкої логістики і, відповідно, експортних можливостей; високий науковий та інтелектуальний потенціал, який у тісній кореляції із виробництвом здатен забезпечити впровадження сучасних техніко-технологічних, інноваційних розробок; перспектива отримання членства в ЄС, що створює умови для поглибленої економічної інтеграції з ним та входження до Єдиного ринку ЄС. Політичні та військові інвестиції країн партнерів у безпеку України де-факто капіталізуватимуться у вигляді сприятливих умов для підприємницьких інвестицій, привабливих своєю високою прибутковістю в умовах суттєво недоінвестованої економіки України. До основних напрямів державної

промислової політики в умовах війни та повоєнної відбудови варто віднести наступні.

1. *Визначення на державному рівні та послідовна реалізація пріоритетів сфокусованої підтримки стратегічних галузей промисловості в умовах дефіциту ресурсів у період війни та в умовах повоєнної відбудови*. Для цього потрібно: доопрацювати та прийняти Постанову КМУ «Про деякі питання розвитку промислового комплексу України», у якій встановити обмежений перелік стратегічних галузей промисловості згідно з перспективними напрямами спеціалізації, покласти на КМУ завдання затвердження переліку продукції стратегічного призначення (критичної сировини, матеріалів, обладнання) відповідно до потреб війни та повоєнного відновлення, наявних виробничих, технологічних, ринкових ресурсів; на основі переліку стратегічних галузей промисловості оновити перелік промислових підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, проаналізувати їхню діяльність та кооперaційні зв'язки, визначити точки уразливості, потенціал, напрями розвитку, потреби у державній підтримці; забезпечити безперебійну роботу стратегічних промислових підприємств, які належали російському та проросійському бізнесам і на які накладено арешт у кримінальному провадженні, у спосіб поширення на всі стратегічні галузі промисловості спрощеного механізму передачі активів в управління рішенням КМУ, для чого потрібно внести зміни до ст. 211 п. 1 пп. 2 Закону України № 772-VIII від 10.11.2015 р. «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; гарантувати виконання завдань, передбачених рішенням РНБОУ від 16.07.2021 р. «Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави», щодо (а) доопрацювання і прийняття Закону «Про внесення змін до Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 р.» (від 27.10.2021 р. № 6227),

спрямованого на посилення ролі приватних інвесторів у розвитку мінерально сировинної бази; (б) прийняття Державної цільової економічної програми розвитку титанової галузі України; (в) затвердження переліку ділянок надр (родовищ корисних копалин), які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, що надаватимуться у користування у спосіб проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами; ініціювати консультації провідними міжнародними донорами щодо фінансування відновлення та реструктуризації промислового виробництва за напрямами спеціалізації стратегічних галузей промисловості у програмах повоєнної відбудови; залучити до проєкту Плану відновлення України національну програму розвитку промислових R&D та технологій; доповнити перелік інвестиційних проєктів у рамках нацпрограми «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю» проєктами у стратегічних галузях промисловості.

2. *Стимулювання інвестиційної діяльності у промисловості, орієнтованої на структурну перебудову економіки з пріоритетами розвитку переробних виробництв, створення нових робочих місць.* Для цього необхідно вжити наступних заходів : прискорити розгляд і прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо особливостей регулювання земельних відносин для забезпечення швидкої реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на відновлення економіки України під час дії воєнного стану та у відбудовний період» (від 29.08.2022 р. реєстр. № 7711), спрямованого на створення сприятливих умов під час дії воєнного стану та у відбудовний період для вкладення коштів підприємцями у проєкти, що входять до Переліку відновлення економіки; поліпшити умови кредитування підприємств промисловості для інвестування ними коштів у розвиток виробництв; створити стимули для інвестування власних коштів підприємств у спосіб посилення інвестиційної спрямованості Програми «Доступні кредити 5–7–9 %» (далі – Програма): а) передбачити у Програмі зниження компенсаційної відсоткової ставки (у межах діючих значень і

термінів кредитування) для підприємств, які демонструють ефективність у реалізації інвестиційного проєкту, що підтверджується відповідними показниками звітності про їхню фінансово-економічну діяльність; б) ініціювати внесення змін до Постанови КМУ «Про надання фінансової державної підтримки» від 24 січня 2020 р. № 28, визначивши, що уповноважений банк, на основі проведення аналізу звітності суб'єкту підприємництва та керуючись нормативно визначеними критеріями, періодично здійснює відповідне коригування компенсаційної відсоткової ставки; в) здійснювати аналіз ефективності реалізації Програми (кредитування підприємств промисловості на інвестиційні цілі), критеріями якої можуть бути, зокрема, результати співставлення показників державних видатків на Програму і бюджетних надходжень від впроваджених інвестиційних проєктів, а також досягнення макроекономічних цілей (кількість створених робочих місць, обсяги реалізованої продукції, зокрема інноваційної, тощо); г) оприлюднювати на сайті Міністерства економіки не лише кількісні показники реалізації Програми (кількість підприємців, які отримали кредити, суми кредитів), як це здійснюється нині, але й якісні – у вигляді результатів проведеного аналізу; д) за результатами аналізу ефективності реалізації Програми розробити додаткові, доступні й привабливі для учасників, умови кредитування; е) розглянути можливість внесення змін до Податкового кодексу України у частині запровадження визнаних у світовій практиці податкових пільг для підприємств промисловості, які інвестують кошти в основний капітал, зокрема: формування спеціальних інвестиційних резервів; уведення інвестиційних надбавок; пільг на реінвестування; інноваційного інвестування; є) сприяти залученню іноземних інвестицій та коштів структурних фондів ЄС у розбудову індустріальних парків, зокрема у спосіб створення транскордонних парків з країнами ЄС із розміщенням об'єктів критичної інфраструктури на території цих країн для гарантування безпеки.

3. *Підтримання адаптивності та функціональності виробничих ланцюгів у промисловості для забезпечення стійкості промислового виробництва в умовах посилення внутрішніх і зовнішніх загроз та викликів*, що потребує вжити наступних заходів: інвестиційної – визначити механізми підтримки стабільного енергозабезпечення підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, зокрема у спосіб розроблення та підтримки проєктів з автономізації енергозабезпечення та енергоефективності; гарантувати стабільне забезпечення промисловості критичною сировиною та матеріалами завдяки державному співфінансуванню проєктів розвідки, видобутку та первинного перероблення покладів / запасів критичної сировини; диверсифікації та убезпеченню ланцюгів імпортних постачань критичної сировини та матеріалів, що не можуть у достатній кількості вироблятися в Україні; збільшенню вторинного використання сировини; квотуванню експорту первинної необробленої критичної сировини з України; сприяти стійкості виробничих ланцюгів у промисловості у спосіб консультативної та фінансової підтримки галузевих асоціацій виробників, промислових кластерів (зокрема на базі індустріальних та технопарків), створення вертикально інтегрованих корпорацій, які об’єднуватимуть пошукові, видобувні й переробні активи; запровадити ризик-орієнтований підхід та системи раннього виявлення ризиків функціонування виробничих ланцюгів у галузях промисловості у спосіб регулярних консультацій та нарад з представниками таких галузей; ініціювати залучення міжнародної фінансової допомоги та технологій у створення та розвиток інноваційних стартапів у сфері забезпечення кібербезпеки виробничих ланцюгів у промисловості в умовах підвищеної воєнної небезпеки, зокрема спільних підприємств з країнами ЄС, де кібербезпеку визначено однією з критичних залежностей від імпорту з третіх країн.

4. *Розбудова машинобудівної промисловості як стратегічно важливої галузі для підтримки обороноздатності країни, її технологічного*

та інноваційного розвитку, залучення у глобальні ланцюги створення продукції. Для цього необхідно: підтримувати інноваційні розробки у галузі defense tech; започаткувати контрактування Міноборони великих партій продукції ОПК з визначенням тактико технічних характеристик устаткування, необхідного у масовому виробництві, що дозволить завантажити виробничі потужності; сприяти масштабуванню проєктів виробництва критично важливих видів машинобудівної продукції (спецтехніки, будівельної техніки, транспортних засобів тощо) у спосіб налагодження співпраці між державними, місцевими органами влади і виробниками, а також локалізації на базі українських підприємств виробництва техніки закордонних зразків; розробити Програму підтримки розвитку електротранспорту в Україні, в якій передбачити створення привабливих умов для локалізації виробництва на території України електромобілів, подовження ланцюга доданої вартості із переробки сировини через випуск акумуляторних батарей, потужностей з переробки та утилізації відпрацьованих літій-іонних акумуляторів (з попереднім розробленням технологій ревіталізації акумуляторів або їх безпечної утилізації), виробництва зарядних пристроїв для зарядки електромобілів, а також заходи щодо розбудови відповідної інфраструктури, зокрема електрозарядної мережі; ініціювати проєкти спільної діяльності з європейськими підприємствами, фондами інфраструктурного розвитку, розвитку альтернативної енергетики та інвестиційними компаніями, зокрема створення спільних підприємств із дослідницькими підрозділами для розвитку місцевої електрогенерації як з використанням ВДЕ (відновлюваних джерел енергії – сонячної, вітрової, гідроенергії), так і на основі утилізації відходів); зміцнювати зв’язки між галузевими науково-дослідними установами та технологічними підрозділами машинобудівного сектора у вирішенні проблем створення нових матеріалів і технологій, пошуку і реалізації оригінальних ідей щодо створення вітчизняних брендів відповідно до сучасних потреб; проводити на державному рівні патентно-кон’юнктурні

та маркетингові дослідження на внутрішньому та зовнішньому ринках інтелектуальних та науково-технічних ресурсів з метою визначення перспективних сфер НДДКР (науково-дослідних та дослідно конструкторських робіт) у виробництві продукції машинобудування, потенційної конкурентної продукції та передбачення майбутнього споживчого попиту на таку продукцію.

5. *Модернізація металургійної галузі на новій технологічній базі для забезпечення її відповідності світовим тенденціям, відновлення промисловості через екологічну, «зелену» трансформацію виробництва сталі.* Для цього необхідно: стимулювати впровадження новітніх технологій, зокрема електровиплавки та безперервного лиття, сприяти створенню та розвитку металургійних електричних міні заводів; головна перевага таких заводів – у гнучкості й випуску продукції з високою доданою вартістю невеликими партіями, що економічно недоцільно для великих металургійних підприємств; використати продукцію міні-заводів, зокрема для відбудови постраждалих і зруйнованих унаслідок воєнних дій територій та об’єктів; заборонити експорт брухту чорних металів (металобрухту, який є критичною сировиною для декарбонізації української металургії) на строк дії воєнного стану і визначений період після його завершення, необхідний для спрямування накопиченого за часи війни металобрухту на потреби реконструкції й відновлення галузей, котрі його споживають; з цією метою ухвалити відповідну Постанову КМУ; вжити заходів для стимулювання попиту на внутрішньому ринку на вітчизняну продукцію металургійної галузі – у спосіб, зокрема, збільшення державного замовлення та закупівель металопродукції завдяки реалізації державних проєктів державно-приватного партнерства у відновленні пошкодженої інфраструктури, об’єктів, житлового фонду, підприємств-споживачів металургійної продукції; прискорити розгляд і ухвалення Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткової підтримки вітчизняної промисловості та бізнесу під час воєнного стану» (від 22.12.2022

р. реєстр. № 8298), яким, серед іншого, передбачено зниження ставки ренти на видобуток залізної руди до 0 % за умови використання цієї руди в Україні, що стимулюватиме виробництво готової металопродукції з більш високою доданою вартістю; розробити Програму модернізації інфраструктури реального сектора економіки, в якій, зокрема, передбачити заходи щодо оновлення зруйнованого, пошкодженого, зношеного металофонду, визначивши перспективні потреби у металопродукції, які можуть бути задоволені за рахунок вітчизняного виробництва; сприяти зменшенню транспортно-логістичних витрат на перевезення продукції ГМК, ініціювати переговори представників асоціацій феросплавної промисловості, а також цементної, вапняної, аграрної, хімічної галузей (галузі, які відправляють близько 90 % вантажів «Укрзалізницею») з Мінінфраструктури України та АТ «Укрзалізниця» переглянути тарифи на вантажні перевезення у бік зменшення.

6. *Розвиток галузі будівельних матеріалів з орієнтованими на внутрішній ринок виробництвами для забезпечення повоєнного відновлення економіки.* З цією метою доцільно: організувати очищення територій від відходів, що утворилися внаслідок руйнації цивільної і критичної інфраструктури, житлових будинків та виділення для тимчасового складування відходів руйнації окремих ділянок для подальшого рециклінгу та оброблення матеріалів; стимулювати інвестиції у виробництва будівельних матеріалів у регіонах, де розташовані унікальні глибокі інтегровані виробничі комплекси, наближені до родовищ і кар'єрів сировини (насамперед, у східних і центральних регіонах України); залучати міжнародну технічну та гуманітарну допомогу для переробки будівельного сміття – металевого брухту, бетонних уламків, оздоблювальних матеріалів, зокрема для закупівлі спеціального обладнання (дробарок будівельних відходів, обладнання для їх розбирання та сортування тощо), спорудження мобільних майданчиків з переробки будівельного сміття.

7. *Поглиблення ступеня промислового перероблення сільськогосподарської сировини, з метою забезпечення продовольчої безпеки України, збільшення експортних надходжень та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки в умовах запровадження низкою країн обмежень на імпорт сільськогосподарської сировини з України.* Нарощуванню ступеня та обсягів промислового перероблення сільгоспсировини сприятимуть наступні заходи: розробка програми пільгового кредитування для закупівлі обладнання для зберігання, перероблення сільськогосподарської харчової сировини та пакування готової продукції: (а) фермерськими господарствами, що займаються виробництвом сільськогосподарської харчової продукції та мають намір налагодити її перероблення; (б) промисловими МСП (малими та середніми підприємствами), що займаються глибоким переробленням зернових, плодоовочевої, молочної, м'ясної продукції; рення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, у спосіб залучення до витрат налагодження промислового перероблення зазначеної продукції; залучення донорів та міжнародних партнерів у рамках програми міжнародної співпраці ЄС «*EU4Business*: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП» до нових проєктів та грантових програм підтримки Фондом розвитку підприємництва переробних МСП харчової галузі; стимулювання внутрішнього виробництва обладнання для харчопереробної галузі, для чого доцільно створити каталог вітчизняних підприємств-виробників, здійснити моніторинг їхнього стану, визначити потреби та забезпечити державну підтримку (щодо релокації, імпорту комплектуючих, модернізації технологічних ліній, розвитку рекламно маркетингової діяльності тощо); сприяння формуванню кооперативів з виробництва готової харчової продукції та біопалива з місцевої сировини для власних потреб громад та торгівлі; їхнє завантаження у спосіб підтримки пошуку партнерів, які потребують послуг у переробленні власної сировини.

8. Реалізація системних проєктів з оновлення можливостей освоєння спільно з міжнародними інвесторами українських родовищ корисних копалин, а саме: налагодження в Україні замкнутого циклу виробництва титану, а у перспективі – готової продукції з нього; відновлення (у разі руйнування) й технічне переоснащення видобутку кам'яного вугілля підприємствами, які мають перспективні запаси енергетичного та коксівного вугілля (у містах Покровськ, Добропілля, Вугледар). При цьому, перебуваючи в рамках європейської доктрини «зеленого» переходу, реалізація вугільного потенціалу України потребуватиме впровадження радикальних рішень, спрямованих на відхід від безпосереднього використання вугілля для отримання електроенергії (одним із таких способів може бути технологія підземної газифікації вугілля), а також освоєння технологій неенергетичного використання вугілля; організація перероблення відвалів гірничодобувних та вугільних підприємств, накопичені за десятиліття роботи цих секторів економіки у східних регіонах України (за розрахунками фахівців, у породі териконів може міститися значний спектр цінних ресурсів, зокрема фосфор, цинк, молібден, галій, кремній, алюміній, титан, нікель, кобальт, барій, берилій, скандій); подальше освоєння Солотвинського родовища харчової солі в Закарпатській області, у пріоритетному порядку відновити після деокупації роботи ДП «Артемсіль» у м. Соледар Бахмутського району на Донеччині.

9. Стимулювання вторинного перероблення сировинних ресурсів, що зменшуватиме використання невідновлюваної сировини у промисловому виробництві, формуватиме ресурс для відновлення зруйнованої інфраструктури та енергетичного забезпечення країни, сприятиме пришвидшеній інтеграції України до європейського порядку денного «зеленого курсу». Для цього необхідно: організувати проведення комплексної оцінки потенціалу перероблення промислових відходів та побічних продуктів виробництв АПК, добувної, металургійної, хімічної промисловості із залученням профільних асоціацій та НДІ, визначити

перспективні напрями вторинного перероблення для виробництва кінцевої промислової продукції з урахуванням потреб відновлення (будівельних матеріалів, добрив, біопалива тощо); стимулювати залучення наявних потужностей з перероблення вторсировини до перероблення відходів руйнування, будівництва та знесення, зокрема у спосіб компенсації державою витрат на їхнє сортування, транспортування та зберігання у разі використання утвореної продукції перероблення для потреб відновлення; ініціювати у територіальних громадах пілотні проєкти створення міні-виробництв будівельної продукції з відходів руйнування за переліком продукції, визначеним у Додатку 1 до Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд унаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків; забезпечити співфінансування таких виробництв коштами Державного, місцевих бюджетів та міжнародних донорів.

10. *Подальше адаптування українського законодавства до європейських норм і вимог, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, запровадження «промислового безвізу», пришвидшення секторальної інтеграції.* Для цього варто реалізувати наступні заходи: сприяти якнайшвидшому укладанню угоди АСАА; розширити дію угоди на інші перспективні галузі; наприклад, залучення фармацевтичного сектора до додатку III УА надасть поштовху для його розвитку (через визнання українських сертифікатів GMP в ЄС), й у перспективі позитивно вплине на зниження цін на ліки для українських споживачів; перевагами для ЄС тут є розширення асортименту якісних ліків за конкурентними цінами; ініціювати діалог з європейською стороною стосовно надання окремої допомоги на відновлення і розбудову потенціалу інфраструктури технічного регулювання (унаслідок бойових дій частка інституцій цієї сфери зазнала руйнувань і збитків у вигляді пошкодження приміщень, виведення з ладу випробувального та метрологічного обладнання, втрат персоналу); залучити до порядку денного партнерства України з ЄС у рамках упровадження

підписаного 13.07.2021 р. Меморандуму про стратегічне партнерство у сировинній галузі проєкти розвитку перероблення стратегічних корисних копалин, що сприятиме залученню фінансової, експертної та технологічної підтримки ЄС для відновлення / модернізації / створення відповідних виробництв на території України; розробити нормативно-правову базу для систематичного оцінювання ефективності ведення господарської діяльності та виконання інвестиційних зобов'язань інвесторами, що реалізують в Україні проєкти з видобутку та перероблення стратегічних корисних копалин, з урахуванням положень Регламенту ЄС 2019/452, що встановлює рамковий механізм скринінгу (перевірки) прямих іноземних інвестицій; запропонувати міжнародним фінансовим організаціям, котрі фінансують відновлення України, проєкти грантових програм для іноземних інвесторів, що розвиватимуть не лише видобуток, а й внутрішнє перероблення стратегічних корисних копалин з дотриманням високих екологічних стандартів та створенням робочих місць на території України.

Отже, нові якості української промисловості мають відповідати пріоритетам європейської промислової політики, на порядку денному якої перебувають такі фактори конкурентоспроможності як енергоефективність, цифровізація, відповідність принципам сталого розвитку і циркулярної економіки, ресурсоефективного та «зеленого» виробництва. Така відповідність дасть виробникам змогу випускати продукцію, сертифіковану за європейськими стандартами, бути долученими до глобальних ланцюгів створення доданої вартості, налагоджувати співробітництво з європейськими партнерами.

3.3. Впровадження ESG-підходів в контексті фінансування відновлення економіки України

Отримання Україною статусу країни кандидата на вступ до ЄС відкриває перспективи модернізації української промисловості на нових

технологічних засадах, здатних забезпечити стійкість економіки під час війни і пришвидшити її структурну перебудову у повоєнний період. Незважаючи на продовження повномасштабної війни, розпочатої російським агресором проти України, та ведення активних бойових дій в окремих її регіонах, серед наукових і бізнесових кіл як усередині нашої країни, так і поза її межами відбувається обговорення планів відбудови України після перемоги. Адже важливо, щоб Україна після війни змогла відновити свою економіку та закласти міцний фундамент для майбутнього розвитку. Наразі ведеться робота над створенням організаційно-економічних і фінансових механізмів, спрямованих на вирішення цієї важливої і водночас непростої мети, а також відбувається обґрунтування та оцінювання масштабних проєктів повернення країни до нормального життя. Одним з головних напрямів досягнення цієї мети може бути інтеграція ESG-підходів у процеси фінансування проєктів повоєнного відновлення та розвитку вітчизняної економіки, що й повинно відбуватися на базі застосування сучасних ресурсо- та енергозаощаджувальних технологій, альтернативної сировини, а також формування нових методів управління та механізмів взаємодії між людьми, які братимуть участь у втіленні цих проєктів. Тому завдяки використанню зазначених підходів українські емітенти й позичальники зможуть укріпити свої позиції на міжнародних ринках капіталу, де ESG-критерії посідають далеко не останнє місце під час прийняття фінансових та інвестиційних рішень.

В умовах сьогодення вже тривалий час в абсолютній більшості країн світу спостерігається імплементація ESGкритеріїв у діяльності бізнесових структур та у процесах фінансування інвестиційної діяльності. Пожвавлення ESG-активності компаній розглядається не лише як один із засобів зміцнення конкурентної позиції та покращення інвестиційної привабливості компанії, а також як прогресивна стратегія забезпечення розвитку на тривалу перспективу, яка реалізується в розрізі таких складових: *E – екологічна (environmental).* Містить низку заходів зі скорочення викидів забруднюючих

речовин і відходів, недопущення виснаження природних ресурсів, включно з водою, скорочення площі лісів, а також використання відновлюваних ресурсів та їх переробку; *S – соціальна (social).* Передбачає забезпечення професійного навчання працівників, зменшення плинності кадрів, охорону здоров'я на підприємстві, наявність «соціального пакету» і культури «нульового травматизму», відмову від використання дитячої праці, гендерну рівність, взаємовідносини із споживачами та місцевими спільнотами; *G – корпоративне управління (governance).* Передбачає прозорість розкриття інформації, урахування інтересів усіх акціонерів, відмову від необґрунтовано високих винагород топ-менеджерам і корупційних скандалів, наявність довгострокової стратегії компанії [55, с. 259].

Узгодження різних аспектів у сфері фінансування проєктів зі сталого розвитку в межах цих трьох складових слугує базовим підґрунтям для розроблення і подальшої реалізації політики відповідального інвестування. Водночас з'являються можливості формувати структуру портфеля вкладень з огляду на цінності інвестора та враховувати вплив різного роду ризиків на основі результатів оцінювання відомостей про ESG-активність компанії. До того ж впровадження принципів ESG у бізнеспроцеси є для інвесторів індикатором здатності забезпечити стійкий приріст вартості капіталу та прибутковість інвестицій. Дотримання ESGпринципів під час залучення підприємствами інвестицій у сталий розвиток можуть забезпечити прозорість, до якої прагнуть інвестори, культуру та практику на робочому місці, яких вимагають працівники, і зосередженість на екологічних питаннях, які впливають на поведінку споживачів [56].

За оцінками Bloomberg, для ESG-активів є характерною тенденція до зростання, а обсяг їх до 2025 р. збільшиться до суми більш ніж 53 трлн дол. США, що становитиме понад третину загальної прогнозованої суми активів, які перебувають у довірчому управлінні (на рівні 140,5 трлн дол. США). До того ж найбільш динамічним вважається сегмент ESG ETF-активів,

очікуваний обсяг якого у 2025 р. наблизиться до 1 трлн дол. США, тоді як на початок 2022 р. цей показник був зафіксований на рівні 378 млрд дол. США, левова частка яких (53%) була спрямована на використання відновлюваних джерел енергії та водних ресурсів. А обсяги зелених, соціальних облігацій і облігацій сталого розвитку можуть сягнути у 2025 р. 11 трлн дол. США (у 2020 р. – 2,2 трлн дол. США) [57, с. 53]. Ці прогнози свідчать про важливість ESG-фінансування як сучасного і дієвого інструменту в досягненні цілей сталого розвитку.

Через повномасштабну війну, розпочатою росією проти України 24.02.2022 р., перед вітчизняною економікою постали нові виклики, які стосуються не лише відбудови зруйнованої інфраструктури, а також і формування якісно іншої моделі розвитку, що базується на взаємодії інтересів бізнесу, суспільства та охорони довкілля. Тому серед наукових і бізнесових кіл утвердилася думка про неможливість ефективного відновлення національної економіки без паралельного підсилення екологічної, соціальної та управлінської складових, що формує базовий фундамент для ґрунтовних трансформацій в українському суспільстві та подальшому функціонуванні та розвитку бізнесу. Фінансування повоєнного відновлення національної економіки має базуватися на парадигмі, згідно з якою цілі сталого розвитку можуть бути досягнуті завдяки розкриттю потенціалу всіх можливих фінансових потоків під час фінансування процесів відбудови країни – приватних і державних, національних і міжнародних.

Тому, на нашу переконливу думку, для держави й бізнесу головним маркером у пошуку джерел фінансування сталого розвитку є досягнення високих ESG-показників, інтегрованих в основу стратегії і планів повоєнного відновлення. Особливо важливою є інтеграція ESG-принципів у діяльність як великих компаній, так і підприємств малого та середнього бізнесу, оскільки це буде однією з головних передумов залучення фінансування та забезпечення подальшого розвитку в повоєнний період. Подібна інтеграція має відбуватися шляхом чіткого та постійного врахування ESG-критеріїв під

час прийняття фінансових та інвестиційних рішень, що втілюватиметься в одночасній реалізації екологічних, соціальних та управлінських аспектів.

Варто зауважити, що впродовж останніх років фінансові ресурси інвестиційних фондів і міжнародних інвесторів мають тенденцію до формування та розміщення з огляду на ESGпріоритети. Зокрема, привабливими напрямами для інвестування в період повоєнного відновлення можуть стати агробізнес, будівництво житла, розвиток транспортної інфраструктури, дослідження та розроблення екологічно чистих джерел енергії, «декарбонізація» та розвиток біоенергетики та багато інших. Через недостатність внутрішніх фінансових ресурсів на відбудову економіки України важливого значення набувають механізми грантової підтримки, сформовані для фінансування різних аспектів і напрямів у межах ESG-активності. Саме це джерело дає змогу залучити кошти на досягнення цілей сталого розвитку в межах конкретних секторів і видів економічної діяльності. Виокремлюють такі моделі грантового фінансування: грантове фінансування за посередництва інших організацій та управління грантовими ресурсами за допомогою внутрішнього грантового фонду [58, с. 65-66]. Ще одним джерелом фінансового забезпечення процесів ESG-активності, яке набуло широкого застосування за кордоном та починає набувати популярності в Україні, є ресурси краудфандингових платформ. Вони можуть бути спрямовані на фінансове забезпечення конкретних локальних проєктів, що реалізуються на базі застосування ESGпідходів, зокрема на такі цілі: виробництво відновлюваної та «зеленої» енергії, екологічно чистих продуктів і послуг (платформи екологічного краудфандингу); інвестиції в освіту, охорону здоров’я та інші напрями, в яких поєднується досягнення фінансового та соціального ефекту (платформи соціального інвестування); проєкти, які поєднують зазначені вище екологічний та соціальний напрями (платформи імпакт-інвестування). Узагальнення та аналіз вітчизняної практики імплементації ESG-підходів у процеси фінансування проєктів,

пов’язаних з відбудовою національної економіки, та проєктів із забезпечення сталого розвитку стримується низкою проблем (табл. 3.1).

Вирішення зазначеного комплексу проблем знаходиться в площині таких напрямів:

1. Створення дієвої законодавчої та нормативно правової бази у сфері екологічної та соціальної політики, механізмів корпоративного управління та корпоративної соціальної відповідальності, фінансування ESG-проєктів, адаптація міжнародних ESG-стандартів на національному рівні, розроблення ESG-національних стандартів і норм.

2. Розроблення чітких сценаріїв повоєнної відбудови національних економіки, які реалізуються згідно з напрямами реформ, фінансової підтримки суспільства та відновлення приватного бізнесу, а також ураховуючи екологічний напрям, фактори соціальної відповідальності та управлінські практики.

3. Зміцнення потенціалу фінансування проєктів повоєнної відбудови економіки в напрямі інтеграції ESG-підходів в інвестиційні інструменти та проєкти розвитку, діяльність компаній, банків і небанківських фінансово-кредитних установ.

Таблиця 3.1 - Ключові проблеми у сфері фінансування інвестицій на базі ESG-підходів [59]

Напрям проблематики	Ключові проблеми
Економічний напрям	Недостатня інтегрованість української фінансової системи в міжнародну Обмежений доступ до капіталу та інвестиційних можливостей для компаній, які не відповідають критеріям ESG Висока економічна та політична нестабільність, продовження війни в Україні, що зумовлює появу додаткових ризиків і невизначеність для вітчизняних компаній, а також проблеми в пошуку фінансування для продовження чи відновлення діяльності
Організаційний напрям	Відсутність у політичних і бізнес-колах належного розуміння важливості цілей і принципів сталого розвитку економіки країни; як наслідок – відсутність національної стратегії сталого розвитку та напрацьованих механізмів інтеграції ESG-критеріїв у фінансування процесів повоєнної відбудови економіки України Слабке розуміння необхідності впровадження механізмів корпоративної соціальної відповідальності та ESG-критеріїв у бізнес-колах Неврахування екологічних і соціальних ризиків більшістю вітчизняних банків і небанківських фінансових установ; як наслідок – превалювання фінансової складової в мотивах до здійснення ними інвестування Брак дієвих мотиваційних механізмів до просування інвестицій у сталий розвиток і фінансування повоєнної відбудови економіки на державному, регіональному та місцевому рівнях
Нормативно-правовий напрям	Неузгодженість законодавчої бази у сфері екологічної, соціальної політики, механізмів корпоративного управління та корпоративної соціальної відповідальності Відсутність нормативних документів із становлення принципів і рамок функціонування, регулювання та стимулювання процесів інвестування в сталий розвиток і повоєнну відбудову економіки країни Відсутність єдиних підходів і стандартів до побудови та функціонування системи ESG-звітності
Інформаційний напрям	Низька якість підготовки фінансової інформації та неврахуванням ESG-критеріїв і нефінансових показників, які характеризують діяльність компанії Брак ґрунтовних наукових розробок у сфері інтеграції ESG-критеріїв у механізми фінансування повоєнного відновлення економіки України Слабка обізнаність і недостатнє розуміння проблематики ESG вітчизняними інвесторами та потенційними компаніями-реципієнтами інвестицій Недостатнє висвітлення в масмедіа інформації про проблематику ESG та наявні напрацювання в напрямі її вирішення
Інфраструктурний напрям	Відсутність розвинутих інфраструктурних елементів, пов'язаних з інвестиціями в сталий розвиток (рейтингові агентства, аналітичні бюро, біржові регламенти та індекси, інформаційні системи) Відсутність належної інформаційної інфраструктури у сфері ESG, досвіду та стимулів у зборі, підготовці та висвітленні подібної інформації
Кадровий напрям	Брак досвіду з питань ESG-фінансування у фахівців, зайнятих в інвестиційному бізнесі

4. Розроблення єдиних підходів і стандартів до побудови та функціонування системи ESG-звітності.

5. Запровадження чітких механізмів моніторингу та звітності для забезпечення прозорого й цільового використання коштів на реалізацію цілей повоєнної відбудови, сталого розвитку національної економіки, мінімізації ризиків корупції та неефективного розподілу ресурсів.

6. Залучення приватного сектору та міжнародних інвесторів до процесу відновлення економіки України та фінансування пріоритетних проєктів зі сталого розвитку завдяки формуванню сприятливого інвестиційного клімату, забезпеченню правової та економічної стабільності, а також створенню

привабливих умов і мотиваційних механізмів для інвестування в ESG-проєкти (зокрема таких як податкові пільги та державні гарантії).

7. Розроблення і реалізація довгострокових цільових програм і проєктів з відновлення та розвитку провідних секторів економіки, таких як інфраструктура, енергетика, сільське господарство та IT-сектор, а також у сфері охорони довкілля.

8. Формування цільових програмних документів, спрямованих на розвиток людського капіталу, зокрема освіту та професійну підготовку, які готують фахівців до сучасних вимог ринку праці та сприяють створенню нових робочих місць. Це передбачає пошук механізмів інвестування у створення сучасних освітніх програм, спрямованих на розвиток навичок у сферах, що мають вирішальне значення для відновлення економіки (таких як цифрові технології, інженерія, відповідальне інвестування, екологія та підприємництво). Важливо також сприяти навчанню впродовж життя, аби працівники могли адаптуватися до змін на ринку праці та забезпечити свою конкурентоспроможність.

9. Залучення органами влади та компаніями професійних міжнародних і національних консультантів для забезпечення інтеграції ESG підходів у процеси розвитку бізнесу та повоєнної відбудови національної економіки. До кола їхніх професійних обов’язків мають входити: оцінювання фінансової ефективності проєктів, супроводження угод з інвестування, створення стратегій інвестування; аналіз очікувань інвесторів щодо управління ESG-питаннями; формування релевантного переліку ESG-рейтингів для участі; діагностика поточного рівня розвитку практик управління ESG-питаннями; розроблення ESG стратегії; розроблення та сприяння в реалізації механізмів розвитку практик управління ESG питаннями та підвищення позицій у ESG-рейтингах та індексах; допомога в заповненні та покращенні наповнення анкет ESG-аналітик.

10. Проведення організаційних заходів з підвищення рівня фінансової обізнаності економічних суб’єктів з питань запровадження ESG-підходів у

процеси сталого фінансування в Україні (проведення конференцій, семінарів та інших заходів з висвітлення головних положень цієї проблематики, висвітлення в засобах масової інформації та офіційних публікаціях відомостей про розвиток сталого фінансування в Україні та успішні кейси інтеграції ESG-підходів у діяльність окремих компаній).

11. Розроблення та впровадження методичних підходів до прийняття управлінських рішень щодо фінансування проєктів і програм, зорієнтованих на активізацію ESG-активності, критеріїв оцінювання та відбору проєктів для фінансування, ураховуючи їхню роль у сталому розвитку, а також вимог до управління екологічними та соціальними ризиками на рівні окремих компаній та фінансово-кредитних установ [59].

Урахування екологічних, управлінських і соціальних чинників під час фінансування проєктів з повоєнної відбудови економіки України, на нашу думку, матиме позитивні наслідки для українського суспільства, які є очевидними та проявлятимуться в такому: сприяння збереженню довкілля; відновлення соціальної інфраструктури, поліпшення доступу громадян до соціальних послуг, фінансування пріоритетних сфер соціальної сфери та підвищення якості життя населення; поліпшення прозорості та поширення практик корпоративної соціальної відповідальності в діяльності суб’єктів бізнесу; зростання конкурентоспроможності та привабливості компаній і секторів економіки для вітчизняних та іноземних інвесторів, клієнтів і партнерів з огляду на відповідність їхньої діяльності ESG-стандартам і вимогам щодо безпеки інвестицій; сприяння розвитку нових підходів та інноваційних проєктів, що базуються на аспектах сталого розвитку, впровадженні ESG-стратегій, а також нових технологій і рішень; спрямованість на підвищення продуктивності праці та зниження витрат; зростання вартості капіталу та популяризація бренду компаній, які проявляють відповідальність в екологічних, соціальних та управлінських аспектах.

Отже, інтеграція ESG-підходів на всіх рівнях управління економічними відносинами, а особливо у фінансуванні процесів повоєнної відбудови економіки України, є важливою та беззаперечною умовою її подальшого розвитку та поступового утвердження стійких позицій нашої країни на світовій арені. Усе це актуалізує значущість зазначених підходів у контексті розбудови нашої держави в майбутньому та окреслює політику взаємодії бізнесу та держави.

Висновки до розділу 3

Подальше відновлення економічної динаміки в умовах війни потребує подолання існуючих проблем та обмежень, масштабування ефективних стратегій та практик підприємств щодо виходу з кризи та пристосування до нових умов діяльності. Водночас, завданням нової економіки повоєнної України має бути побудова базису реального сектора на сучасних технологічних засадах, здатних забезпечити структурну перебудову економіки з пріоритетним розвитком переробних виробництв, утілити у процеси створення і розподілу продукції і послуг прогресивні рішення європейської політики, на порядку денному якої перебувають такі фактори конкурентоспроможності як енергоефективність, упровадження принципів сталого розвитку і циркулярної економіки, ресурсоефективного та чистого виробництва тощо. Тому необхідна розробка концептуальних, інструментальних, прикладних компонентів забезпечення стійкого розвитку реального сектора економіки України в умовах війни та повоєнного відновлення з урахуванням наявних викликів та можливостей. Отже, в умовах війни та високих інвестиційних ризиків держава має взяти на себе сприяння випереджальному розвитку визначеної низки стратегічних капіталомістких галузей, які закладають основи національної безпеки та генерують технології. Формування переліку стратегічних галузей

промисловості має відбуватися на основі експертних міжгалузевих досліджень з урахуванням наступних критеріїв:

– наявність перспективи формування промислової спеціалізації України на внутрішньому та зовнішніх ринках відповідно до ресурсного потенціалу;

– перспективи розвитку «наскрізних» технологій та потужного мультиплікативного ефекту обраних напрямів, що сприятиме зростанню та розвитку якомога ширшого кола галузей економіки;

– високий потенціал формування регіональних точок зростання, що сприятиме зниженню соціальної напруженості та безробіття, подоланню суспільних викликів, пов’язаних з адаптацією уразливих верств населення в умовах війни та повоєнної відбудови;

– низька енергоємність, екологічність та високий потенціал впровадження «зелених» технологій виробництва, що забезпечуватиме конкурентність виробників на європейських ринках в умовах імплементації європейського зеленого курсу та відповідатиме євроінтеграційному порядку денному України.

Нові якості української промисловості мають відповідати пріоритетам європейської промислової політики, на порядку денному якої перебувають такі фактори конкурентоспроможності як енергоефективність, цифровізація, відповідність принципам сталого розвитку і циркулярної економіки, ресурсоефективного та «зеленого» виробництва. Така відповідність дасть виробникам змогу випускати продукцію, сертифіковану за європейськими стандартами, бути долученими до глобальних ланцюгів створення доданої вартості, налагоджувати співробітництво з європейськими партнерами.

Урахування екологічних, управлінських і соціальних чинників під час фінансування проєктів з повоєнної відбудови економіки України, на нашу думку, матиме позитивні наслідки для українського суспільства, які є очевидними та проявлятимуться в такому: сприяння збереженню довкілля; відновлення соціальної інфраструктури, поліпшення доступу громадян до

соціальних послуг, фінансування пріоритетних сфер соціальної сфери та підвищення якості життя населення; поліпшення прозорості та поширення практик корпоративної соціальної відповідальності в діяльності суб'єктів бізнесу; зростання конкурентоспроможності та привабливості компаній і секторів економіки для вітчизняних та іноземних інвесторів, клієнтів і партнерів з огляду на відповідність їхньої діяльності ESG-стандартам і вимогам щодо безпеки інвестицій; сприяння розвитку нових підходів та інноваційних проєктів, що базуються на аспектах сталого розвитку, впровадженні ESG-стратегій, а також нових технологій і рішень; спрямованість на підвищення продуктивності праці та зниження витрат; зростання вартості капіталу та популяризація бренду компаній, які проявляють відповідальність в екологічних, соціальних та управлінських аспектах.

Отже, інтеграція ESG-підходів на всіх рівнях управління економічними відносинами, а особливо у фінансуванні процесів повоєнної відбудови економіки України, є важливою та беззаперечною умовою її подальшого розвитку та поступового утвердження стійких позицій нашої країни на світовій арені. Усе це актуалізує значущість зазначених підходів у контексті розбудови нашої держави в майбутньому та окреслює політику взаємодії бізнесу та держави.

ВИСНОВКИ

Станом на грудень 2024 р. в умовах безпрецедентних викликів, пов’язаних із безперервними масованими атаками рф на мирні міста, цивільну інфраструктуру, застосування інструментів забезпечення роботи певних напрямів фінансової політики (бюджетно-податкової, боргової, грошово-кредитної тощо) сприяло утриманню фінансової стійкості України та заклало підвалини для макрофінансової стабільності у 2025 р. Дослідження потребують всі напрямки фінансової політики.

Бюджетна політика. Верховна Рада України ухвалила Державний бюджет України на 2025 рік, його підписав Президент України, що створює додаткові можливості для уряду щодо своєчасної підготовки відповідної нормативної бази виконання бюджету. До сьогодні триває робота щодо удосконалення механізмів реалізації публічних інвестицій. З цією метою на розгляд Верховної Ради України подано законопроєкт щодо внесення змін до Бюджетного кодексу України. Одночасно впродовж другого півріччя 2024 року здійснювалася робота щодо виконання Державного бюджету: розподілялися та перерозподілялися бюджетні кошти, затверджувалися та уточнювалися порядки використання бюджетних коштів тощо.

У податковій та митній сферах Президент України підписав податкові зміни для забезпечення збалансованості бюджетних надходжень. Також Верховна Рада України підвищила ставки акцизного податку на тютюнові вироби та ухвалила зміни для запобігання надання платником податків неправомірної вигоди посадовим особам. Державна податкова служба (ДПС) цифровізувала податковий контроль за трансфертним ціноутворенням завдяки впровадженню унікального ІТ-рішення. З грудня 2024 р. уведено митний режим експортного забезпечення щодо окремих видів аграрної продукції для повного повернення валютної виручки; Держмитслужба застосовує нові можливості для компаній зі статусом

авторизованого економічного оператора (АЕО) – перетин кордону в першочерговому порядку.

Грошово-кредитна сфера характеризувалася подальшим прискоренням темпів цінового зростання на тлі позитивної динаміки міжнародних резервів, розмір яких наразі характеризується як оптимальний. Антикризові заходи регулятора спрямовувалися передусім на дальшу реалізацію політики дорогих грошей завдяки підвищенню облікової ставки задля забезпечення привабливості активів у національній валюті та підтримки курсової стабільності гривні. На рівні банківської системи також впроваджено заходи з подальшої модернізації та детінізації сфери безготівкових розрахунків.

В умовах війни в Україні загострилися пов’язані між собою проблеми – підвищилася вартість основних економічних ресурсів (зокрема – енергоносіїв), а також позначався дефіцит кадрів та брак фінансових коштів, що не привело до значної інфляції лише завдяки фінансовій допомозі міжнародних партнерів України. Підприємці та їх успішна діяльність були вагомим фактором економічного розвитку і в мирний час, а в умовах війни завдання недопущення витоку капіталів з країни та створення належних умов для підприємницької діяльності набуло стратегічної ваги, бо представники приватного сектора економіки не лише сплачують значну частку податків, а й на добровільних засадах забезпечують потреби військових підрозділів Збройних Сил України. Ще одним свідченням необхідності державної підтримки підприємців є їх міжнародна діяльність, бо суб’єкти міжнародної діяльності також є платниками податків. Крім того, їх надійність як ділових партнерів позитивно впливає на міжнародний імідж нашої держави. Разом із тим, підприємницька діяльність в Україні пов’язана зі значними проблемами, серед яких варто особливо відзначити: високий рівень корупції, значний податковий тиск з боку держави, недосконаліть чинного законодавства, що регламентує підприємницьку діяльність, та ін. Для поступового вирішення означених проблем необхідно розробити та реалізувати комплексний підхід щодо державної підтримки підприємців.

Одним із головних пріоритетів держави є підтримка мікро-, малого та середнього бізнесу завдяки розвитку державних грантових і кредитних програм. Постійно розширюються можливості програми «Зроблено в Україні», яка спрямована на підтримку вітчизняних виробників. Держава продовжує політику дерегуляції, що сприятиме підвищенню ділової активності.

Війна в Україні кардинально змінила життя кожного громадянина та вплинула на всі сфери економіки. Підприємці (представники ММСБ – мікро, малого та середнього бізнесу) зіткнулися з новими викликами, але, попри всі труднощі, вони продовжують працювати, адаптуючись до умов, які постійно змінюються. Бізнеси були змушені переглянути свої стратегії, змінити логістичні ланцюжки та пристосуватися до нових умов ринку. Багато підприємств зіткнулися зі зниженням попиту, перебоями в постачаннях та проблемами з персоналом. Проте, українські підприємці показують виняткову стійкість і винахідливість, знаходячи нові шляхи для продовження своєї діяльності.

Результати проведеного дослідження стану та потреб розвитку ММСБ в Україні надають змогу стверджувати, що бізнес в Україні під час війни демонструє високу стійкість і адаптивність. Незважаючи на численні виклики, підприємства продовжують працювати, підтримуючи економіку країни та допомагаючи Збройним силам. Їхня діяльність є свідченням незламного духу українського народу та його прагнення до відновлення і розвитку в умовах війни. Бізнесу необхідна підтримки держави та розуміння владою значущості цієї підтримки для відновлення національної економіки вже сьогодні, а не у мінливому майбутньому.

Дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку української промисловості в умовах повномасштабної війни у І півріччі 2024 р. показало, що зростання відбувалося, але дещо уповільнилося з початку року. Тривалі відключення електроенергії внаслідок масованих атак рф призвели до гальмування активності в низці енергоємних секторів і галузей,

загострилась проблема кадрового дефіциту для всіх без винятку видів діяльності. Подальше функціонування і розвиток промисловості залежать насамперед від: швидкості відновлювальних робіт в енергетичній системі (і, відповідно, наявності / відсутності нових ударів з боку рф); повернення мігрантів та їхньої економічної реінтеграції; залучення наявної робочої сили до економічної діяльності (зокрема працевлаштування ВПО, молоді, жінок, осіб літнього віку) у спосіб навчання, підвищення кваліфікації, перекваліфікації тощо. Не менш важливими напрямами є дальше розширення експортних можливостей для підприємств, пришвидшення євроінтеграційних процесів, а також продовження адаптаційних змін на мікрорівні в умовах наявних проблем та обмежень.

Слід звернути увагу на те, що сьогодні виробнича промисловість переживає унікальну трансформацію, яка відбувається раз на сторіччя і зумовлена зміною вимог споживачів, викликами на ринку праці, перебоями в ланцюжках поставок, технологічним прогресом та вимогами сталого розвитку. З часів промислової революції, промисловість набула набагато складнішого та динамічнішого формату. Для компаній настав час використовувати найсучасніші інструменти та рішення для оптимізації операцій, підвищення ефективності та забезпечення неперевершеного клієнтського досвіду. Оскільки ми увійшли в епоху інновацій, давайте розглянемо головні тренди індустрії виробництва і те, що вони можуть нам запропонувати. Виробництво – це вже не просто виготовлення фізичної продукції. Зміни у споживчому попиті, характері продукції, економіці виробництва та ланцюжку поставок призвели до фундаментальних змін у тому, як компанії ведуть бізнес.

Сталий розвиток є головним пріоритетом для виробників, які впроваджують екологічні практики та ініціативи, такі як використання відновлюваних джерел енергії, впровадження принципів циркулярної економіки для зменшення відходів та оптимізація виробничих процесів для мінімізації впливу на навколишнє середовище. Сучасні тренди цифрової

індустрії виробництва у 2024 році впливають на різні галузі виробництва з різною швидкістю. Щоб визначити швидкість та інтенсивність майбутніх змін у конкретному секторі, компанії повинні враховувати такі фактори, як ступінь регулювання, розмір і складність продукції, а також рівень оцифрування галузі.

Усвідомлюючи проблематику функціонування бізнесу в умовах тривалого військового супротиву та системних викликів, вбачається доцільним максимально ефективно використати ті можливості для відновлення та розвитку економіки, які визначено програмними документами у державному бюджеті на 2024 рік. Широкий спектр програм підтримки дає змогу громадам визначити, на яку саме допомогу може розраховувати місцевий бізнес, і відповідно, долучитися як до інформування підприємців, так і до сприяння в їх реалізації. Особливо актуальною така державна підтримка може бути в громадах, які мають обмежений власний ресурс для підтримки бізнесу, проте зацікавлені в налагодженні ефективного процесу співпраці і готові сприяти розвитку підприємництва на місцевому рівні. Шляхом синергії органів місцевого самоврядування та бізнесу можна досягнути спільної мети – поступального економічного відновлення та розвитку, що дасть змогу забезпечити підвищення добробуту громад та якості життя їх мешканців. Адже в цьому і полягає один з ключових принципів процесу місцевого економічного розвитку, який за нинішніх умов набуває важливої ролі у формуванні стійкості громад, зміцнення їх спроможності та самодостатності.

Варто звернути увагу на нові можливості для підприємств комунального сектору, які відтепер мають змогу скористатися кредитними ресурсами. Досвід у реалізації державних програм підтримки бізнесу в комунальному секторі засвідчує позитивні практики кредитування суб’єктів комунального сектору та успішну реалізацію проєктів енергоефективності, модернізації транспортного парку, закупівель спеціалізованої техніки та інших важливих інфраструктурних проєктів. Сьогодні зростає роль органів

місцевого самоврядування в підвищенні рівня інформованості та сприянні реалізації кредитних програм підтримки суб'єктів господарювання приватного сектору. Слід констатувати, що успішна реалізація державних програм підтримки бізнесу та розвитку підприємництва сприятиме місцевому економічному розвитку та підвищенню рівня якості суспільних благ та послуг, що надаються всім мешканцям громад.

Подальше відновлення економічної динаміки в умовах війни потребує подолання існуючих проблем та обмежень, масштабування ефективних стратегій та практик підприємств щодо виходу з кризи та пристосування до нових умов діяльності. Водночас, завданням нової економіки повоєнної України має бути побудова базису реального сектора на сучасних технологічних засадах, здатних забезпечити структурну перебудову економіки з пріоритетним розвитком переробних виробництв, утілити у процеси створення і розподілу продукції і послуг прогресивні рішення європейської політики, на порядку денному якої перебувають такі фактори конкурентоспроможності як енергоефективність, упровадження принципів сталого розвитку і циркулярної економіки, ресурсоефективного та чистого виробництва тощо. Тому необхідна розробка концептуальних, інструментальних, прикладних компонентів забезпечення стійкого розвитку реального сектора економіки України в умовах війни та повоєнного відновлення з урахуванням наявних викликів та можливостей. Отже, в умовах війни та високих інвестиційних ризиків держава має взяти на себе сприяння випереджальному розвитку визначеної низки стратегічних капіталомістких галузей, які закладають основи національної безпеки та генерують технології. Формування переліку стратегічних галузей промисловості має відбуватися на основі експертних міжгалузевих досліджень з урахуванням наступних критеріїв:

– наявність перспективи формування промислової спеціалізації України на внутрішньому та зовнішніх ринках відповідно до ресурсного потенціалу;

– перспективи розвитку «наскрізних» технологій та потужного мультиплікативного ефекту обраних напрямів, що сприятиме зростанню та розвитку якомога ширшого кола галузей економіки;

– високий потенціал формування регіональних точок зростання, що сприятиме зниженню соціальної напруженості та безробіття, подоланню суспільних викликів, пов'язаних з адаптацією уразливих верств населення в умовах війни та повоєнної відбудови;

– низька енергоємність, екологічність та високий потенціал впровадження «зелених» технологій виробництва, що забезпечуватиме конкурентність виробників на європейських ринках в умовах імплементації європейського зеленого курсу та відповідатиме євроінтеграційному порядку денному України.

Нові якості української промисловості мають відповідати пріоритетам європейської промислової політики, на порядку денному якої перебувають такі фактори конкурентоспроможності як енергоефективність, цифровізація, відповідність принципам сталого розвитку і циркулярної економіки, ресурсоефективного та «зеленого» виробництва. Така відповідність дасть виробникам змогу випускати продукцію, сертифіковану за європейськими стандартами, бути долученими до глобальних ланцюгів створення доданої вартості, налагоджувати співробітництво з європейськими партнерами.

Урахування екологічних, управлінських і соціальних чинників під час фінансування проєктів з повоєнної відбудови економіки України, на нашу думку, матиме позитивні наслідки для українського суспільства, які є очевидними та проявлятимуться в такому: сприяння збереженню довкілля; відновлення соціальної інфраструктури, поліпшення доступу громадян до соціальних послуг, фінансування пріоритетних сфер соціальної сфери та підвищення якості життя населення; поліпшення прозорості та поширення практик корпоративної соціальної відповідальності в діяльності суб'єктів бізнесу; зростання конкурентоспроможності та привабливості компаній і секторів економіки для вітчизняних та іноземних інвесторів, клієнтів і

партнерів з огляду на відповідність їхньої діяльності ESG-стандартам і вимогам щодо безпеки інвестицій; сприяння розвитку нових підходів та інноваційних проєктів, що базуються на аспектах сталого розвитку, впровадженні ESG-стратегій, а також нових технологій і рішень; спрямованість на підвищення продуктивності праці та зниження витрат; зростання вартості капіталу та популяризація бренду компаній, які проявляють відповідальність в екологічних, соціальних та управлінських аспектах.

Отже, інтеграція ESG-підходів на всіх рівнях управління економічними відносинами, а особливо у фінансуванні процесів повоєнної відбудови економіки України, є важливою та беззаперечною умовою її подальшого розвитку та поступового утвердження стійких позицій нашої країни на світовій арені. Усе це актуалізує значущість зазначених підходів у контексті розбудови нашої держави в майбутньому та окреслює політику взаємодії бізнесу та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-18 (дата звернення: 06.01.2025).

2. Офіційний сайт МФУ. У січні–листопаді 2024 року до загального фонду держбюджету надійшло 1,89 трлн грн. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_sichni-listopadi_2024_roku_do_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_nadiishlo_189_trln_grn-4930 (дата звернення: 04.01.2025).

3. Державна казначейська служба України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/ (дата звернення: 06.01.2025).

4. Постанова Верховної Ради України «Про висновки та пропозиції до проекту Закону України про Державний бюджет України на 2025 рік» від 31 жовтня 2024 р. № 4055-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4055-20#Text (дата звернення: 04.01.2025).

5. Верховна Рада України прийняла держбюджет на 2025 рік: оборону країни буде забезпечено. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/verkhovna_rada_ukraini_priinial a_derzhbiudzhet_na_2025_rik_oboronu_kraini_bude_zabezpecheno-4897 (дата звернення: 04.01.2025).

6. Реформування систем управління державними фінансами і публічними інвестиціями критично важливе для забезпечення оборони та безперебійного надання державних послуг. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/reformuvannia_sistem_upravlinnia_derzhavnimi_finansami_i_publichnimi_investitsiiami_kritichno_vazhlive_dlia_zabezpechennia_oboroni_ta_bezperebiinogo_nadannia_derzhavnikh_poslug_-_denis_uliutin-4942 (дата звернення: 05.01.2025).

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану» від 10 жовтня 2024 р. № 4015-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text (дата звернення: 05.01.2025).

8. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо врахування положень Рекомендацій Ради Організації економічного співробітництва та розвитку стосовно податкових заходів для подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях» від 4 грудня 2024 року № 4112-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4112-20#Text (дата звернення: 04.01.2025).

9. EU4PFM – працюємо заради сильної, процвітаючої та конкурентоздатної України. URL: https://eu4pfm.com.ua/?lang=uk (дата звернення: 07.01.2025).

10. Постанова КМУ «Про реалізацію експериментального проекту з верифікації суб'єктів агропромислового комплексу в умовах воєнного стану» від 31 жовтня 2023 р. № 1132. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.12.2024).

11. Постанова КМУ « Про запровадження режиму експортного забезпечення» від 29 жовтня 2024 р. № 1261. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.12.2024).

12. Експериментальний проєкт «єЧерга». https://echerha.gov.ua/news/438 (дата звернення: 15.12.2024).

13. Про затвердження Основних умов здійснення правочину з умовними зобов'язаннями, внаслідок якого державі надається позика від Federal Financing Bank : Постанова КМУ від 06 грудня 1924 р. № 1388. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1388-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 06.01.2025).

14. Д. Гетманцев. Що буде із держборгом України? *Економічна правда.* 2024. 18 черв. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2024/06/18/715386/#:~:text (дата звернення: 15.12.2024).

15. Можливі варіанти використання заморожених російських активів для допомоги Україні. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/mozhlyvi-varianty-vykorystannya-zamorozhenykh-rosiyskykh-aktyviv-dlya (дата звернення: 14.12.2024).

16. Трансформація структури держборгу України в умовах війни: ризики та шляхи їх зниження. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/transformatsiya-struktury-derzhborhu-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ryzyky-ta (дата звернення: 21.12.2024).

17. Інструменти підтримки бізнесу у воєнний час. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-u-voyennyy-chas-veresen-2024-roku (дата звернення: 24.12.2024).

18. єРобота: 9,3 млрд грн інвестувала держава в розвиток малого й середнього бізнесу через гранти. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yerobota-93-mlrd-hrn-investuvala-derzhava-v-rozvytok-maloho-i-serednoho-biznesu-cherez-hranty (дата звернення: 12.12.2024).

19. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов провадження господарської діяльності в період дії воєнного стану в Україні» 17 липня 2024 року № 3869-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3869-20#Text (дата звернення: 24.12.2024).

20. АТ «Прозорро. Продажі» презентувало новий сервіс факторингу. URL: https://prozorro.sale/news/2024/09/12/prozorroprodazhi-prezentuvali-novij-servis-faktori/ (дата звернення: 24.12.2024).

21. Постанова КМУ «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28» від 13 вересня 2024 р. № 1054.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.12.2024).

22. Постанова КМУ «Про реалізацію першого етапу експериментального проекту щодо запровадження Єдиної державної електронної системи дозвільних документів» від 5 липня 2024 р. № 795. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 23.12.2024).

23. «Власна Справа»: 4,6 млрд грн податків сплатили грантери-учасники програми. URL: https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a1cf4058-f89e-4c4c-82fc-832a93b51c75&title=VlasnaCprava (дата звернення: 05.01.2025).

24. Інструменти підтримки бізнесу у воєнний час. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-u-voyennyy-chas-hruden-2024-r (дата звернення: 26.01.2025).

25. Мінфін: за час воєнного стану підприємці отримали 68 888 пільгових кредитів на 270,4 млрд грн за держпрограмою «Доступні кредити 5-7-9%». URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_voiennogo_stanu_pidpriiemtsi_otrimali_68_888_pilgovikh_kreditiv_na_2704_mlrd_grn_za_derzhprogramoiu_dostupni_krediti_5-7-9-4968 (дата звернення: 31.12.2024).

26. Зроблено в Україні: держава у 2024 році сплатила компенсації за купівлю техніки та обладнання українського виробництва в повному обсязі. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/9ebcea44-8225-4dd7-9b5a-8982fbb6b895?lang=uk-UA&title=ZroblenoVUkraini-DerzhavaU2024-RotsiSplatilaKompensatsiiZaKupivliuTekhnikiTaObladnanniaUkrainskogoVirobnitstvaVPovnomuObsiazi (дата звернення: 01.01.2025).

27. Ключові проблеми бізнесу. URL: https://lb.ua/economics/2024/04/23/609804_andriy_dligach_tilki_2_.html (дата звернення: 10.10.2024).

28. Центр розвитку інновацій. URL: https://cid.center/ (дата звернення: 10.10.2024).

29. Стан та потреби бізнесу в Україні: результати дослідження у квітні – травні 2024 року. URL: https://cid.center/analytics/business-status-and-prospects/ (дата звернення: 15.10.2024).

30. Як українській бізнес адаптується та відновлюється під час війни: результати дослідження у квітні – травні 2024 року. URL: https://lb.ua/blog/cid_center/626058_yak_ukrainskiy_biznes_adaptuietsya.html (дата звернення:12.12.2024).

31. Як український бізнес виживає під час війни. URL: https://epravda.com.ua/columns/2023/03/6/697711/ (дата звернення: 10.12.2024).

32. Сучасні тенденції в українській промисловості. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/suchasni-tendentsiyi-v-ukrayinskiy-promyslovosti (дата звернення: 20.12.2024).

33. Результати діяльності металургійної галузі України за 9 місяців 2024 р. URL: https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-metalurgiynoi-47/ (дата звернення: 10.10.2024).

34. Україна у світовому металургійному виробництві за 9 місяців 2024 р. URL: https://www.ukrmetprom.org/ukraina-u-svitovomu-metalurgiynomu-v-44/ (дата звернення: 10.10.2024).

35. Виробництво та споживання металопрокату в Україні за 9 місяців 2024 р. URL: https://www.ukrmetprom.org/virobnictvo-ta-spozhivannya-metalopro-37/ (дата звернення: 10.10.2024).

36. Безпілотники, далекобійна зброя та натівські снаряди: що виготовляє Україна під час війни. URL: https://24tv.ua/economy/oboronni-pidpriyemstva-ukrayini-pid-chas-viyni-zasnovano-novi_n2250745 (дата звернення: 10.10.2024).

37. Україна різко наростила виробництво та експорт соняшникової олії. URL: https://112.ua/ukraina-rizko-narostila-virobnictvo-ta-eksport-sonasnikovoi-olii-40858 (дата звернення: 10.10.2024).

38. Аналітична оцінка ситуації у хімічній промисловості України та на внутрішньому товарному ринку хімічної продукції за підсумками січня–вересня 2024 року, «Черкаський НДІТЕХІМ». URL: http://www.niitehim.ck.ua/wp-content/uploads/2024/10/HPU_vyp.3_2024.pdf (дата звернення: 10.10.2024).

39. Качур П. Цементна галузь: роль у відновленні країни та розвитку економіки України. Prof Build. 2024. № 4(40). С. 2–4. URL: https://ukrcement.com.ua/novini/841-pavlo-kachur-tsementna-haluz-rol-u-vidnovlenni-krainy-ta-rozvytku-ekonomiky-ukrainy-prof-build.html (дата звернення: 10.10.2024).

40. В Україні зменшився попит на будматеріали після значного зростання у 2023 році. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2024/09/10/719133/

41. 4 головні тренди індустрії виробництва у 2024 році. URL: https://ontargit.com/ua/4-golovni-trendi-industriyi-virobnictva-u-2024-roci/ (дата звернення: 10.10.2024).

42. Закон України «Про державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 р. №3460-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text (дата звернення: 12.10.2024).

43. Постанова КМУ «Про надання фінансової державної підтримки» зі змінами від 24.01.2020 № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 10.10.2024).

44. Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» № 1116-IX від 17.12.2020 р. (із зм. і доп.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text (дата звернення: 10.10.2024).

45. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV від 11.09.2003 р. (зі зм. та доп.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text (дата звернення: 10.10.2024).

46. Постанова КМУ «Деякі питання забезпечення приватним акціонерним товариством “Українська фінансова житлова компанія” доступного іпотечного кредитування громадян України» від 02.08.2022 № 856. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.10.2024).

47. Бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку. URL: https://decentralization.ua/news/17371 (дата звернення: 10.10.2024).

48. Бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку у 2024 році. URL: https://decentralization.ua/news/17372 (дата звернення: 20.12.2024).

49. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України. https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/priorytety-rozvytku-realnoho-sektora-v-umovakh-viyny-ta (дата звернення: 26.12.2024).

50. Україна та Угода про асоціацію. 2014–2022 рр. Моніторинг виконання. URL: https://ucep.org.ua/wp content/uploads/2023/08/final_report_aa_ucep_2023_ukr.pdf (дата звернення: 10.12.2024).

51. Закон України «Про управління відходами» № 2320-IX від 20.06.2022 р. (зі зм. та доп.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text (дата звернення: 24.12.2024).

52. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією : Закон України від 01.12.2022 р. № 2804-IX (вводиться в дію 29.06.2024 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text (дата звернення: 24.12.2024).

53. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами : Закон України № 2805-IX від 01.12.2022 р. (із зм. та доп.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2805-20#Text (дата звернення: 24.12.2024).

54. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. Розпорядження КМУ від 15.11.2024 р. № 1163-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80 (дата звернення: 20.11.2024).

55. Ганусич В. Аналіз ESG-рейтингу компанії. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2022. № 2. С. 257-265. DOI: https://doi.org/10.58423/2786- 6742/2022-2-257-265 (дата звернення: 10.12.2024).

56. Kauffman C., Robinson M. ESG Invest with Caution. The James Madison Institute: Website. 31.10.2022. URL: https://jamesmadison.org/esgs-investwith-caution (дата звернення: 24.12.2024).

57. Пластун О. Л., Філатова Г. П., Пуговкіна Ю. А. Інформаційна прозорість у сегменті відповідального інвестування. Економіка та право. 2023. № 2. С. 52-59. DOI: https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.02.052 (дата звернення: 15.12.2024).

58. Диба М. І., Гернего Ю. О., Шкода Т. Н. Потенціал фінансування відбудови економіки України з урахуванням критеріїв ESG. Фінанси України. 2022. № 7. С. 57-69. DOI: https://doi.org/10.33763/finukr2022.07.057 (дата звернення: 15.12.2024).

59. Фінансові аспекти повоєнної відбудови економіки України на базі використання ESG-підходів. URL: https://ird.gov.ua/sep/sep20241(165)/sep20241(165)_035_PshykBI.pdf (дата звернення: 07.01.2025).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Бюджетні програми підтримки та розвитку підприємництва у 2024 році

Назва бюджетної програми (БП)	Мета БП	Завдання БП	Обсяг млн. грн	Напрям використання коштів
Блок 1. Кредитна підтримка				
Забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва (ФРП)	надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, спрямованої на розвиток підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, розвиток високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій, фінансування с/г товаровиробників для проведення с/г діяльності в умовах воєнного стану	Сприяння створенню нових робочих місць, розширенню бізнесу, створенню нових підприємств, поверненню трудових мігрантів.	18000	часткова або повна компенсація ФРП відсотків за кредитами, що надаються суб'єктам підприємництва
				часткова компенсація ФРП винагороди за договорами фінансового лізингу, які укладені із суб'єктами підприємництва
	надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу	Сприяння розвитку суб'єктів підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного		покриття витрат ФРП за супроводження та забезпечення надання фінансової державної підтримки суб'єктам

Назва бюджетної програми (БП)	Мета БП	Завдання БП	Обсяг млн. грн	Напрям використання коштів
		виробництва, впровадження інновацій		підприємництва
Блок 2. Грантова підтримка				
Надання грантів для створення або розвитку бізнесу	створення нових робочих місць, підтримка сільськогосподарських товаровиробників, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення продовольчої безпеки	Розвиток підприємств переробної промисловості шляхом надання безповоротної державної допомоги у формі грантів на створення або розвиток переробних підприємств, створення робочих місць	2 647	надання безповоротної державної допомоги суб'єктам господарювання у формі грантів на створення або розвиток переробних підприємств
		Розвиток с/г товаровиробників шляхом надання безповоротної державної допомоги у формі грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, збільшення площ насаджень		надання безповоротної державної допомоги у формі грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства
		Розвиток с/г товаровиробників шляхом надання безповоротної державної допомоги у формі грантів для створення або розвитку тепличного господарства, збільшення площ насаджень овочевих культур в		надання безповоротної державної допомоги у формі грантів для створення або розвитку тепличного господарства

Назва бюджетної програми (БП)	Мета БП	Завдання БП	Обсяг млн. грн	Напрям використання коштів
		закритому ґрунті		
Блок 3. Підтримка агросектору				
Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції	Стимулювання розвитку фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції, підвищення рівня продовольчої безпеки та економічної стійкості України	Забезпечення безперебійного виробництва сільськогосподарської продукції.	796	бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення для провадження с/г діяльності;
				спеціальна бюджетна дотація за утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності
Фінансова підтримка сільгосп виробників	Збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, сприяння розвитку аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки.	Стимулювання розвитку с/г товаровиробників, підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва Стимулювання розвитку сімейних фермерських господарств	205	Бюджетні кошти спрямовуються для надання державної підтримки у вигляді бюджетної дотації сільгосптоваровиробникам на безповоротній основі
		Стабілізація валового виробництва сільськогосподарських культур		

Назва бюджетної програми (БП)	Мета БП	Завдання БП	Обсяг млн. грн	Напрям використання коштів
		Підвищення ефективності сільського господарства в умовах змін клімату		
Часткова компенсація вартості с/г техніки та обладнання вітчизняного виробництва	Збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності в сільському господарстві, сприяння розвитку аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки	Стимулювання розвитку суб'єктів господарювання – виробників сільськогосподарської продукції, підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництв.	1 000	Забезпечення суб'єктів господарювання вітчизняною технікою та обладнанням для агропромислового комплексу шляхом здійснення часткової компенсації вартості техніки та обладнання, що закуплені у вітчизняних виробників та/або їх дилерів
	Збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції вітчизняного виробництва для агропромислового комплексу.	Оновлення машинно-тракторного парку суб'єктів господарювання – виробників сільськогосподарської продукції, підвищення їх купівельної спроможності		
Блок 4. Підтримка інвесторів				
Забезпечення державної підтримки реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями	Надання державної підтримки реалізації інвестиційних проектів із значними інвестиціями	Створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій	3 000	Надання державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями на будівництво об'єктів інженерно-транспортної

Назва бюджетної програми (БП)	Мета БП	Завдання БП	Обсяг млн. грн	Напрям використання коштів
				інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій
		Створення нових робочих місць		Надання державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями шляхом компенсації вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку
		стимулювання економічного розвитку регіонів та зростання конкурентоспроможності економіки України		Надання державної підтримки інвестиційних проектів із значними інвестиціями шляхом компенсації витрат на підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж

Назва бюджетної програми (БП)	Мета БП	Завдання БП	Обсяг млн. грн	Напрям використання коштів
Державне стимулювання створення індустріальних парків	Створення умов для залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій шляхом надання державного стимулювання облаштування та функціонування індустріальних парків	Забезпечення державної підтримки індустріальних парків для випереджаючого розвитку економіки України у довгостроковій перспективі та збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів та фінансування соціальних ініціатив, а також створення сприятливого інвестиційного клімату	1 000	Облаштування індустріальних (промислових) парків та/або забезпечення будівництва об'єктів суміжної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків
				Надання повної або часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами (позиками) на облаштування та/або здійснення господарської діяльності у межах індустріальних (промислових) парків
		Здійснення підтримки ініціаторів створення, керуючих компаній та учасників індустріальних парків, а також сприяння реалізації Стратегії розвитку індустріальних парків.		Надання компенсації витрат ініціаторам створення індустріальних (промислових) парків - суб'єктам господарювання, керуючим компаніям та учасникам індустріальних (промислових) парків на

Назва бюджетної програми (БП)	Мета БП	Завдання БП	Обсяг млн. грн	Напрям використання коштів
				підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж
				Створення і функціонування Офісу розвитку індустріальних парків
Блок 5. Підтримка будівництва (придбання) житла				
Реалізація ПАТ «Українська фінансова житлова компанія» житлової політики держави шляхом забезпечення громадян України житлом	Реалізація житлової політики держави шляхом забезпечення громадян України житлом через надання компенсації ПАТ "Українська фінансова житлова компанія" частини процентної ставки за кредитами, забезпеченими предметом іпотеки	Забезпечення громадян України доступним житлом	1 443,7	Забезпечення соціально вразливих категорій осіб, які потребують додаткової державної підтримки та всіх громадян України, які потребують поліпшення житлових умов доступним іпотечним кредитуванням